ΕΡΓΟΝ Ν. ΓΥΖΗ

ΜΑΘΗΜΑ ΧΟΡΟΥ

ΠΑΝΑΘΗΝΑΙΑ

ΕΤΟΣ Γ'
15 ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΥ 1903

Η ΦΟΝΙΣΣΑ

Κοινωνικὸν μυθιστόρημα

Α'

Μισοπλαγιασμένη κοντὰ εἰς τὴν ἑστίαν, μὲ σφαλιστὰ τὰ ὄμματα, τὴν κεφαλὴν ἀκουμβῶσα εἰς τὸ κράσπεδον τῆς ἑστίας, τὸ λεγόμενον «φουγοπόδαρο», ἡ θειὰ Χαδούλα, ἡ κοινῶς καλουμένη Γιαννοῦ ἡ Φράγκισσα, δὲν ἐκοιμᾶτο, ἀλλ' ἐθυσίαζε τὸν ὕπνον πλησίον εἰς τὸ λίκνον τῆς ἀσθενούσης μικρᾶς ἐγγονῆς της. Ὅσον διὰ τὴν λεχώ, τὴν μητέρα τοῦ πάσχοντος βρέφους, αὕτη πρὸ ὀλίγου εἶχεν ἀποκοιμηθῆ ἐπὶ τῆς χθαμαλῆς, πενιχρᾶς κλίνης της.

Ὁ μικρὸς λύχνος, κρεμαστὸς ἐτρεμόσβυνε κάτω τοῦ φατνώματος τῆς ἑστίας. Ἔρριπτε σκιὰν ἀντὶ φωτὸς εἰς τὰ ὀλίγα πενιχρὰ ἔπιπλα, τὰ ὁποῖα ἐφαίνοντο καθαριώτερα καὶ κοσμιώτερα τὴν νύκτα. Οἱ τρεῖς μισοκαυμένοι δαυλοί, καὶ τὸ μέγα ὀρθὸν κούτσουρον τῆς ἑστίας, ἔρριπτον πολλὴν στάκτην, ὀλίγην ἀνθρακιὰν καὶ σπανίως βρέμουσαν φλόγα, κάμνουσαν τὴν γραῖαν νὰ ἐνθυμῆται μέσα εἰς τὴν νύσταν της τὴν ἀποῦσαν μικροτέραν κόρην της, τὴν Κρινιώ, ἥτις ἂν εὑρίσκετο τώρα ἐντὸς τοῦ δωματίου θὰ ὑπεψιθύριζε μὲ τόνον λογαοιδικόν· «Ἂν εἶνε φίλος, νὰ χαρῇ, ἂν εἶν' ἐχθρός, νὰ σκάσῃ...».

Ἡ Χαδούλα, ἡ λεγομένη Φράγκισσα, ἢ ἄλλως Φραγκογιαννοῦ, ἦτο γυνὴ σχεδὸν ἑξηκοντοῦτις, καλοκαμωμένη, μὲ ἀδροὺς χαρακτῆρας, μὲ ἦθος ἀνδρικόν, καὶ μὲ δύο μικρὰς ἄκρας μύστακος ἄνω τῶν χειλέων της. Εἰς τοὺς λογισμούς της, συγκεφαλαιοῦσα ὅλην τὴν ζωήν της, ἔβλεπεν ὅτι ποτὲ δὲν εἶχε κάμῃ ἄλλο τίποτε εἰμὴ νὰ ὑπηρετῇ τοὺς ἄλλους. Ὅταν ἦτο παιδίσκη, ὑπηρέτει τοὺς γονεῖς της. Ὅταν ὑπανδρεύθη, ἔγεινε σκλάβα τοῦ συζύγου της— καὶ ὅμως, ὡς ἐκ τοῦ χαρακτῆρος της καὶ τῆς ἀδυναμίας ἐκείνου, ἦτο συγχρόνως καὶ κηδεμὼν αὐτοῦ· ὅταν ἀπέκτησε τέκνα, ἔγεινε δούλα τῶν τέκνων της· ὅταν τὰ τέκνα της ἀπέκτησαν τέκνα, ἔγεινε πάλιν δουλεύτρια τῶν ἐγγόνων της.

Τὸ νεογνὸν εἶχε γεννηθῆ πρὸ δύο ἑβδομάδων. Ἡ μητέρα του εἶχε κάμῃ βαρειὰ λεχωσιά. Ἦτο αὕτη ἡ κοιμωμένη ἐπὶ τῆς κλίνης, ἡ πρωτότοκος κόρη τῆς Φραγκογιαννοῦς, ἡ Δελχαρὼ ἢ Τραχήλαινα. Εἶχαν βιασθῆ νὰ τὸ βαπτίσουν τὴν δεκάτην ἡμέραν ἐπειδὴ ἔπασχε δεινῶς· εἶχε κακὸν βῆχα, κοκκίτην, συνοδευόμενον μὲ σπασμωδικὰ σχεδὸν συμπτώματα. Καθὼς ἐβαπτίσθη, τὸ νήπιον ἐφάνη νὰ καλλιτερεύῃ ὀλίγον, τὴν πρώτην βραδειάν, καὶ ὁ βήχας ἐκόπασεν ἐπ' ὀλίγον. Ἐπὶ πολλὰς νύκτας, ἡ Φραγκογιαννοῦ δὲν εἶχε δώσει ὕπνον εἰς

τοὺς ὀφθαλμούς της, οὐδὲ εἰς τὰ βλέφαρά της νυσταγμόν, ἀγρυπνοῦσα πλησίον τοῦ μικροῦ πλάσματος τὸ ὁποῖον οὐδ' ἐφαντάζετο ποίους κόπους ἐπροξένει εἰς τοὺς ἄλλους, οὐδὲ πόσα βάσανα ἔμελλε νὰ ὑποφέρῃ, ἐὰν ἐπέζῃ, καὶ αὐτό. Καὶ δὲν ἦτο ἱκανὸν νὰ αἰσθανθῇ κἂν τὴν ἀπορίαν, τὴν ὁποίαν μόνη ἡ μάμμη διετύπωνε κρυφίως μέσα της. «Θέ μου, γιατί νὰ ἔλθῃ στὸν κόσμον κι' αὐτό;».

Ἡ γραῖα τὸ ἐνανούριζε, καὶ θὰ ἦτον ἱκανὴ νὰ εἴπῃ «τὰ πάθη της τραγούδια» ἀποπάνω ἀπὸ τὴν κούνιαν τοῦ μικροῦ. Κατὰ τὰς προλαβούσας νύκτας, πράγματι, εἶχε «παραλογίσει» ἀναπολοῦσα ὅλ' αὐτὰ τὰ πάθη της εἰς τὸ πεζόν. Εἰς εἰκόνας, εἰς σκηνὰς καὶ εἰς δράματα, τῆς εἶχεν ἐπανέλθῃ εἰς τὸν νοῦν ὅλος ὁ βίος της, ὁ ἀνωφελὴς καὶ μάταιος καὶ βαρύς.

Ὁ πατήρ της ἦτον οἰκονόμος καὶ ἐργατικὸς καὶ φρόνιμος. Ἡ μάνα της ἦτον κακή, βλάσφημος καὶ φθονερά. Ἦτον μία ἀπὸ τὰς στρίγλας τῆς ἐποχῆς της. Ἤξευρε μάγια. Τὴν εἶχαν κυνηγήσει δύο—τρεῖς φορὰς οἱ κλέφταις, τὰ παλληκάρια τοῦ Καρατάσου καὶ τοῦ Γάτσου καὶ τῶν ἄλλων ὁπλαρχηγῶν τῆς Μακεδονίας. Ἔπραξαν τοῦτο διὰ νὰ τὴν ἐκδικηθοῦν, ἐπειδὴ τοὺς εἶχε κάμῃ μάγια, καὶ δὲν ἐπήγαιναν καλὰ ἡ δουλειές των. Ἐπὶ τρεῖς μῆνας ἐσχόλαζον ἐν ἀργίᾳ, καὶ δὲν ἠμπόρεσαν νὰ κάμουν τίποτε πλιάτσικο, οὔτε ἀπὸ Τούρκους, οὔτε ἀπὸ χριστιανούς. Οὔτε ἡ Κυβέρνησις τῆς Κορίνθου τοὺς εἶχε στείλῃ κανὲν βοήθημα.

Τὴν εἶχαν κυνηγήσει τὸν κατήφορον, ἀπὸ τὴν κορυφὴν τ' Ἁϊ-Θανασοῦ, εἰς τὸ ὀροπέδιον τοῦ Προφήτου Ἠλία, μὲ τὰς πελωρίας πλατάνους καὶ τὴν πλουσίαν βρύσιν, κ' ἐκεῖθεν εἰς τὸ Μεροβίλι, στὸ πλάγι τοῦ βουνοῦ, ἀνάμεσα εἰς τὰ ὀρμάνια καὶ τοὺς λόγγους. Αὐτὴ ἐδοκίμασε νὰ κρυφθῇ εἰς μίαν λόχμην βαθεῖαν, πλὴν ἐκεῖνοι δὲν ἐγελάσθησαν. Ὁ θροῦς τῶν φύλλων καὶ τῶν κλάδων, ὁ ἴδιος τρόμος της ὅστις μετέδιδε τρομῶδη κίνησιν εἰς κλῶνας καὶ θάμνους, τὴν ἐπρόδωκεν. Ἤκουσε τότε ἀγρίαν φωνήν·

— Ἄχ! μωρὴ τσούπα, καὶ σ' ἐπιάσαμε!

Αὐτὴ ἀνεπήδησε τότε μέσ' ἀπὸ τοὺς θάμνους, κ' ἔτρεξεν ὡς φοβισμένη τρυγὼν μὲ τὸ πτερύγισμα τῶν λευκῶν πλατειῶν χειρίδων της. Δὲν ἦτο πλέον ἐλπὶς νὰ γλυτώσῃ. Ἄλλοτε, τὴν πρώτην φορὰν ὅτε τὴν εἶχον κυνηγήσει εἶχε κατορθώσει νὰ κρυφθῇ, κάτω εἰς τὸ Πυργί, ἐπειδὴ τὸ μέρος ἐκεῖνο εἶχε πολλὰ μονοπάτια. Ἐδῶ, στὸ Μεροβίλι, δὲν ὑπῆρχον δρομίσκοι καὶ λαβύρινθοι, ἀλλὰ μόνον συστάδες δένδρων καὶ λόχμαι ἀπάτητοι. Ἡ τότε νεαρὰ Δελχαρώ, ἡ μήτηρ τῆς Φραγκογιαννοῦς, ἐπήδα ὡς δορκὰς ἀπὸ θάμνου εἰς θάμνον, ἀνυπόδητος, ἐπειδὴ πρὸ πολλοῦ εἶχε πετάξει τὰς ἐμβάδας της ἀπὸ τοὺς πόδας, ὄπισθέν της,—τὴν μίαν τῶν ὁποίων εἶχεν ἀναλάβῃ ὡς λάφυρον ὁ εἷς ἐκ τῶν διωκτῶν - καὶ τ' ἀγκάθια ἐχώνοντο εἰς τὰς πτέρνας της, τῆς ἔσχιζον κ' αἱμάτωνον τοὺς ἀστραγάλους καὶ ταρσούς. Τότε, ἐν τῇ ἀπελπισίᾳ, τῆς ἦλθε μία ἔμπνευσις.

Ἐκεῖθεν τοῦ λόγγου, εἰς τὸ πλάγι τοῦ βουνοῦ, ἦτον εἷς καὶ μόνος καλλιεργημένος ἐλαιών, καλούμενος ὁ Πεῦκος τοῦ Μωραΐτη. Ὁ γέρο-Μωραΐτης, ὁ πάππος τοῦ κτήτορος, εἶχε μεταναστεύσει ἀπὸ τὸν Μιστρᾶν εἰς τὸν τόπον αὐτόν, περὶ τὰ τέλη τοῦ ἄλλου αἰῶνος—κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς Αἰκατερίνης καὶ τοῦ Ὀρλώφ. Ὁ φημισμένος πεῦκος ἵστατο εἰς τὸ μέσον τῶν ἐλαιῶν, ὡς γίγας μεταξὺ νάνων. Τὸ χιλιετὲς δένδρον ἦτον σκαφιδιασμένον κοντὰ εἰς τὴν ῥίζαν, κάτω, εἰς τὸν γιγαντιαῖον κορμόν, τὸν ὁποῖον δὲν ἠμποροῦσαν ν' ἀγκαλιάσουν πέντε ἄνδρες. Οἱ βοσκοὶ καὶ οἱ ἁλιεῖς τὸν εἶχον σκαφιδιάσει, τοῦ εἶχαν σκάψει τὴν καρδίαν, τοῦ εἶχαν κοιλάνει τὰ ἔγκατα, διὰ νὰ λάβωσιν ἐκεῖθεν ἄφθονον δᾷδα. Καὶ μὲ τὴν φοβερὰν πληγὴν εἰς τὰς ἶνας, εἰς τὰ σπλάγχνα του, ὁ πεῦκος ἐπέζησεν ἄλλα τρία τέταρτα αἰῶνος, μέχρι τοῦ 1871. Κατὰ Ἰούλιον τοῦ ἔτους ἐκείνου, μέγαν τοπικὸν σεισμὸν ᾐσθάνθησαν οἱ κατοικοῦντες, εἰς ἀπόστασιν μιλίων, κάτω εἰς τὴν παραθαλασσίαν. Τὴν νύκτα ἐκείνην κατέρρευσεν ὁ γίγας.

Εἰς τὸ κοίλωμα ἐκεῖνο, ἐντὸς τοῦ ὁποίου ἠδύναντο νὰ καθίσωσιν ἀνέτως δύο ἄνθρωποι, ἔτρεξε νὰ κρυβῇ ἡ τότε νεόνυμφος Δελχάρω, ἡ μήτηρ τῆς σημερινῆς Φραγκογιαννοῦς. Τὸ μέσον ἦτο ἄπελπι, καὶ σχεδὸν παιδαριῶδες. Ἐκεῖ δὲν ἐκρύπτετο ἄλλως, εἰμὴ κατὰ φαντασίαν, μὲ παιδικὸν τρόπον, ὅπως παίζουσι τὸν κρυφτόν. Οἱ διῶκται βεβαίως θὰ τὴν ἔβλεπον, θ' ἀνεκάλυπτον τὸ καταφύγιόν της. Μόνον ἐκ τῶν νώτων ἦτο ἀόρατος, ἀλλ' ὄχι κατὰ πρόσωπον. Ἅμα οἱ τρεῖς κλέφται ἔφθανον πέραν τοῦ πεύκου, θὰ τὴν ἔβλεπον ὡς καρφωμένην ἐκεῖ.

Οἱ τρεῖς ἄνδρες ἔτρεξαν, τὸ ἐπροσπέρασαν, κ' ἐξηκολούθησαν νὰ τρέχουν. Οἱ δύο ἐξ αὐτῶν οὐδ' ἐστράφησαν ὀπίσω νὰ ἰδοῦν. Ἐφαντάζοντο ὅτι ἡ «τσούπα» ἔτρεχεν ἐμπρός. Μόνον τὴν τελευταίαν στιγμήν, ὁ τρίτος ἐστράφη, ὀπωσοῦν σκοτισμένος, πρὸς τὰ ὀπίσω, καὶ ἐκύτταξε παντοῦ ἀλλοῦ, ὄχι ὅμως εἰς τὸν κορμὸν τοῦ πεύκου. Ἔβλεπε καὶ τὸν πεῦκον συλλήβδην, μὲ τ' ἄλλ' ἀντικείμενα, χωρὶς νὰ φαντάζεται ὅτι ὁ κορμός του εἶχε κοιλίαν, καὶ ὅτι ἐντὸς τῆς κοιλίας ἐκρύπτετο ἄνθρωπος. Καὶ ἂν ἐγνώριζε, καὶ ἂν ἠγνόει τὸ κοίλωμα τοῦ γιγαντιαίου κορμοῦ, ἐκείνην τὴν στιγμὴν δὲν ἐπέρασεν ἀπὸ τὸν νοῦν του. Ἐκύτταζε νὰ ἰδῇ μὴ ἀνακαλύψῃ που τὸ χάσμα τῆς γῆς, τὸ ὁποῖον θὰ τὴν εἶχε καταπίῃ ἐξ ἅπαντος—διότι καμμία πτυχὴ γῆς ὁρατὴ δὲν ὑπῆρχεν ὅπου νὰ κρυβῇ τις. Αἱ Δρυάδες, αἱ νύμφαι τῶν δασῶν, τὰς ὁποίας αὐτὴ ἴσως ἐπεκαλεῖτο εἰς τὰς μαγείας της, τὴν ἐπροστάτευσαν, ἐτύφλωσαν τοὺς διώκτας της, ἔρριψαν πρασινωπὴν ἀχλύν, χλοερὸν σκότος, εἰς τοὺς ὀφθαλμούς των—καὶ δὲν τὴν εἶδον.

Ἡ νεαρὰ γυνὴ ἐσώθη ἀπὸ τοὺς ὄνυχάς των. Καὶ ὅλον τὸν καιρὸν ὕστερον ἐξηκολούθησε νὰ κάμνῃ μάγια, μάγια ἐναντίον τῶν κλεφτῶν, καὶ νὰ φέρνῃ εἰς αὐτοὺς πολλὰ «κεσσάτια», ὥστε πουθενὰ πλέον δὲν ὑπῆρχε πλιάτσικο—ἐωσότου, ἔδωκεν ὁ Θεὸς καὶ ἡσύχασαν τὰ πράγματα, καὶ ὁ Σουλτάνος Μαχμοὺτ ἐχάρισε, καθὼς λέγουν τὰ «Διαβολονήσια» εἰς τὴν Ἑλλάδα, κ' ἔκτοτε ἔπαυσαν νὰ εἶνε ἀσύδοτα. Τὴν πλιατσικολογίαν διεδέχθη ἡ φορολογία, καὶ ἔκτοτε ὅλος ὁ περιούσιος λαὸς ἐξακολουθεῖ νὰ δουλεύῃ διὰ τὴν μεγάλην κεντρικὴν γαστέρα, τὴν «ὦτα οὐκ ἔχουσαν».

* * *

Ἡ Χαδούλα ἡ Φράγκισσα, ἂν καὶ πολὺ μικρά, ἦτον γεννημένη τότε, καὶ τὰ ἐνεθυμεῖτο ὅλ' αὐτά, τὰ ὁποῖα διηγεῖτο ἀργότερα ἡ μάνα της. Ὕστερον, ὅταν ἐμεγάλωσε, κ' ἔγεινε δεκαεπτὰ χρόνων, καὶ εἰρήνευσαν ὀπωσοῦν τὰ πράγματα, κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Κυβερνήτου, τὴν ὑπάνδρευσαν οἱ γονεῖς της, καὶ τῆς ἔδωκαν ἄνδρα τὸν Γιάννην τὸν Φράγκον, ἐκεῖνον τὸν ὁποῖον ἡ σύζυγός του ἐπωνόμασεν ἀργότερον «τὸν Σκοῦφον» καὶ «τὸν Λογαριασμόν».

Τὰ δύο ταῦτα παραγκώμια δὲν τοῦ τὰ εἶχε δώσει ἄνευ λόγου ἡ σύζυγός του, ἡ Χαδούλα. Σκοῦφον τὸν εἶχεν ὀνομάσει, ἀκόμη πρὶν τὸν ὑπανδρευθῇ, ὅταν τὸν εἰρωνεύετο συνήθως, μὲ τὴν παρθενικὴν πονηρίαν της—χωρὶς νὰ προγνωρίζῃ ὅτι αὐτὸς θὰ ἦτον ἡ τύχη της καὶ ὁ καλός της—ἐπειδή, ἀντὶ φεσίου, ἐφόρει εἶδος μακροῦ σκούφου, τεφροκοκκίνου, μὲ κοντὴν φούνταν. «Λογαριασμὸν» τὸν ὠνόμασεν ἀργότερα, ἀφοῦ τὸν ὑπανδρεύθη, ἐπειδὴ συνείθιζε πολλάκις τὴν φράσιν, «αὐτὸς εἶν' ὁ λογαριασμός», καὶ διότι, ἄλλως, δὲν ἠδύνατο ὀρθῶς νὰ λογαριάσῃ οὔτε ποσὸν δι' ὀλίγους παράδες, οὔτε δύο ἡμεροκάματα. Ἂν ἔλειπεν αὐτή, θὰ τὸν ἐγελοῦσαν καθημερινῶς· ποτὲ δὲν θὰ τοῦ ἔδιδαν σωστὸν τὸν κόπον του εἰς τὰ πλοῖα, εἰς τὸ καρινάγιο ἢ εἰς τὸν ἀρσανᾶν, ὅπου εἰργάζετο ὡς μαραγκὸς ἢ ὡς καλαφάτης.

Εἶχεν ὑπάρξει ἐπὶ μακρὸν χρόνον μαθητὴς καὶ κάλφας τοῦ πατρός της, ἐξασκοῦντος τὴν ἰδίαν τέχνην. Ὅταν τὸν εἶδεν ὁ γέρων τόσον ἁπλοϊκόν, ὀλιγαρκῆ καὶ μετριόφρονα, τὸν ἐξετίμησε, καὶ ἀπεφάσισε νὰ τὸν κάμῃ γαμβρόν. Ὡς προῖκα τοῦ ἔδωκε μίαν οἰκίαν ἔρημον, ἑτοιμόρροπον, εἰς τὸ παλαιὸν Κάστρον, ὅπου ἐκατοικοῦσαν ἕνα καιρὸν οἱ ἄνθρωποι, πρὸ τοῦ 21. Τοῦ ἔδωκε κ' ἕνα ὀνόματι Μποστάνι, τὸ ὁποῖον εὑρίσκετο ἀκριβῶς ἔξω τοῦ ἐρήμου Κάστρου, ἐπί τινος κρημνώδους ἀκτῆς, καὶ ἀπεῖχε τρεῖς ὥρας ἀπὸ τὴν σημερινὴν πολίχνην. Ὁμοίως κ' «ἕνα πινάκι χωράφι», ἓν ἀγριοχώραφον, τὸ ὁποῖον ἀμφεσβήτει ὁ γείτονας ὡς ἰδικόν του· οἱ δὲ ἄλλοι γείτονες ἔλεγον ὅτι καὶ τὰ δύο χωράφια διὰ τὰ ὁποῖα ἐμάλωναν οἱ δύο ἦσαν καταπατημένα, καὶ ἦσαν «καλογερικά», ἀνήκοντα εἰς μίαν διαλυθεῖσαν Μονήν. Τοιαύτην προῖκα ἔδωκεν ὁ γέρο-Σταθαρὸς εἰς τὴν θυγατέρα του. Ἄλλως αὕτη ἦτο μοναχοκόρη. Διὰ τὸν ἑαυτόν του, τὴν συμβίαν καὶ τὸν υἱόν του, εἶχε κρατήσει τὰς δύο νεοδμήτους οἰκίας εἰς τὴν νέαν πόλιν, τὰ δύο ἀμπέλια πλησίον ταύτης, δύο ἐλαιῶνας, καὶ ὀλίγα χωράφια—καὶ ὅσα μετρητὰ εἶχεν.

* * *

Ἕως ἐδῶ εἶχαν φθάσει αἱ ἀναμνήσεις τῆς Φραγκογιαννοῦς, τὴν νύκτα ἐκείνην. Ἦτον ἡ ἑνδεκάτη ἑσπέρα ἀπὸ τοῦ τοκετοῦ τῆς κόρης της. Τὸ θυγάτριον εἶχεν ὑποτροπιάσει πάλιν, κ' ἔπασχε δεινῶς. Εἶχεν ἔλθῃ ἄρρωστον εἰς τὸν κόσμον. Ἀπὸ τὴν κοιλίαν τῆς μητρός του, ἡ φθορὰ τὸ εἶχε παρακολουθήσει... Τὴν στιγμὴν ἐκείνην, σπασμωδικὸς βήχας ἠκούσθη, καὶ τὰ ξυπνητὰ ὄνειρα, αἱ ἀναμνήσεις, διεκόπησαν. Ἐκινήθη ἐπὶ τῆς πενιχρᾶς στρωμνῆς, ὅπου ἦτο ἀνακεκλιμένη, ἔκυψεν ἐπὶ τοῦ παιδίου, κ' ἐπροσπάθησε νὰ δώσῃ εἰς αὐτὸ πρόχειρον βοήθειαν. Ἐπλησίασεν εἰς τὸ φῶς τοῦ λύχνου μικρὰν φιάλην. Ἐδοκίμασε νὰ δώσῃ

μίαν κουταλιάν, εἰς τὰ χείλη τοῦ μωροῦ. Τὸ μικρὸν ἐγεύθη τὸ ρευστόν, καὶ μετὰ μίαν στιγμὴν πάλιν τὸ ἐξέρασε.

Ἡ λεχώνα ἐκινήθη ἐπὶ τῆς χαμηλῆς καὶ στενῆς κλίνης. Φαίνεται ὅτι δὲν ἐκοιμᾶτο καλά. Ἦτο μόνον ναρκωμένη, καὶ εἶχε κλειστὰ τὰ βλέφαρα. Ἤνοιξε τὰ ὄμματα, ἀνεσηκώθη δύο ἢ τρεῖς δακτύλους ἄνω τοῦ προσκεφάλου, καὶ ἠρώτησε·

— Πῶς πάει, μάνα;

— Πῶς νὰ πάῃ! . . εἶπεν αὐστηρῶς ἡ γραῖα· ἡσύχασε τόρα, καὶ σύ!. . .Τί θὰ κάμῃ!. . .δὲν θὰ βήξῃ;

— Πῶς τὸ βλέπεις, μάνα;

— Πῶς νὰ τὸ ἰδῶ;. . .Μωρὸ παιδὶ εἶνε . . νά, ποῦ ἦρθε στὸν κόσμο κι' αὐτό!. . .ἐπρόσθεσε μὲ στρυφνὸν καὶ ἀλλόκοτον ἦθος ἡ γραῖα.

Καὶ μετ' ὀλίγον ἡ λεχώνα ἀπεκοιμήθη ἡσυχώτερα. Ἡ γραῖα μόλις ἔκλεισεν ὀλίγον τὰ ὄμματα τὴν ὥραν τοῦ ὄρθρου, μετὰ τὸ τρίτον λάλημα τοῦ πετεινοῦ. Ἐξύπνησεν ἀπὸ τὴν φωνὴν τῆς κόρης της, τῆς Ἀμέρσας, ἥτις ἦλθε λίαν πρωῒ ἀπὸ τὸν μικρὸν οἰκίσκον, τὸν γειτονικόν, ἀνυπομονοῦσα νὰ μάθῃ πῶς εἶνε ἡ λεχώνα καὶ τὸ μωρόν, καὶ πῶς εἶχε περάσει τὴν νύκτα ἡ μάνα της.

Ἡ Ἀμέρσα, ἡ δευτερότοκος, ἦτον ἀνύπανδρη, γεροντοκόρη ἤδη, ἀλλὰ προκομμένη πολὺ «μορφοδούλα», ὀνομαστὴ δὲ ὑφάντρια· ἦτον μελαψή, ὑψηλή, ἀνδρώδης,— καὶ τὰ προικιά της καὶ τὰ στολίδια τὰ κεντητά, τὰ ὁποῖα μόνη της εἶχε κατασκευάσει, εὑρίσκοντο κλεισμένα ἀπὸ χρόνων πολλῶν εἰς μεγάλην ἄκομψον κασσέλαν, καὶ τὰ ἔτρωγεν ὁ σκόρος καὶ τὸ σαράκι.

— Καλημέρα!. . . πῶς εἶστε;. . . Πῶς περάσατε;

— Ἐσύ 'σαι, Ἀμέρσα;. . . Νά, πέρασε κι' αὐτὴ ἡ νύχτα.

Ἡ γραῖα μόλις εἶχεν ἐξυπνήσει, κ' ἔτριβε τὰ ὄμματα τραυλίζουσα. Ἠκούσθη θόρυβος εἰς τὸ πλαγινὸν μικρὸν χώρισμα. Ἦτον ὁ Ντα-ντῆς ὁ Τραχήλης, ὁ σύζυγος τῆς λεχώνας, ὅστις ἐκοιμᾶτο ἐκεῖθεν τοῦ λεπτοῦ ξυλοτοίχου, παραπλεύρως ἑνὸς ἄλλου κορασίου κ' ἑνὸς παιδίου μικρᾶς ἡλικίας, καὶ εἶχεν ἐξυπνήσει τὴν στιγμὴν ἐκείνην. Ἐμάζευε τὰ ἐργαλεῖα του — σκεπάρνια, πριόνια, ροκάνια, καὶ ἡτοιμάζετο νὰ ὑπάγῃ στὸν ταρσανᾶν, ν' ἀρχίσῃ τὸ μεροκάματον.

—Ἀκοῦς, τί σαμαντᾶ κάνει! εἶπεν ἡ γραῖα. Δὲν μπορεῖ νὰ μαζώξῃ τὰ σιδερικά του, χωρὶς ν' ἀκουστῇ. Ὅποιος τὸν ἀκούει, θαρρεῖ τί γίνεται!. . .

— «Γύφτικο σπίτι καίεται», εἶπεν εἰρωνικῶς γελῶσα ἡ Ἀμέρσα.

Ὁ θόρυβος τῶν ἐργαλείων, τὰ ὁποῖα ὁ Ντα-ντῆς, χωρὶς νὰ ἦνε ὁρατός, ὄπισθεν τοῦ ξυλοτοίχου, ἔρριπτεν ἀνὰ ἓν μέσα στὸ ζεμπίλι του — σκεπάρνια, πριόνια, τριβέλια, κτλ. — ἐξύπνησε καὶ τὴν λεχώ, τὴν γυναῖκα του.

— Τ' εἶνε μάνα;

— Τί νὰ εἶνε!. . . Ὁ Κωνσταντῆς ρίχνει τὰ σύνεργά του μέσ' τὸ ζεμπίλι!. . . εἶπε μετὰ στεναγμοῦ ἡ γραῖα.

— «Καὶ βιὸ λογαριάζεις;. . . συνεπλήρωσε τὴν παροιμίαν ἡ Ἀμέρσα.

Ἠκούσθη τότε ἡ φωνὴ τοῦ Κωνσταντῆ ὄπισθεν τοῦ μικροῦ διαφράγματος.

— Ξυπνήσατε, πεθερά;. . .ἔλεγε, πῶς περάσατε;

— Πῶς νὰ περάσωμε!. . . «Σὰν τὴν κόττα στὸ μύλο . » Ἔλα νὰ πιῇς τὸ ρακί σου.

Ὁ Ντα-ντῆς ἐφάνη εἰς τὴν θύραν τοῦ χειμερινοῦ θαλάμου. Ἦτο εὐρύστερνος, μὲ ἄχαριν τὸν κορμόν, «ἀΐσκιωτος», ὅπως ἔλεγεν ἡ γραῖα πενθερά του, καὶ σχεδὸν σπανός. Ἡ γραῖα ἔδειξεν εἰς τὴν Ἀμέρσαν τὴν μικρὰν φιάλην μὲ τὸ ρακί, εἰς τὸ μικρὸν ράφι ἄνωθεν τῆς ἑστίας, καὶ τῆς ἔνευσε νὰ βάλῃ στὸ ποτηράκι, διὰ νὰ πιῇ ὁ Κωνσταντῆς.

— Δὲν ἔχει κανένα σῦκο;. . . ἠρώτησεν οὗτος, ἅμα ἔλαβε τὸ ρακοπότηρον ἀπὸ τὴν χεῖρα τῆς γυναικαδέλφης του.

— Ποῦ νὰ βρεθῇ τέτοιο πρᾶμα!.. εἶπεν ἡ γραῖα Χαδούλα. «Σαράντα σταχτοκούλουρα» μᾶς χρειάζοντ' ἐδῶ, ἐπρόσθεσεν, ἐννοοῦσα τὴν σπατάλην ἥτις συνήθως γίνεται κ' εἰς τὰ πτωχότερα σπίτια, ἐν καιρῷ ἐνσκήψεως τοιούτου «αἰσίου γεγονότος», ὁποῖον εἶνε καὶ ἡ γέννησις κόρης.

— Θέλεις ἐσὺ γαμπρὸ μὲ μάτια; εἶπεν ἐνθυμηθεῖσα ἄλλην παροιμίαν ἡ γυναικαδέλφη του, ἡ Ἀμέρσα.

— Τουλόου σ' μὴν τὸν θέλῃς τὸν σαστικό σου νάνε στραβός; εἶπε χωρὶς νὰ πειραχθῇ, ὁ Ντα-ντῆς. . .Ἐβίβα! Καλὴ σαράντισι!

Κ' ἔπιεν ἀπνευστὶ τὸ μικρὸν ποτήριον.

— Καλό σας βράδυ!

Ἐφορτώθη τὴν ζεμπίλαν, κ' ἐπῆγε διὰ τὸν ταρσανᾶν.

Β'

Τὸ πῦρ ἔφθινεν εἰς τὴν ἑστίαν, ὁ λύχνος ἐτρεμόφεγγεν εἰς τὸ μικρὸν φάτνωμα, ἡ λεχώνα ἐλαγοκοιμᾶτο ἐπὶ τῆς κλίνης· τὸ βρέφος ἔβηχεν εἰς τὸ λίκνον, καὶ ἡ γραῖα Φραγκογιαννοῦ, ὅπως καὶ τὰς προλαβούσας νύκτας, ἠγρύπνει ἐπὶ τῆς στρωμνῆς της.

Ἦτον περὶ τὸ πρῶτον λάλημα τοῦ πετεινοῦ, ὁπότε αἱ ἀναμνήσεις ἔρχονται ἐν εἴδει φαντασμάτων. Ἀφοῦ τὴν ὑπάνδρευσαν, καὶ τὴν «ἐκουκούλωσαν», καὶ τὴν ἐπροίκισαν μὲ τὸ σπίτι τὸ ἑτοιμόρροπον εἰς τὸ παλαιὸν ἀκατοίκητον Κάστρον, καὶ μὲ τὸ μποστάνι τὸ χέρσον εἰς τὴν ἀγρίαν βορεινὴν ἐσχατιάν, καὶ μὲ τὸ ἀγριοχώραφον τὸ διαφιλονεικούμενον ἀπὸ τὸν γείτονα καὶ ἀπὸ τὸ Μοναστῆρι, ἡ νεόνυμφος μετὰ τοῦ συζύγου της ἐκατοίκησεν εἰς τὸ σπίτι τῆς ἀνδραδέλφης της τῆς χήρας, καὶ ἄνοιξε νοικοκυριὸ μὲ μικρὰ πράγματα. Τὸ προικοσύμφωνόν της, ὡς τόσον, ἔγραφε λεπτομερῶς ὅτι τῆς εἶχαν δώσει τόσες φορεσιὲς ροῦχα, τόσα ὑποκάμισα, τόσες προσκεφαλάδες, ὅπως καὶ δύο χαλκώματα, ἕνα τηγάνι, μίαν πυροστιάν, κτλ. Ἀκόμη καὶ μαχαιροπείρουνα καὶ κουτάλια ἀνέγραφε τὸ προικοσύμφωνον.

Ἡ ἀνδραδέλφη, ἀμέσως τὴν Δευτέραν, τὴν ἐπιοῦσαν τοῦ γάμου, τὰ ἐξήλεγξεν ὅλα, καὶ εὗρεν ὅτι ἔλειπον ἐκ τῶν ἐν τῷ καταλόγῳ δύο σινδόνια, δύο μαξιλάρια, ἓν χάλκωμα, καθὼς καὶ μία πλήρης φορεσιά. Αὐθημερὸν δὲ παρήγγειλε τῆς πενθερᾶς νὰ φέρῃ τὰ ἐλλείποντα. Ἡ ἰδιοτελὴς γραῖα ἀπήντησεν ὅτι «τὰ ὅσα ἔδωσε, εἶνε καλῶς δοσμένα, καὶ εἶνε ἀρκετά». Τότε ἡ ἀνδραδέλφη ἔβαλε στὰ λόγια τὸν ἀδελφόν της· οὗτος παρεπονέθη εἰς τὴν νεόνυμφον, ἐκείνη δὲ τοῦ ἀπήντησεν· «Ἂν ἀγροικοῦσε τὸ συφέρο του, δὲν θὰ ἐδέχετο νὰ τοῦ γράψουν σπίτι στὸ Κάστρο, ὅπου μόνον τὰ Στοιχειὰ κατοικοῦν· καὶ τί τὸν ὠφελοῦν τὰ σινδόνια καὶ τὰ 'ποκάμισα, ἀφοῦ δὲν ἦτον ἱκανὸς νὰ πάρῃ σπίτι κι' ἀμπέλι κ' ἐλῃῶνα;»

Κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ ἀρραβῶνος, ἡ Χαδούλα εἶχε δοκιμάσει τῷ ὄντι νὰ σφυρίξῃ κάτι τοιοῦτον στ' αὐτιὰ τοῦ γαμβροῦ. Ἂν καὶ νέα πολὺ ἦτον, ἀλλά, χάρις εἰς τὴν φύσιν κ' εἰς τὰ μαθήματα τῆς μητρός της, τὰ ἑκούσια καὶ τὰ ἀκούσια, εἶχε γείνῃ πολὺ πονηρή, ἀναλόγως τῆς ἡλικίας της. Ἀλλ' ἡ μάνα της, μυρισθεῖσα τὸ πρᾶγμα, καὶ φοβουμένη μήπως αὐτή, ἡ μικρὴ Στριγλίτσα, καθὼς ὠνόμαζε συνήθως τὴν κόρην της, τοῦ σηκώσῃ τὰ μυαλὰ τοῦ γαμβροῦ, ὥστε νὰ πονηρέψῃ οὗτος νὰ ζητῇ προικιὰ περισσότερα, ἐξήσκησε τυραννικὴν ἐπιτήρησιν ἐπὶ τῆς κόρης καὶ τοῦ ἀρραβωνιαστικοῦ, μὴ ἐπιτρέπουσα τὴν ἐλαχίστην ἰδιαιτέραν συνομιλίαν μεταξὺ τῶν δύο. Τοῦτο ἔκαμνε, προσχήματι μὲν διὰ τὴν σεμνότητα:

— Δὲν ἔχω. . . νὰ μοῦ σκαρώσῃ κανένα πρωμάδι. . . αὐτὴ ἡ Στριγλίτσα! εἶχεν εἰπεῖ.

Βλέπετε, τὴν μεταφορὰν τοῦ ρήματος τὴν ἐλάμβανεν ἀπὸ τὸ ἐπάγγελμα τῆς συντεχνίας. («Σκαρώνω καράβι» ἰσοδυναμεῖ μὲ τὸ «ναυπηγῶ ναῦν») ἀλλὰ πράγματι τὸ ἔκαμνε, διὰ νὰ μὴ ἀναγκασθῇ νὰ δώσῃ μεγαλειτέραν προῖκα.

Μίαν ἑσπέραν, τὴν παραμονὴν τοῦ ἀρραβῶνος, ὅτε ὁ γαμβρὸς μετὰ τῆς ἀδελφῆς του εἶχον ἔλθῃ εἰς τὴν οἰκίαν νὰ συζητήσουν τὰ περὶ προικός, ἐνῷ ὁ γέρων ναυπηγὸς ὑπηγόρευε τὸ προικοσύμφωνον εἰς τὸν Ἀναγνώστην τὸν Συβίαν, ψάλτην τῆς ἐκκλησίας, ὅστις εἶχε βγάλῃ τὸ ὀρειχάλκινον καλαμάρι του ἀπὸ τὴν ζώνην, τὴν ἐκ πτεροῦ χηνὸς πένναν ἀπὸ τὴν μακρὰν θήκην τοῦ καλαμαριοῦ, τοῦ ὁμοιάζοντος πολὺ μὲ πιστόλαν, καὶ θέσας ἐπὶ τῶν γονάτων τὸ βιβλίον τοῦ Ἀποστόλου, κ' ἐπάνω εἰς τὸ βιβλίον τεμάχιον χονδροῦ χαρτίου, εἶχε γράψει καθ' ὑπαγόρευσιν τοῦ γέροντος «Εἰς τ' ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος . . ὑπανδρεύω τὴν κόρην μου Χαδούλαν μὲ τὸν Ἰωάννην Φράγκου, καὶ τῆς δίνω, πρῶτον τὴν εὐχήν μου . .», ἡ Χαδούλα ἵστατο ἀντικρὺ τῆς ἑστίας, δίπλα εἰς τὴν τέμπλαν — τὴν στήλην τουτέστι τῶν στρωμάτων, παπλωμάτων καὶ προσκεφαλαίων τὴν σκεπαστὴν μὲ μεταξωτὴν σινδόνα, καὶ ἐπιστεφομένην μὲ δύο τεραστίας προσκεφαλάδες — ἀκίνητος καὶ καμαρώνουσα, κατὰ τὸ φαινόμενον, ὅπως ἡ τέμπλα. . . ἀλλ' ὅμως ἔνευε κρυφά, ἀνυπομόνως, καίτοι μὲ μεγάλην προφύλαξιν, ἔνευεν εἰς τὸν ἀρραβωνιαστικόν, ἔνευεν εἰς τὴν ἀνδραδέλφην, νὰ μὴ δεχθῶσιν ὡς προῖκα «σπίτι στὸ Κάστρο» καὶ «χωράφι στὸ Στοιβωτό», ἀλλὰ ν' ἀπαιτήσωσι σπίτι εἰς τὴν νέαν πόλιν, καὶ ἀμπέλι κ' ἐλαιῶνα εἰς τὴν περιοχὴν τῆς νέας πόλεως.

Εἰς μάτην. Οὔτε ὁ γαμβρός, οὔτε ἡ ἀνδραδέλφη εἶδαν τ' ἀπηλπισμένα νεύματα. Μόνον ἡ γραῖα, ἡ μήτηρ της, ἥτις, ἂν καὶ ἀναγκασμένη ἦτο νὰ στρέφῃ τὰ νῶτα πρὸν τὴν κόρην, διὰ ν' ἀντιμετωπίζῃ φιλοφρόνως τὴν συμπεθέραν καὶ τὸν γαμβρόν, εἶχε καθίσει ὅμως μὲ τοιοῦτον τρόπον, ὥστε νὰ ἔχῃ μόνον τὴν μίαν πλάτην γυρισμένην πρὸς τὴν νέαν — αἴφνης, ὡς νὰ τὴν ἐπληροφόρησεν ὁράτον πνεῦμα ὅτι κάτι ἔτρεχεν, ἐστράφη ἀποτόμως πρὸς τὴν θυγατέρα της, καὶ εἶδε τ' ἀπηγορευμένα «καμώματά» της.

Πάραυτα ἐτόξευσε βλέμμα φοβερᾶς ἀπειλῆς πρὸς αὐτήν.

— Ἔ! μωρὴ στριγλίτσα! ὑπεψιθύρισε μέσα της. Ἔννοια σου!... κ' ἐγὼ σὲ σιάζω.

Εὐθὺς ὅμως κατόπιν, ἐσκέφθη ὅτι δὲν θὰ ἐσύμφερε νὰ κάμῃ λόγον δι' αὐτὸ τὸ πρᾶγμα εἰς τὴν κόρην της. Διότι ἐφοβήθη μήν της δώσῃ ἀφορμὴν νὰ παραπονεθῇ εἰς τὸν πατέρα της. Καὶ τότε τὰ πράγματα θὰ ἐγίνοντο χειρότερα βεβαίως. Ὁ γέρων πιθανῶς θὰ ἐκάμπτετο εἰς τὰς ἱκεσίας καὶ τὰ κλαύματα τῆς μοναχοκόρης, καὶ θὰ ἔδιδε περισσοτέραν προῖκα. Ὅθεν ἐσιώπησεν.

Ἡ Χαδούλα ἐθαύμασε πῶς, ἐνῷ ἡ μήτηρ της ὁλοφάνερα τὴν εἶχεν ἰδεῖ νὰ κάμνῃ τὰ ριψοκίνδυνα ἐκεῖνα νεύματα, διὰ πρώτην φορὰν εἰς τὴν ζωήν της, ὅταν εὑρέθησαν μόναι, δέν της ἔδωκεν οὔτε νυχιές, οὔτε τσιμπιές, οὔτε δαγκωματιές, πράγμα τὸ ὁποῖον, ἄλλως, συχνὰ συνείθιζε. Σημειωτέον ὅτι ἡ προικοδοσία τῆς οἰκίας εἰς τὸ παλαιὸν ἀκατοίκητον χωρίον εἶχε τοῦτο τὸ εὐλογοφανές, ὅτι πολλαὶ οἰκίαι ἐσώζοντο ἀκόμα εἰς τὸ Κάστρον, ὅτι οἰκογένειαί τινες συνείθιζον νὰ διατρίβωσι τὸ θέρος ἐκεῖ, καὶ ὅτι εἰς τὴν φαντασίαν τῶν ἀνθρώπων ὑπῆρχε προκατάληψις ὑπὲρ τοῦ «Παλαιοῦ χωριοῦ», τὸ ὁποῖον ἐπονοῦσαν οἱ γεροντότεροι, καὶ δὲν εἶχαν συνειθίσει ἀκόμα οὔτε εἰς τὴν νέαν τάξιν τῶν πραγμάτων, οὔτε εἰς βίον εἰρηνικόν, χωρὶς ἐπιδρομὰς κλεφτῶν καὶ πειρατῶν καὶ τῆς Τουρκικῆς ἁρμάδας, καὶ ἡ ἐγκατάστασις εἰς τὴν νέαν πόλιν δὲν ἐνομίζετο ὁριστική, ἀλλ' ὑπῆρχε προσδοκία ὅτι οἱ ἄνθρωποι θὰ ἐβιάζοντο καὶ πάλιν νὰ ἐπανέλθουν εἰς τὰ παλαιά, τὰ «μαθημένα» των. Κ' ἐνῷ ὅλο τὸ Κάστρον ἀνεπόλουν, καὶ τὸ Κάστρον ἐλυποῦντο καὶ τὸ ἐρρέμβαζον, καὶ τὸ εἶχον εἰς τὸ στόμα, δὲν ἔπαυον ὅμως νὰ κτίζωσιν οἰκοδομὰς εἰς τὸν νέον συνοικισμόν — ὅπως ἀποδειχθῇ διὰ μυριοστὴν φορὰν ὅτι οἱ ἄνθρωποι συνήθως ἄλλα σκέπτονται καὶ ἄλλα κάμνουν, καὶ ὅτι μιμοῦνται ἀλλήλους μηχανικῶς.

Οὕτω λοιπόν, μετὰ δύο ἑβδομάδας ἀπὸ τοῦ ἀρραβῶνος ἐτελέσθη ὁ γάμος. Οὕτως ἠθέλησεν ἡ πενθερά. Δέν της ἤρεσκεν, ὡς ἔλεγε, νὰ ἔχῃ γαμβρὸν ἀστεφάνωτον νὰ συχνάζῃ στὸ σπίτι, ἀφοῦ εἶχε θάρρος ἀπὸ πρίν, ὡς συντεχνίτης καὶ παραγυιὸς τοῦ ἀνδρός της. Καὶ ἡ ἀνδραδέλφη, χήρα, ἡλικιωμένη, μὲ ἕνα παῖδα ἔφηβον, ἐργαζόμενον ἐπίσης εἰς τὸ ναυπηγεῖον, καὶ ἓν ἄλλο παιδίον κ' ἓν κοράσιον ἀνήλικα, ἐδέχθη κατ' οἶκον τὸ νέον ἀνδρόγυνον. Εἶτα, μετὰ ἓν ἔτος, ἐγεννήθη τὸ πρῶτον παιδίον, ὁ Στάθης, καὶ δευτέρα ἡ Δελχαρώ, ἀκολούθως ὁ Γιαλῆς, κατόπιν ὁ Μιχάλης, ἀκολούθως ἡ Ἀμέρσα, μετ' αὐτὴν ὁ Μητράκης, καὶ ἡ τελευταία ἡ Κρινιώ. Κατὰ τοὺς πρώτους χρόνους ἐφαίνετο νὰ βασιλεύῃ εἰρήνη ἐντὸς τῆς οἰκίας. Εἶτα, ὅταν ἤρχισαν νὰ μεγαλώνουν τὰ δύο πρῶτα παιδιὰ τῆς νύμφης, εἶχον δὲ μεγαλώσει ἀρκετὰ καὶ τὰ δύο τελευταῖα της ἀνδραδέλφης, ἤρχισε πόλεμος ἐντὸς τοῦ οἴκου. Τότε ἡ Φραγκογιαννοῦ, ἤτις μὲ τὴν ἡλικίαν καὶ τὴν πεῖραν τοῦ κόσμου ἐγένετο πολὺ σοφωτέρα, εἶχεν ἀξιωθῆ, ὡς ἔλεγε μετριοφρόνως, ν' ἀποκτήσῃ κι' αὐτὴ ἕνα σπιτάκι δικό της, χάρις εἰς τὴν ἐπιδεξιότητά της καὶ τὴν οἰκονομίαν της. Τὴν μίαν χρονιὰν ἠμπόρεσε μόνον νὰ κτίσῃ τέσσαρας τοίχους λασποκτίστους, μικροὺς καὶ χαμηλοὺς καὶ νὰ τοὺς στεγάσῃ· τὴν δευτέραν χρονιὰν κατώρθωσε νὰ πετσώσῃ κατὰ τὰ τρία τέταρτα τὸ σπίτι, δηλ. νὰ κατασκευάσῃ μικρὸν πάτωμα, μὲ διάφορα σανίδια, ἀνόμοια, παλαιὰ καὶ νέα, καί, χωρὶς νὰ χάσῃ καιρόν, ἀνυπομονοῦσα, πότε νὰ «ξελευθερωθῇ» ἀπὸ τὴν τυραννίαν τῆς ἀνδραδέλφης, ἡ ὁποία ἐγήραζε κ' ἐγίνετο παράξενη, ἐκουβαλήθη, κ' ἐπῆγε νὰ ἐγκατασταθῇ, μαζὶ μὲ τὸν σύζυγον καὶ τὰ τέκνα, εἰς τὴν «γωνιάν» της, εἰς τὴν «φωλιάν» της, εἰς τὴν «ἄκρην» της. Τὴν ἡμέραν ἐκείνην, ὅπως ἔλεγεν ἡ ἰδία, ᾐσθάνθη τὴν μεγαλειτέραν χαρὰν εἰς τὴν «ζῆσίν» της.

Ὅλ' αὐτὰ τὰ ἐνθυμεῖτο, καὶ οἱονεὶ τὰ ἀνέζη ἡ Φραγκογιαννοῦ, κατὰ τὰς μακρὰς ἐκείνας ἀύπνους νύκτας τοῦ Ἰανουαρίου, ἐνῷ ὁ βορρᾶς ἠκούετο ἐκ διαλειμμάτων νὰ συρίζῃ ἔξω, πλήττων τὰς κεράμους, καὶ κάμνων νὰ ἠχῶσι τὰ παράθυρα, ὁπότε ἠγρύπνει παρὰ τὸ λίκνον τῆς μικρᾶς ἐγγόνης της. Ἦτο ἤδη τρίτη ὥρα μετὰ τὰ μεσάνυκτα, καὶ ὁ πετεινὸς ἐλάλησε καὶ πάλιν. Τὸ θυγάτριον, τὸ ὁποῖον μόλις εἶχεν ἡσυχάσει πρὸ μικροῦ, ἄρχισε νὰ βήχῃ ἐκ νέου ὀδυνηρῶς. Εἶχεν ἔλθῃ ἀσθενικὸν εἰς τὸν κόσμον, καὶ προσέτι, φαίνεται ὅτι εἶχε κρυώσει τὴν τρίτην ἡμέραν, εἰς τὰ «κολυμπίδια», ὅταν τό εἶχαν λούσει ἐντὸς τῆς σκάφης, καὶ κακὸς βῆχας τὸ εἶχε κολλήσει. Ἡ Φραγκογιαννοῦ ἀπλήστως ἀπὸ ἡμερῶν παρεμόνευε νὰ ἴδῃ συμπτώματα σπασμῶν εἰς τὸ μικρὸν ἀσθενὲς πλάσμα — ἐπειδὴ τότε εἴξευρεν ὅτι αὐτὸ δὲν θὰ ἐσώζετο — πλὴν εὐτυχῶς τοιοῦτον πρᾶγμα δὲν ἔβλεπε. «Εἶνε γιὰ νὰ βασανίζεται καὶ νὰ μᾶς βασανίζῃ», εἶχεν ὑποψιθυρίσει, χωρὶς κανεὶς νὰ τὴν ἀκούσῃ μέσα της.

Τὴν στιγμὴν ταύτην, ἡ Φραγκογιαννοῦ ἄνοιξε τὰ κλειστὰ ἀγρυπνοῦντα ὄμματα, κ' ἐκούνησε τὸ λίκνον. Συγχρόνως ἠθέλησε νὰ δώσῃ τὸ σύνηθες ρευστὸν εἰς τὸ πάσχον μωρόν.

— Ποιὸς βήχει; ἠκούσθη μία φωνὴ ὄπισθεν τοῦ μεσοτοίχου.

Ἡ γραῖα δὲν ἀπήντησεν. Ἦτον Σάββατον ἑσπέρας, καὶ ὁ γαμβρός της εἶχε πίῃ ἕνα ρακὶ παραπάνω, πρὶν δειπνήσῃ· ὁμοίως εἶχε πίῃ, μετὰ τὸ δεῖπνον κ' ἕνα μεγάλο ποτῆρι ἀπὸ λάκυρον κρασί, διὰ νὰ ξεκουρασθῇ ἀπὸ τὰ μεροκάματα ὅλης τῆς ἑβδομάδος. Λοιπόν, ὁ Ντανῆς, ἐπειδὴ εἶχε πίῃ ἀρκετά, ἀναλόγως, ὡμιλοῦσε μέσα στὸν ὕπνον του, ἢ μᾶλλον παραμιλοῦσε.

Τὸ μωρὸν δὲν ἐδέχθη τὴν ρανίδα τοῦ ρευστοῦ εἰς τὸ στόμα, ἀλλὰ τὴν ἐλάκτισε μὲ τὴν γλωσσίτσαν του, ἐν τῇ ὁρμῇ τοῦ βηχός, ὅστις εἶχεν αὐξήσει λίαν ἀλγεινῶς.

— Σκασμός!... εἶπε πάλιν ὁ Κωνσταντῆς, ὁ πατὴρ τοῦ βρέφους, μέσα στὸν ὕπνο του.

— Καὶ πλαντασμός!... προσέθηκε μετ' εἰρωνίας ἡ Φραγκογιαννοῦ.

Ἡ λεχώνα ἐξαφνίσθη μέσα στὸν ὕπνο της, ἀκούσασα ἴσως τὸν βῆχα τοῦ μικροῦ, καὶ ἅμα τὸν ἀλλόκοτον βραχὺν διάλογον, ὅστις διημείφθη μέσον τοῦ ξυλοτοίχου μεταξὺ τοῦ κοιμωμένου καὶ τῆς ἀγρυπνούσης.

— Τ' εἶνε, μάνα, εἶπεν ἀνασηκωθεῖσα ἡ Δελχαρώ. Δὲν εἶνε καλὰ τὸ παιδί;

Ἡ γραῖα ἐμειδίασε στρυφνῶς εἰς τὸ τρομῶδες φῶς τοῦ μικροῦ λύχνου,

— Σὰ σ' ἀκούω, δυχατέρα!...

Αὐτὸ τὸ «σὰ σ' ἀκούω, δυχατέρα» ἐλέχθη μὲ τόνον πολὺ ἀλλόκοτον. Ἄλλως δὲν ἦτο ἡ πρώτη φορά, καθ' ἣν ἡ νεαρὰ μήτηρ ἤκουε τοιοῦτόν τι ἐκ μέρους τῆς μητρός της. Ἐνθυμεῖτο ὅτι καὶ ἄλλοτε συνέβη, ἡ γραῖα, μεταξὺ γυναικῶν καὶ γραϊδίων τῆς γειτονιᾶς, νὰ ἐκφράσῃ, μετὰ σείσματος ἐκφραστικοῦ τῆς κεφαλῆς, εἰς ὥρας καθ' ἃς ἐγίνετο λόγος περὶ τῆς μεγάλης πληθώρας τῶν νεαρῶν κορασίων, περὶ τῆς σπάνεως, περὶ τοῦ ξενιτευμοῦ καὶ τῶν ὑπερμέτρων ἀπαιτήσεων τῶν γαμβρῶν, περὶ τῶν βασάνων ὅσα ὑπέφερε μία χριστιανὴ διὰ νὰ ἀποκαταστήσῃ «τ' ἀδύνατα μέρη», τουτέστι τὰ θήλεα, νὰ ἐκφράσῃ, λέγω, παραπλήσια αἰσθήματα. Ὅταν μάλιστα ἡ μήτηρ της ἤκουε περὶ ἀρρωστίας μικρῶν κορασίδων εἶχεν ἀκουσθῆ, σείουσα τὴν κεφαλήν, νὰ λέγῃ·

— Σὰ σ' ἀκούω, γειτόνισσα!... «Δὲν εἶνε χάρος, δὲν εἶνε βράχος;» ἐπειδὴ συνείθιζε πολὺ συχνὰ νὰ ἐκφράζεται μὲ παροιμίας λίαν ἐκφραστικάς. Καὶ ἄλλοτε πάλιν τὴν ἤκουσαν νὰ δογματίζῃ ὅτι ὁ ἄνθρωπος δὲν συμφέρει νὰ κάμνῃ πολλὰ κορίτσια, καὶ ὅτι τὸ καλλίτερον εἶνε νὰ μὴ 'πανδρεύεται κανείς. Ἡ δὲ συνήθης εὐχή της πρὸς τὰ μικρὰ κοράσια ἦτο «νὰ μὴ σώσουν!... Νὰ μὴν πᾶνε παραπάνω!».

Καὶ ἄλλοτε προέβη ἐπὶ τοσοῦτον ὥστε νὰ εἴπῃ·

— Τί νὰ σᾶς 'πῶ!... Ἔτσι τοὔρχεται τἀνθρώπου, τὴν ὥρα ποῦ γεννιῶνται, νὰ τὰ καρυδοπνίγῃ!...

Ναὶ μὲν τὸ εἶπεν, ἀλλὰ βεβαίως δὲν θὰ ἦτον ἱκανὴ νὰ τὸ κάμῃ ποτέ... Καὶ ἡ ἰδία δὲν τὸ ἐπίστευε.

Α. ΠΑΠΑΔΙΑΜΑΝΤΗΣ

Ἕπεται συνέχεια.

Ο ΧΡΙΣΤΟΣ ΣΤΟ ΒΕΡΔΗ

Τὴν πλειὸ μεγάλη ἰδέα
Ἡ εὐτυχισμένη πλάσι
Ἐπῆγε ν' ἀγκαλιάσῃ
Στὸ πλειὸ φτωχὸ παχνί.

Ξεκίνησε μαζί της
Σεμνὰ γιὰ νὰ λατρέψῃ
Τῶν ἀστεριῶν μιὰ σκέψι
Π' ἀγκάλιαζε τὴ γῆ.

Τὴν ἀκλουθοῦσε αἰώνια,
Μορφὴ τῆς εἶχε πλάσει
Κι' ὅταν τὴν εἶχε φθάσει
Σ' ἕνα βουνὸ σιμὰ

Κ' ἐγύρευε νὰ στήσῃ
Τῆς νίκης τὴ σημαία,
Ἡ πλειὸ μεγάλη ἰδέα
Ἐπέταξε ψηλά.

Ἀνάμεσα στὰ σκότη,
Σ' ἑκατομμύρια χρόνια
Ἡ ἁγνὴ μορφή σου αἰώνια
Σὰν ἥλιος θὰ περνᾷ,

Κ' ἡ φωτεινή σου ἰδέα
Θὰ τρέχῃ ἀπ' ἄκρη σ' ἄκρη,
Κάτι στὰ οὐράνια μάκρη
Τρανὰ νὰ κυβερνᾷ.

Μπροστά σου θὰ περνᾶνε
Τ' ἀγέννητα τὰ χρόνια
Κ' ἡ μουσική σου αἰώνια
Στὴν πλάσι θ' ἀντηχῇ,

Ἀνάμεσα στοῦ Δάντε
Τὴν ἄπλαστη ἁρμονία,
Ἐκεῖ ποῦ τοῦ Φειδία
Γροικιέται τὸ σφυρί.

ΣΤΕΦΑΝΟΣ ΜΑΡΤΖΩΚΗΣ

ΚΟΚΛΕΝ

ΣΥΡΑΝΟ ΔΕ ΜΠΕΡΖΕΡΑΚ

ΗΘΗ ΚΑΙ ΝΟΜΟΙ

"Τὸ πλῆθος ἀεὶ καὶ φαίνεται καὶ
,,γίγνεται πρὸς τοὺς χρωμένους οἷους
,,ἂν ἔχῃ προστάτας καὶ συμβούλους,,.

ΠΟΛΥΒΙΟΣ

ΠΟΛΛΟΙ πολλάκις ἠκούσθησαν λέγοντες μεθ' ὕφους θριαμβευτικοῦ, ὡσεὶ εἶχον ἀνακαλύψῃ τὸ πηδάλιον τοῦ ἀεροστάτου:

«. . . . . Εἰς τί ὠφελοῦσιν οἱ νόμοι, ἀφοῦ ὁ λαὸς διεφθάρη; Μόνον ἐὰν γείνωσιν οἱ πολῖται ἠθικοί, τὸ σκάφος τῆς πολιτείας θὰ οὐριοδρομήσῃ! Εἰ δὲ μή . . .».

Ὁ συνήθης οὗτος ἐπῳδός, ὅστις εἶναι οἱονεὶ μετάφρασις ἐλευθέρα — ἀκριβέστερον δὲ παρερμηνεία τοῦ κικερωνείου «quid leges sine moribus», — στερεοτύπως πρὸ ἀμνημονεύτων χρόνων ἐπαναλαμβάνεται ὑπὸ τῶν θρηνῳδούντων, σχεδὸν πάντοτε περὶ τὸ τέλος τῶν πολιτικῶν συζητήσεων. Οἱ ὁμιληταὶ ἀποχωρίζονται σκυθρωποὶ μὲν ἐφ' ὅσον τὰ σύγχρονα ἀτενίζουσιν, εὐέλπιδες ὅμως ὡς πρὸς τοὺς ὁρίζοντας τοῦ μέλλοντος, διότι, οἱ τοιαῦτά τινα δογματίζοντες φαίνονται πιστεύοντες, ὅτι ἀνεῦρον αἰσίαν ὁπωσδήποτε λύσιν τοῦ σπουδαιοτέρου ἴσως κοινωνικοπολιτικοῦ προβλήματος ὅλων τῶν αἰώνων.

Ἀλλ' οἱ πολῖται δὲν γίνονται ὡσεὶ ἀπὸ μηχανῆς ἠθικοί· ἡ πολιτεία καὶ μετὰ τὴν διάγνωσιν τῆς νόσου δὲν θεραπεύεται, οἱ δὲ ἀκάματοι τῶν καφείων θαμῶνες, συνεχίζοντες τοὺς ὑπὲρ τῆς πατρίδος ἀγῶνάς των διὰ νέων συζητήσεων, μᾶλλον ἢ ἧττον θορυβωδῶν, καταλήγουσι πάντοτε εἰς τὸ αὐτὸ περίπου συμπέρασμα, ἔστιν ὅτε δὲ καὶ μετά τινων ποικιλιῶν ἤτοι τραυμάτων ἢ ραπισμάτων χάριν δραστικωτέρας ἐπενεργείας τοῦ πολιτειακοῦ φαρμάκου.

Οἱ πολιτικοὶ ἰατροὶ — τοιοῦτοι δ' ἐν ταῖς κοινοβουλευτικῶς διοικουμέναις πολιτείαις εἶναι ἐκτὸς τῶν ἀρχόντων καὶ πάντες οἱ συνταγματικοὶ πολῖται, καὶ δὴ οἱ διαχειρισταὶ τῶν ἐκλογικῶν σφαιριδίων — εὐκόλως γράφουσι συνταγάς, ἀλλὰ πρὸς θεραπείαν μόνον πάντων τῶν ἄλλων. Ὁμοιάζουσιν ὀλίγον, νομίζω, τοῖς ἐξερχομένοις εἰς τὰς ἀθηναϊκὰς ἀγυιὰς μετὰ τὴν ἔναρξιν τοῦ τριῳδίου πρὸς ἀναζήτησιν προσωπιδοφόρων, ἐν ἐποχῇ καθ' ἣν δὲν λειτουργεῖ ὀργανωτικὸν κομιτάτον τῶν ἐπ' ἀμοιβῇ μεταμφιεζομένων. Ἀλληλοβλέπονται, ἀναμένουσιν ἐπὶ πολὺν χρόνον· ἀλλ' οἱ φέροντες «*φανερὰς προσωπίδας*» δὲν ἐμφανίζονται καὶ οἱ περιπατηταὶ κατηφεῖς ἐπανέρχονται εἰς τὰς οἰκίας των, ὅπως ἐπαναλάβωσι καὶ κατὰ τὸ ἐπιὸν ἔτος τὴν αὐτὴν εὐχαρίστησιν τῆς . . προσδοκίας.

§ **1.** — Τὸ φαινόμενον τοσαύτης πληθύος πολιτικῶν ἰατρῶν, πειρωμένων μὲν διὰ τοιούτων καταποτίων, μὴ θεραπευόντων δὲ τὴν συνεχῶς *νοσοῦσαν πολιτείαν* – κατὰ τὴν ἐφημεριδογραφικὴν τῶν ἑκάστοτε ἀντιπολιτευομένων φρασεολογίαν — εἶναι, νομίζω, μελέτης ἄξιον. Διότι ὄπισθεν τῆς κωμικοτραγικῆς σκηνῆς τῶν ἰατρικῶν συμβουλίων πρὸς σύνταξιν ὁμοιομόρφων συνταγῶν διὰ τὴν ἠθοποίησιν τῶν πολιτῶν — ὅτε βεβαίως καὶ κατὰ τὴν γνώμην μακαρίων νομοθετῶν καὶ ἀρχόντων ἡ γῆ θὰ μετεβάλλετο εἰς κῆπον Ἐδὲμ — προβάλλουσι τὰ κόλουθα σπουδαῖα, ὡς ὑποθέτω, ἐρωτήματα:

«Τὰ χρηστὰ ἤθη ὑπάρχουσιν ἐκ φύσεως » εἰς τοὺς ἀνθρώπους; Διαμορφοῦνται μόνον » διὰ τῆς θεοσεβείας καὶ τῆς οἰκογενειακῆς » ἀνατροφῆς; Ἀντέχουσι καὶ ἐν κακονομίᾳ;»

ἢ

«Οἱ καλοὶ νόμοι, καλῶς ἐφαρμοζόμενοι, » διαπλάττουσι πολίτας χρηστοὺς καὶ ρυθμί- »ζουσι δημόσια ἤθη;»

ἢ μᾶλλον:

Ἡ πολιτειακὴ εὐνομία εἶναι ὁ κυριώτερος πάσης καλῆς κοινωνίας μοχλός, ἡ δὲ θρησκεία καὶ ἡ οἰκογενειακὴ ἀνατροφή, βασιζόμεναι ἐπὶ τῶν ἀγράφων καὶ θείων νόμων, εἶναι τὰ σπουδαιότατα τῶν βοηθημάτων εἰς τὴν διὰ τῆς ἀλληλεπιδράσεως διάπλασιν τῶν δημοσίων ἠθῶν.

§ **2.** — Ἡ ἔρευνα τοῦ ζητήματος, ἐὰν ὁ ἄνθρωπος εἶναι φύσει ἀγαθὸς ἢ κακὸς οὐκ ὀλίγον ἀπησχόλησε τοὺς φιλοσόφους. Ὁ Θουκυδίδης ὅμως παραδέχεται[1], ὅτι ἡ ἀνθρωπίνη φύσις *συνήθως ῥέπει πρὸς τὴν ἀδικίαν.*

Τῇ ἀληθείᾳ οἱ ἄνθρωποι, κατὰ κανόνα, εἶναι ἄκριτοι. Ὁ ἀναγνώστης ἐπιτρέπεται νὰ κατατάξῃ ἑαυτόν, ἐὰν προτιμᾷ, μεταξὺ τῶν ἐξαιρέσεων. Ἀλλ' οἱ πολλοὶ βεβαίως εἶναι μεστοὶ ἀνοίας, ἀσταθεῖς τὸν χαρακτῆρα· ἁρμοζόμενοι πάντοτε πρὸς τοὺς ἑκάστοτε καιρούς, φιλόκαινοι καὶ πρὸς πᾶσαν μεταβολὴν σφόδρα εὐκατάφοροι, ἰδιοτελεῖς καὶ πλεονέκται, φθονεροὶ καὶ συκοφάνται· μιμούμενοι εὐκολώτερον τὰ ἐπουσιώδη καὶ τὰ κακὰ παραδείγματα ἢ τὰ σπουδαῖα καὶ καλὰ ὑποδείγματα· εὐκόλως ἐξευρίσκοντες τὰ ἐλαττώματα τῶν ἄλλων, δυσκόλως ὅμως βλέποντες τὰ ἴδια αὐτῶν μειονεκτήματα, σπανιώτατα γινώσκουσι καὶ καὶ πράττουσι τὰ ὀρθὰ καὶ τὰ πρέποντα.

Ἡ πολὺ ὀλίγον κολακευτικὴ αὕτη εἰκὼν τοῦ ἀνθρώπου, ἐκ τοῦ φυσικοῦ καὶ ἐν μικρογραφίᾳ, παρατεθεῖσα μόνον ἐν γενικαῖς γραμμαῖς, δὲν εἶναι ἔργον ἐμόν, ἀλλὰ περιληπτικὴ ἀντιγραφὴ ἐκ τοῦ πρωτοτύπου τοῦ μεγάλου ζωγράφου τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς — τοῦ Πολυβίου[1] — τοῦ στρατηγοῦ, τοῦ διπλωμάτου καὶ τοῦ ἱστορικοῦ ἐκείνου ἅμα καὶ φιλοσόφου, ὅστις οὐ μόνον ἐν τῷ κλεινῷ τῶν Ἀθηνῶν ἄστει, ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ γενετείρᾳ αὐτοῦ γῇ, τῇ Μεγαλοπόλει, εἶναι, πιστεύω, ὀλιγώτερον γνωστὸς τοῦ Κροῦγερ καὶ τοῦ δὲ Κάστρου. Διότι ὁ νεώτερος Ἕλλην ἀρέσκεται νὰ εἶναι ἐνήμερος περὶ τῶν ἐν Τρανσβαὰλ καὶ ἐν Βενεζουέλῃ συμβαινόντων, ἀλλὰ δὲν ᾐσθάνθη ἔτι τὴν ὄρεξιν νὰ μάθῃ οὔτε τίνες ἔζησαν ἐν τῇ γῇ, εἰς ἣν καὶ αὐτὸς ἐγεννήθη, οὔτε τίνες εἰσὶν αἱ δοξασίαι ἐκείνων καὶ διὰ τί τόσον ἐπιμόνως οἱ «ἀνόητοι» ξένοι ἀσχολοῦνται ἐπὶ μακροτάτην σειρὰν αἰώνων περὶ τῶν αἰωνίων μνημείων, ἅτινα ἀνήγειρεν ἡ μεγαλοφυΐα τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων.

§ **3.** — Ἡ ἐπιστήμη διδάσκει, ὅτι τὸν ἄξεστον καὶ ἄγριον ἄνθρωπον, τὸν ἐκ τῶν ὀρέων κατελθόντα πρὸς κοινωνικὴν συμβίωσιν, διαπλάττει ἡ παιδεία διὰ διαφόρων μεθόδων καὶ μέσων. Αὕτη βεβαιοῖ, ὅτι πάντα τἀνθρώπινα ἔργα συντελοῦνται κατὰ ἀγράφους νόμους, αἰωνίους καὶ ἀμεταβλήτους, καὶ ὅτι οἱ παραβάται τῶν ἠθικῶν καὶ θείων νόμων, ἀγόμενοι εἰς τὰς πράξεις αὐτῶν ὑπὸ τῶν παθῶν, ἀφανίζονται τελείως.

Ἐν τῇ κοινωνικότητι ὁ ἄνθρωπος αἰσθάνεται πλειότερον τὴν ἀνάγκην τῆς θρησκείας. Ἡ θεοσέβεια προφυλάττει αὐτὸν πολλῶν κακῶν. Οὕτω διὰ διαμορφώσεως καλῶν ἠθῶν καὶ ἐθίμων, διὰ τῆς θρησκείας καὶ διὰ τῆς ἐκπαιδεύσεως τίθενται αἱ πρῶται ἀσφαλεῖς βάσεις τῆς ἀνθρωπίνης κοινωνίας.

Ὁ κοινωνικὸς βίος ἀπεκρυστάλλωσε τὸν θεσμὸν τῆς *οἰκογενείας*, ἐν ᾗ δίδεται ἡ πρώτη διανοητικὴ τροφὴ πρὸς μόρφωσιν χρηστῶν ἠθῶν ἐδημιούργησε τὴν *κοινότητα*, ἐν τῇ ὁποίᾳ πρὸς κοινὸν ὄφελος συσφίγγονται οἱ δεσμοὶ τῶν μελῶν αὐτῆς· ὑπέδειξε τὴν ἀνάγκην συστάσεως *πολιτείας* πρὸς τὸ εὐδαιμόνως συζεῖν[1].

§ **4.** — Οἱ θεῖοι, οἱ ἄγραφοι νόμοι εὐλόγως ἐξυμνήθησαν ὑπὸ τῶν ἀθανάτων Ἑλλήνων ποιητῶν. Ὁ Σοφοκλῆς διὰ τοῦ στόματος τῆς φιλαδέλφου Ἀντιγόνης, λαλούσης πρὸς τὸν σκληρὸν Κρέωνα, ἐγκωμιάζει τὰ ἄγραπτα κηρύγματα τῶν θεῶν[2], διὰ τοῦ χοροῦ ψάλλει ἐν τῷ Οἰδίποδι τυράννῳ[3] τοὺς γεννηθέντας ἐν τῷ Ὀλύμπῳ ὑψίποδας νόμους. Ὁ Θουκυδίδης[4] διὰ τῆς φωνῆς τοῦ ὀλυμπίου Περικλέους ἐπαινεῖ τοὺς Ἀθηναίους ὡς τηροῦντας καὶ αὐτοὺς τοὺς ἀγράφους νόμους, οἵτινες εἰς τοὺς παραβάτας αὐτῶν ἐγκολάπτουσιν αἰσχύνην.

§ **5.** — Ἀλλ' οἱ ἠθικοὶ οὗτοι καὶ σωτήριοι νόμοι εἶναι ἀτυχῶς ἀνεπαρκεῖς εἰς τὴν συμβίωσιν τῶν ἀνθρώπων ἐν κοινωνίᾳ. Διότι ἡ γῆ δὲν κατοικεῖται ὑπὸ ἀγγέλων καὶ ἁγίων, ὅτε θὰ ἤρκει ὁ φόβος καὶ ἡ αἰδὼς τοῦ ἀγνώστου ποιητοῦ:

«Ἴνα δέος, ἔνθα καὶ αἰδώς».

Τὴν πολιτείαν συγκρατοῦσιν οἱ ἀπόγονοι τῶν ἠθῶν καὶ τῶν ἐθίμων, οἱ *θετικοὶ νόμοι*[5], ὑποχρεωτικοὶ πᾶσι τοῖς ἐν αὐτῇ βιοῦσι, διότι «λυθέντων τῶν νόμων καὶ ἑκάστῳ δρθείσης ἐξουσίας, ὅ,τι βούλεται ποιεῖν», ὁ βίος τῶν ἀνθρώπων δὲν διαφέρει — κατὰ τὸν Δημοσθένη — τοῦ τῶν θηρίων.

Καὶ ναὶ μὲν τὸ ὑπὸ τοῦ θετικοῦ νόμου διατασσόμενον κατὰ σιδηρᾶν ἀνάγκην πρέπει νὰ ἐκτελῆται. Διὰ τοῦτο καὶ οἱ Ρωμαῖοι ἔλεγον «dura lex sed lex». Ἀλλ' ἐρωτᾶται:

«Πᾶν ὅ,τι τὸ θετικὸν δίκαιον διατάσσει ὡς καλὸν εἶναι καὶ πράγματι καλὸν πάντοτε; Δὲν εἶναι πολλάκις καὶ κακόν;»

Οὕτω προβάλλει ἐνώπιον ἡμῶν ἡ ἐξέτασις

---

[1] Θουκυδίδου γ΄ § 84.

[1] Πολυβίου 11, 8, 7. 15, 21, 5.— 18, 401.—5, 86, 9.— 12, 25, 4.— Αἱ φιλοσοφικαὶ καὶ παιδαγωγικαὶ δοξασίαι τοῦ Πολυβίου ὑπὸ Χ. Παπαμάρκου σ. 7—9.

[1] Ὅρα ἐμὴν μελέτην «Πολιτεῖαι καὶ κοινότητες» §§ 3-4.

[2] Σοφοκλέους, Ἀντιγόνη στ. 448 καὶ ἑπ.

[3] Σοφοκλέους, Οἰδίπους τύραννος στ. 852 καὶ ἑπ.

[4] Θουκυδίδου β § 37.

[5] Block, Dictionnaire de la politique λέξις Moeurs.

τοῦ δόγματος *«νόμῳ καλόν, νόμῳ κακόν»*, ὅπερ ὁ Κοδρικᾶς ἐνθέρμως ὑπεστήριξεν, ἐρρωμένως δὲ ὁ Ἀδαμάντιος Κοραῆς ἀντέκρουσε [1].

§ **6.**— Ὁ Δημόκριτος ἐπίστευεν, ὅτι ἡ κρίσις τῶν αἰσθήσεων εἶναι σκοτεινή, τοῦ δὲ νοῦ γνησία καὶ ἱκανὴ νὰ κρίνῃ τὴν ἀλήθειαν [2]. Τὰ αὐτὰ δ' ἐδόξαζον καὶ οἱ σύγχρονοι αὐτοῦ Ἐμπεδοκλῆς [3] καὶ Ἡράκλειτος [4].

Τὰς δοξασίας ὅμως ταύτας, παρῳδήσαντες οἱ σοφισταί, ὡς ὁ Ἀρχέλαος, ἀνερυθριάστως ἐδίδαξαν, ὅτι « . . . τὸ δίκαιον εἶναι καὶ τὸ αἰσχρὸν οὐ φύσει, ἀλλὰ νόμῳ» [5], οἱ δὲ σκεπτικοὶ φιλόσοφοι ἐκήρυξαν τὸ ὀλέθριον δόγμα «νόμῳ καλόν, νόμῳ κακόν» [6].

§ **7.**—Ὁ Κοραῆς ὑποστηρίζει, ὅτι ὁ Σωκράτης καθ' ὅλον τὸν βίον αὐτοῦ *ἐπολέμησε τὸ δόγμα τοῦτο*, ἀποδείξας, ὅτι ἀείποτε ὑπῆρχεν ὁ ἄγραφος καὶ θεῖος νόμος [7]. Ἐπιτραπήτω ὅμως ἡμῖν νὰ παρατηρήσωμεν, ὅτι τὰ ἐν τῷ Κρίτωνι ὑπὸ τοῦ Σωκράτους διδασκόμενα [8] μετὰ τὴν θανατικὴν αὐτοῦ καταδίκην περὶ ἀπολύτου *ὑποταγῆς* εἰς τοὺς νόμους, «*οἱουσδήποτε*»,—ἴσως δὲν συμφωνοῦσι καθ' ὁλοκληρίαν πρὸς τὴν γνώμην τοῦ Κοραῆ.

Ὁ δὲ Μοντέσκιος, ὀρθῶς δεχόμενος, ὅτι τὸ φυσικὸν δίκαιον προϋπῆρχε τοῦ θετικοῦ νόμου, εὐλόγως παρατηρεῖ [9] τ' ἀκόλουθα: «Λέγων τις, ὅτι δίκαιον ἢ ἄδικον εἶναι ὅ,τι οἱ «νόμοι διατάσσουσιν ἢ ἀπαγορεύουσιν, ὁμοιάζει τῷ πειρωμένῳ νἀποδείξῃ, ὅτι πρὶν ἢ χαρα»χθῇ κύκλος, πᾶσαι αἱ ἀκτῖνες δὲν ἦσαν ἴσαι».

Ἐὰν τό σοφιστικὸν τῶν σκεπτικῶν δόγμα παρεδεχόμεθα, ἠθέλομεν καταλήξῃ εἰς τὸ συμπέρασμα, ὅτι ἀξιέπαινος ἦτο ἡ πρᾶξις τῶν Καρχηδονίων μητέρων, θυουσῶν εἰς τὸν Μολὼχ τὰ βρέφη αὐτῶν κατ' ἐπιτακτικὴν τοῦ νόμου διαταγήν· ὅτι οὐδὲν εἶχον τὸ μεμπτέον οἱ νόμοι τῶν Περσῶν, ἐπιτρέποντες γάμους μεταξὺ πατρὸς καὶ θυγατρός, μεταξὺ υἱοῦ καὶ μητρός!

§ **8.** — Οὐδεὶς ὁ τολμήσων νἀντικρούσῃ τὰ σοφὰ τοῦ Πλάτωνος ρήματα, ὅτι ὁ νόμος δέον νὰ εἶναι δεσπότης τῶν ἀρχόντων, οἱ δὲ ἄρχοντες δοῦλοι τοῦ νόμου· οὐδεὶς ὁ δυνάμενος νὰ συμβουλεύσῃ τοῖς πολίταις τὴν εἰς τοὺς νόμους ἀπείθειαν, καίπερ συνιστῶν τὴν ἔρευναν τῶν πάντων ὡς ἀναφαίρετον δικαίωμα αὐτῶν ἐν πάσῃ ἐλευθέρᾳ καὶ εὐνομουμένῃ πολιτείᾳ. Τοῦτο ἄλλως εἶναι καὶ ὑπακοὴ εἰς τὸ χριστιανικόν παράγγελμα «ἐρευνᾶτε τὰς γραφάς», ὅπερ ἀντικατέστησε τὸ ἰουδαϊκὸν «πίστευε καὶ μὴ ἐρεύνα». Ὀρθῶς δὲ παρετηρήθη, ὅτι διὰ τοῦ πρὸς τὰ πάτρια καὶ εἰς τούς νόμους σεβασμοῦ συνίστανται αἱ πολιτεῖαι, διὰ δὲ τῆς ἀπειθείας εἰς τοὺς νόμους ἀποσυντίθενται αὗται [1]. Ἀλλὰ καὶ τίς θὰ ἠδύνατο μετὰ λόγου νἀμφισβητήσῃ, ὅτι μόνη ἡ τῶν θετικῶν νόμων ἄμεσος, ἔγκαιρος καὶ ταχεῖα ἐπίδρασις εἶναι ἱκανὴ νὰ χρωματίσῃ οὕτως ἢ ἄλλως τὰ δημόσια ἢ τὰ ἰδιωτικὰ ἤθη· ὅτι, ἐὰν οἱ γραπτοὶ νόμοι εἶναι χρηστοὶ καὶ πορίσματα τοῦ φυσικοῦ δικαίου, ζωογονοῦσι καὶ ἀποκρυσταλλοῦσιν εἰς τὰς καρδίας τῶν μελῶν τῆς πολιτείας τοὺς ἀγράφους καὶ ἀϊδίους νόμους, οἵτινες εἶναι οἱ μόνοι ἀσφαλεῖς ἀγωγοὶ τῆς εὐδαιμονίας ἐν πάσῃ κοινωνίᾳ.

§ **9.** — Ὅταν ὅμως λέγωμεν νόμους, πρωτίστως ἐννοοῦμεν τοὺς θεμελιώδεις, τὸ *πολίτευμα*. Ὀρθῶς δὲ ὁ Ἀριστοτέλης [2] καὶ ὁ Πολύβιος παραδέχονται, ὅτι αἱ πολιτεῖαι καὶ αἱ κοινωνίαι δύνανται νὰ εὐδαιμονήσωσι ὑπὸ οἱανδήποτε μορφὴν τῶν *χρηστῶν* πολιτευμάτων *βασιλείας, ἀριστοκρατίας* καὶ *δημοκρατίας*, κακοδαιμονοῦσι δὲ ὑπὸ τὴν μορφὴν τῶν παρεκβάσεων ἢ τῶν φαύλων πολιτευμάτων, τῆς *τυραννίας*, τῆς *ὀλιγαρχίας* καὶ τῆς *ὀχλοκρατίας*.

Ἄβυσσος χωρίζει ἐν τῇ οὐσίᾳ τὰ φαῦλα πολιτεύματα τῶν χρηστῶν, καίπερ ὁμοιάζοντα τυπικῶς. Ὀρθότατα δὲ — διὰ νἀναφέρω χάριν παραδείγματος μόνον τὴν μεταξὺ ὀχλοκρατίας καὶ δημοκρατίας διαφορὰν — κατὰ τὸν Πολύβιον — ἐν ἐκείνῃ μὲν «πᾶν πλῆθος κύριον ἐστι ποιεῖν *ὅ,τι ποτ' ἂν βουληθῇ καὶ πρόθηται*», ἐν ταύτῃ δὲ πάτριον καὶ σύνηθες εἶναι τὸ σέβεσθαι τοὺς θεούς, τὸ θεραπεύειν τοὺς γονεῖς, τὸ

---

[1] Διὰ διατριβῆς, δημοσιευθείσης ὑπὸ τὸν τίτλον «νόμῳ καλόν, νόμῳ κακόν» καὶ ὑπὸ τὸ ψευδώνυμον *Στέφανος Πανταζῆς*, ἀναδημοσιευθείσης δὲ καὶ ἐν Ἀθήναις τῷ 184?.

[2] « . . . . . νόμῳ γάρ, φησί, γλυκύ, καὶ νόμῳ πικρόν, νόμῳ θερμόν, νόμῳ ψυχρόν . . . . » « . . . . ὧν (γνώσεων τῆς μὲν διὰ τῆς διανοίας *γνησίαν* κατάγει (ὁ Δημόκριτος), προσμαρτυρῶν αὐτῇ τὸ πιστὸν εἰς ἀληθείας κρίσιν· τὴν δὲ διὰ τῶν αἰσθήσεων *σκοτίην* ὀνομάζει, ἀφαιρούμενος αὐτῆς τὸ πρὸς διάγνωσιν τοῦ ἀληθὲς ἀπλανές» (Ἐμπειρικὸς Σέξτος. Πρὸς τοὺς λογικ.§§ 135).

[3] Αὐτόθι § 122.

[4] Αὐτόθι 126.

[5] Διογένους Λαερτίου Β' § 16.

[6] Στ. Πανταζῆς (=Κοραῆς) σ. 50, σημ. α'.

[7] Αὐτόθι σ. 53.

[8] Πλάτωνος Κρίτων §,,11 καὶ 12.

[9] Esprit des lois βιβλ. ά. κεφ. 1.

[1] Γ. Μιστριώτου, Διάλεξις εἰς Ἑταιρίαν φίλων τοῦ λαοῦ, δημοσιευθεῖσα εἰς «Πρωΐαν» 24 καὶ 25 Ὀκτωβρίου 1900.

[2] Πολιτικὰ γ' 6. 7.

αἰδεῖσθαι τοὺς πρεσβυτέρους, τὸ πείθεσθαι τοῖς νόμοις, πρὸς τοῦτο δὲ νικᾷ ἡ δόξα τῶν πλειόνων [1].

§ **10.**— Πρὸς κύρωσιν τῆς μεγάλης φιλοσοφικῆς ἀληθείας περὶ τῆς ἐπιδράσεως τῶν νόμων ἐν τοῖς ἤθεσιν ὑπενθυμίζω πρωτίστως τὸ παγκοίνως γνωστὸν «*φιλεῖ τὸ ὑπήκοον μιμεῖσθαι τοὺς ἄρχοντας*», ὅπερ εἶναι εἰδίκευσις τῆς γενικωτέρας τοῦ Ἀριστοτέλους θεωρίας [2] ὅτι πάντων τῶν ζῴων τὸ μιμητικώτατον εἶναι ὁ ἄνθρωπος. Εἶτα δὲ τὴν συμβουλήν, ἣν ὁ Ἰσοκράτης ἔδωκε πρὸς τὸν Νικοκλέα [3] συνιστῶν αὐτῷ, ὅτι δὲν πρέπει νἀξιοῖ μὲν παρὰ τῶν ἄλλων νὰ ζῶσι κοσμίως, αὐτὸς δὲ διότι ἐγένετο βασιλεύς, ὅτι δικαιοῦται νὰ ζῇ ἀκόσμως· τοὐναντίον μάλιστα τῷ εἶπεν, ὅτι ὀφείλει νὰ καταστήσῃ τὴν ἰδίαν αὐτοῦ σωφροσύνην παράδειγμα πρὸς τοὺς ἄλλους καὶ νὰ μὴ ἀγνοῇ «***ὅτι τὸ τῆς πόλεως ὅλης ἦθος ὁμοιοῦται τοῖς ἄρχουσι***» [4].

Τὴν αὐτὴν γνώμην ὑπὸ ἄλλο ἔνδυμα ἐξεδήλωσε καὶ ὁ Ἡρωδιανὸς λέγων: «***Φιλεῖ γὰρ τὸ ὑπήκοον ζήλῳ τῆς τοῦ ἄρχοντος γνώμης βιοῦν***». Καὶ ὁ σοφὸς Σειρὰχ μετὰ πολλῆς πειθοῦς διδάσκει: «Πρὸς τὸ τῶν κρατούντων ἦθος πλάττεσθαι πέφυκεν ὡς τὰ πολλὰ τὸ ἀρχόμενον, *ὥστε ὁποῖοί ποτε ἂν οἱ ἄγοντες ὦσι, τοιοῦτον ἀνάγκη καὶ τὸ ἀγόμενον εἶναι*. Κατὰ τὸν κριτὴν τοῦ λαοῦ, οὕτω καὶ οἱ λειτουργοὶ αὐτοῦ, ***καὶ κατὰ τὸν ἡγούμενον τῆς πόλεως, καὶ πάντες οἱ κατοικοῦντες ἐν αὐτῇ***».

§ **11.**—Καὶ ὁ πολὺς Κοραῆς ἀφελέστατα, ἀλλὰ καὶ χαρακτηριστικῶς ἔλεγεν [5] «... ὅπου βλέπεις κακοὺς πολίτας, μὴν ἀμφιβάλλῃς ὅτι κυβερνῶνται ἀπὸ νόμους ἀδίκους. Ὅπου βλέπεις νόμους ἀδίκους, μὴ διστάζῃς ὅτι οἱ πολῖται, ἂν δὲν ἐφθάρησαν, δὲν θέλουν ἀργήσῃ νὰ *μιμηθῶσι τὴν ἀδικίαν τῶν νόμων*. Τοιούτων νόμων ἀποτέλεσμα εἶναι νὰ περιορίζωσιν εἰς ὀλίγους τινὰς τὰς εἰς ὅλους τοὺς κοινωνοὺς τοῦ πολιτεύματος χρεωστουμένας ὠφελείας. Ἐξ ἀνάγκης λοιπὸν εἰς τοὺς κυρίους τῶν ὠφελειῶν προσκολλῶνται οἱ πολῖται· ἐκείνους κολακεύουσιν, ***ἐκείνων τὰ ἤθη μιμοῦνται, ὡς παρ' ἐκείνων*** μόνων ἐλπίζοντες νἀπολαύσωσι καμμίαν ὠφέλειαν, μηδὲ νὰ μένωσι παντάπασιν εἰς τὸν χορὸν τῶν ἀπόρων».

Τοιαῦτα ἐνεπνεύσθη ὁ Χῖος σοφὸς ἐξ ὅσων ὁ Σωκράτης ἔλεγε πρὸς τὸν Εὐθύδημον: «Οὐχ οἷόν τε ἄνευ δικαιοσύνης ἀγαθὸν πολίτην γενέσθαι»· καὶ ἐκ τῶν διδαγμάτων τοῦ Πλάτωνος [1], ὅστις ἐπρέσβευεν, ὅτι δὲν εἶναι ὀρθοὶ νόμοι οἱ μὴ ἀποβλέποντες τὸ κοινῶς εἰς ὅλους τοὺς πολίτας συμφέρον, *τοιαῦται δὲ πολιτεῖαι εἶναι μᾶλλον* ***πολιτῶν διχόνοιαι*** *καὶ τὰ κατὰ τοιούτους νόμους κρινόμενα δίκαια*, ***ἀληθεῖς ἀδικίαι***.

Τὸ θέμα εἶναι τοσοῦτον εὐρὺ ὅσον ἀνεξάντλητον, μάλιστα δ' ἐὰν ἐπεχειροῦμεν νὰ κυρώσωμεν τὰ φιλοσοφικὰ δόγματα ἐκ τῶν ἀπείρων τῆς ἱστορίας διδαγμάτων.

Τοῦτο ὅμως ἐξέρχεται ἐκ τῶν στενῶν τῆς ἡμετέρας μελέτης ὁρίων, ἐφ' ᾧ καὶ συμπεραίνοντες ὑποστηρίζομεν, ὅτι ἀσφαλὴς σύνδεσμος πάσης πολιτικῆς κοινωνίας εἶναι ἡ ἰσονομία ἤτοι τὸ κοινῶς εἰς ὅλα τὰ μέλη τῆς πολιτείας ὠφέλιμον καὶ συμφέρον· ὅτι οἱ νόμοι πρωτίστως βοηθοῦσι τὴν διάπλασιν τῶν ἠθῶν καὶ ὅτι τεκμήριον τῆς καταστάσεως πάσης πολιτείας εἶναι τὰ δημόσια ἤθη καὶ οἱ νόμοι.

Εἶναι τῇ ἀληθείᾳ ἀδύνατον νὰ ὑπάρξῃ πολιτεία ὑγιὴς καὶ ἀκμαία, ἐὰν εἰς αὐτὴν λειτουργῶσι νόμοι κακοί, διότι τὰ ἤθη τῶν πολιτῶν κατ' ἀνάγκην ἔσονται φαῦλα. Σοφώτατα δὲ καὶ ὁ Πλάτων εἶπε: «Πολιτεία τροφὴ ἀνθρώπων ἐστί· καλὴ μὲν ἀγαθῶν, ἡ δ' ἐναντία κακῶν».

Βεβαίως ἡ θρησκεία, ἡ ὀρθὴ παιδεία καὶ τὰ χρηστὰ δημόσια ἤθη εἶναι πηγαὶ σημαντικαὶ πρὸς ἐξημέρωσιν τῶν ἀνθρώπων καὶ πρὸς ἐθνικὴν πρόοδον. Τῶν πάντων ὅμως βάσις εἶναι οἱ ἀγαθοὶ νόμοι, «καλῶς ὑπὸ τῶν ἀρχόντων ἐφαρμοζόμενοι». Ἐφ' ᾧ καὶ ἀναμφηρίστως χρυσᾶ εἶναι τὰ ἔπη τοῦ Μεγαλοπολίτου, υἱοῦ τοῦ Λυκόρτα [2], διδάξαντος πρὸ δύο περίπου χιλιετηρίδων ὅτι:

«Τὸ πλῆθος ἀεὶ καὶ φαίνεται καὶ γίγνεται πρὸς τοὺς χρωμένους οἵους ἂν ἔχῃ προσιάτας καὶ *συμβούλους*».

---

[1] Πολυβίου 6, 3, 5—6, 47.

[2] Ἀριστοτέλους,περὶ ποιητικῆς § 4.

[3] Ἰσοκράτους πρὸς Νικοκλέα θ'.

[4] Τοῦτο ἡ φιλοσοφία τοῦ λαοῦ ἐννοεῖ διὰ τοῦ: «Ἀπὸ τὸ κεφάλι βρωμᾷ τό ψάρι»· ἢ διὰ τοῦ: «κατὰ τὸν μαστρογιάννην καὶ τὰ κοπέλια»· ἢ διὰ τοῦ γαλλικοῦ λογίου: «tel maître tel valet».

[5] Στεφ. Πανταζῆ (=Κοραῆ) «Νόμῳ καλόν, νόμῳ κακόν», σ. 55 σημ. β.

[1] Πλάτωνος, περὶ νόμων δ'.

[2] Πολυβίου 11. 29. 11.

Ἐν Ἀθήναις τῇ 25 δεκεμβρίου 1902.

Γ. Ν. ΦΙΛΑΡΕΤΟΣ

ΤΟ ΟΧΥΡΩΜΑ

ΕΝΑΣ φίλος μου στρατιωτικὸς ποῦ ἀπέθανε πρὸ ὀλίγων ἐτῶν εἰς τὴν Ἑλλάδα ἀπὸ πυρετούς, μοῦ διηγεῖτο μίαν ἡμέραν τὴν πρώτην συμπλοκὴν εἰς τὴν ὁποίαν παρευρέθη. Τόσην ἐντύπωσιν μοῦ ἔκαμε ἡ ἀφήγησίς του ὥστε τὴν ἔγραψα ἀμέσως ἅμα ἠδυνήθην.

«Ἔφθασα εἰς τὸ σύνταγμα τὸ ἑσπέρας τῆς τετάρτης Σεπτεμβρίου. Εὕρηκα τὸν συνταγματάρχην εἰς τὴν σκηνήν του κατ' ἀρχὰς μὲ ἐδέχθη ἀρκετὰ ἀποτόμως, ἅμα ὅμως ἀνέγνωσε τὴν συστατικὴν ἐπιστολὴν τοῦ στρατηγοῦ Β. ἤλλαξε τρόπον καὶ μοῦ ἀπηύθυνε ὀλίγας ὑποχρεωτικὰς λέξεις

Τὴν στιγμὴν ἐκείνην ὁ λοχαγός μου ἐπέστρεφε ἀπὸ μίαν κατόπτευσιν καὶ παρουσιάσθην εἰς αὐτὸν ἀπὸ τὸν συνταγματάρχην. Ὁ λοχαγός μου, τὸν ὁποῖον δὲν εἶχα τὴν εὐκαιρίαν νὰ γνωρίσω, ἦτο ὑψηλὸς μελαχροινὸς μὲ φυσιογνωμίαν αὐστηρὰν καὶ ἀποκρουστικήν. Ἁπλοῦς στρατιώτης κατ' ἀρχάς, εἶχε κερδίση βαθμοὺς καὶ παράσημα εἰς τὰ πεδία τῶν μαχῶν. Ἡ φωνή του ἦτο βραχνὴ καὶ ἀσθενής, παραδόξως ἀντίθετος πρὸς τὰς σχεδὸν γιγαντιαίας διαστάσεις τοῦ σώματός του. Καθὼς ἔμαθα κατόπιν, τὴν παράδοξον αὐτὴν φωνὴν ὤφειλεν εἰς μίαν σφαῖραν ἡ ὁποία διεπέρασεν ἐξ ὁλοκλήρου τὸ στῆθος του εἰς τὴν μάχην τῆς Ἰένας.

Ἀκούων ὅτι ἐξηρχόμην ἀπὸ τὴν σχολὴν τοῦ Φοντενεβλὼ ἐμόρφασε καὶ εἶπε·

— Ὁ ὑπασπιστής μου ἐφονεύθη χθές.

Ἐννόησα ὅτι ἤθελε νὰ εἴπῃ·

«Σεῖς ἔπρεπε νὰ τὸν ἀντικαταστήσετε ἀλλὰ δὲν εἶσθε ἄξιος».

Μοῦ ἦλθε μία ζωηρὰ φράσις εἰς τὰ χείλη ἀλλὰ συνεκρατήθην.

Ἡ σελήνη ἀνέτελλε ὄπισθεν τοῦ ὀχυρώματος τοῦ Σεβερίνου τὸ ὁποῖον ἀπεῖχε δύο βολὰς τηλεβόλου ἀπὸ τὸ στρατόπεδόν μας.

Ἦτο μεγάλη καὶ κόκκινη ἡ σελήνη ὅπως εἶνε πάντοτε ὅταν ἀνατέλλει. Τὴν ἑσπέραν ἐκείνην ὅμως, μοῦ ἐφάνη ὑπερβολικὰ μεγάλη. Ἐπὶ μίαν στιγμὴν τὸ ὀχύρωμα διεγράφετο μελανὸν ἐπὶ τῆς σελήνης καὶ ἐφάνη κῶνος ἡφαιστείου τὴν στιγμὴν τῆς ἐκρήξεως.

Ἕνας παλαιὸς στρατιώτης ποῦ ἦτο κοντά μου παρετήρησε τὸ χρῶμα τῆς σελήνης.

— Εἶνε πολὺ κόκκινη, εἶπε· σημάδι πῶς θὰ χύσουμε πολὺ αἷμα γι' αὐτὸ τὸ περίφημο ὀχύρωμα.

Ὑπῆρξα πάντοτε προληπτικὸς καὶ ἡ πρόρρησις ἐκείνη ἤρχετο εἰς κακὴν στιγμὴν καὶ μοῦ ἔκαμε ἐντύπωσιν. Ἔπεσα ἀλλὰ δὲν ἐδυνήθην νὰ κοιμηθῶ. Ἐγέρθην καὶ ἐπεριπάτησα ὀλίγον βλέπων τὰς πυρὰς αἱ ὁποῖαι ἐξετείνοντο εἰς ἄμετρον γραμμὴν καθ' ὅλα τὰ ὑψώματα ἐκεῖθεν τοῦ χωρίου Σεβερίνου.

Ὅταν ἐνόμισα ὅτι ὁ δροσερὸς ἀὴρ τῆς νυκτὸς εἶχε κατευνάσῃ τὸ αἷμα μου ἐπανῆλθον πλησίον τῆς πυρᾶς, ἐκαλύφθην ἐπιμελῶς μὲ τὸ σκέπασμά μου καὶ ἔκλεισα τοὺς ὀφθαλμοὺς ἐλπίζων ὅτι δὲν θὰ τοὺς ἤνοιγα πρὸ τῆς ἀνατολῆς.

Ἀλλὰ ὁ ὕπνος δὲν ἦλθε καὶ πένθιμαι σκέψεις ἀσυνειδήτως μὲ ἐκυρίευσαν. Ἔλεγα καθ' ἑαυτὸν ὅτι δὲν εἶχα ἕνα φίλον μεταξὺ τῶν ἑκατὸν ἐκείνων χιλιάδων ἀνθρώπων οἱ ὁποῖοι ἐκάλυπτον τὴν πεδιάδα.

Ἂν ἐπληγωνόμουν θὰ μετεφερόμην εἰς ἕνα νοσοκομεῖον ὅπου ἅμαθεῖς χειροῦργοι θὰ μὲ ἐγκατέλειπον ἄνευ φροντίδων. Ὅ,τι εἶχα ἀκούσῃ διὰ ἐγχειρήσεις μοῦ ἐπῆλθε εἰς τὸν νοῦν. Ἡ καρδία μου ἔπαλλε βιαίως καὶ ἐτοποθέτησα μηχανικῶς τὸ μανδήλιόν μου καὶ τὸ χρηματοφυλάκιον ἐπὶ τοῦ στήθους μου διὰ θώρακα. Ἡ κόπωσις μὲ ἐκυρίευε καὶ κάθε στιγμὴν ἔκλεια τοὺς ὀφθαλμοὺς καὶ κάθε στιγμὴν ἡ αὐτὴ ἀπαισία σκέψις ἐπανήρχετο ἰσχυροτέρα καὶ μὲ ἀφύπνιζε ἔντρομον.

Ἐντοσούτῳ ἡ κόπωσις ὑπερενίκησε καὶ ὅταν ἐκτύπησαν τὸ ἐγερτήριον, ἤμην ἀποκοιμισμένος. Ἐτάχθημεν εἰς μάχην, ἐσήμανε τὸ προσκλητήριον καὶ ἔπειτα ἀφήσαμεν τὰ ὅπλα καὶ τὸ πᾶν ἀνήγγελλε ὅτι θὰ διηρχόμεθα εἰρηνικὴν ἡμέραν.

Περὶ τὰς τρεῖς ἕνας ὑπασπιστὴς ἦλθε φέρων διαταγήν. Διετάχθημεν νὰ ἀναλάβωμεν τὰ ὅπλα· αἱ προφυλακαὶ ἐσκορπίσθησαν εἰς τὴν πεδιάδα καὶ ἡμεῖς ἠκολουθήσαμεν βραδέως. Μετὰ εἴκοσι λεπτὰ εἴδομεν τὰς ρωσσικὰς προφυλακὰς νὰ ὀπισθοχωροῦν καὶ νὰ εἰσέρχωνται εἰς τὸ πρόχωμα.

Ἕνα σῶμα πυροβολικοῦ ἐτοποθετήθη εἰς τὴν δεξιάν μας, ἕνα ἄλλο ἀριστερά, ἀλλὰ καὶ τὰ δύο πολὺ ἔμπροσθέν μας. Ζωηρὸν πῦρ ἤρχισε κατὰ τοῦ ἐχθροῦ ὁ ὁποῖος ἀπήντησε ἐνεργητικώτατα, ἀμέσως δὲ τὸ πρόχωμα τοῦ Σεβερίνου ἐξηλείφθη ὑπὸ πυκνὰ νέφη καπνοῦ.

Τὸ σύνταγμά μας ἦτο σχεδὸν προφυλαγμένον ἐξ ὁλοκλήρου ἀπὸ τὸ ρωσσικὸν πῦρ ἀπὸ μίαν ἀνωμαλίαν τοῦ ἐδάφους, αἱ δὲ σφαῖραι των αἱ ὁποῖαι σπανίως ἤρχοντο εἰς ἡμᾶς διευθυνόμεναι ἰδίως εἰς τοὺς πυροβολητάς, διήρχοντο ἄνωθεν τῶν κεφαλῶν μας ἢ τὸ πολὺ πολὺ μᾶς ἔφερον χῶμα καὶ μικρούς τινας λίθους.

Ἀμέσως ἅμα ἡ διαταγὴ τῆς προχωρήσεως μᾶς ἐδόθη, ὁ λοχαγός μου μὲ παρετήρησε μὲ τόσην προσοχὴν ὥστε ἠναγκάσθην δὶς ἢ τρὶς νὰ φέρω τὴν χεῖρα εἰς τὸν μύστακά μου μὲ ὅσον τὸ δυνατὸν ἀδιάφορον ὕφος. Ἄλλως τε δὲν ἠσθανόμην φόβον καὶ ὁ μόνος τρόμος τὸν ὁποῖον εἶχα ἦτο μήπως νομίσουν ὅτι φοβοῦμαι. Τὰ ἀβλαβῆ πυρὰ συνέτεινον εἰς τὸ νὰ μοῦ διατηρήσουν τὴν ἡρωϊκὴν ψυχρότητά μου. Ὁ ἐγωϊσμός μου μοῦ ἔλεγε ὅτι ἔτρεχα μεγάλον κίνδυνον ἀφοῦ ἐπὶ τέλους ἤμην ὑπὸ τὸ πῦρ ὁλοκλήρου πυροβολαρχίας. Ἤμην ἐνθουσιασμένος διὰ τὴν γαλήνην μου καὶ ἐφανταζόμην τί εὐχαρίστησιν θὰ ἠσθανόμην ὅταν βραδύτερον θὰ ἐδιηγούμην τὴν κατάληψιν τοῦ Σεβερίνου εἰς τὸ σαλόνι τῆς κυρίας Σαὶν-Λουζὰν ὁδὸς Προβηγκίας.

Ὁ συνταγματάρχης διῆλθε ἔμπροσθέν μας. Μοῦ ἀπέτεινε τὸν λόγον:

— Θὰ μυρίσῃς καλὸ μπαροῦτι ὅτι ἦλθες!

Ἐμειδίασα μὲ ὕφος ὅλως διόλου πολεμικὸν ξεσκονίζων συγχρόνως τὴν χειρίδα μου ἐπὶ τῆς ὁποίας μία σφαῖρα πυροβόλου πεσοῦσα εἰς τριάκοντα βημάτων ἀπόστασιν εἶχε στείλει ὀλίγην σκόνην.

Φαίνεται ὅτι οἱ Ρῶσσοι ἀνεγνώρισαν ὁπόσον τὸ πῦρ των ἦτο ἀβλαβὲς καὶ τὸ ἀνεπλήρωσαν διὰ ὀβουζίων τὰ ὁποῖα ἐδύναντο εὐκολώτερα νὰ μᾶς προσβάλλουν εἰς τὸ κοίλωμα τὸ ὁποῖον εὑρισκόμεθα. Ἕνα θραῦσμα ἀρκετὰ μεγάλο μοῦ ἔπῆρε τὸ πηλήκιον καὶ ἐφόνευσε ἕνα ἄνθρωπον πλησίον μου.

— Σὲ συγχαίρω, μοῦ εἶπε ὁ λοχαγός μου ἐνῷ ἐμάζευα τὸ πηλήκιόν μου. Ἐγλύτωσες σήμερα.

Ἐγνώριζα τὴν στρατιωτικὴν αὐτὴν πρόληψιν ἡ ὁποία κάμνει νὰ πιστεύουν ὅτι τὸ λατινικὸν λόγιον non bis in idem εἶνε ἀξίωμα τόσον εἰς τὸ πεδίον τῆς μάχης ὅσον καὶ εἰς τὸ δικαστήριον.

Ἐφόρεσα ὑπερηφάνως τὸ πηλήκιόν μου.

— Ἀναγκάζουν τοὺς ἀνθρώπους νὰ χαιρετίσουν χωρὶς νὰ θέλουν, εἶπα μὲ ὅσην ἐδυνήθην εὐθυμίαν.

Ἡ κακὴ αὐτὴ ἀστειότης ἕνεκα τῆς περιστάσεως ἐφάνη θαυμασία.

— Σὲ συγχαίρω, ἐπανέλαβε ὁ λοχαγός μου. Εἶσθε τυχηρὸς καὶ ἀπὸ ἀπόψε θὰ διοικεῖτε ἕνα σῶμα, διότι μοῦ φαίνεται ὅτι ἐγὼ δὲν τὴν ἔχω καλά. Κάθε φορὰ ποῦ ἐγὼ ἐπληγώθην, ὁ ἀξιωματικὸς κοντά μου ἐδέχετο ἀβλαβῶς μίαν σφαῖραν. Καὶ ἐπρόσθεσε μὲ χαμηλὸν καὶ σχεδὸν ἐντροπιασμένον ὕφος, πάντοτε τὰ ὀνόματά των ἀρχίζουν ἀπὸ ἕνα Π.

Ἐγὼ προσεποιήθην ὅτι δὲν ἐπίστευα τίποτε, καὶ ὅλοι τὸ ἴδιον θὰ ἔκαμναν, μολονότι ὅλοι θὰ ἠσθάνοντο κατάπληξιν εἰς τὰ προφητικὰ αὐτὰ λόγια. Ἀλλ' ὡς νεοσύλλεκτος ἠσθανόμην ὅτι δὲν ἔπρεπε τίποτε νὰ δείξω καὶ ὅτι ὤφειλα νὰ φαίνωμαι ψυχρὸς καὶ ἀτρόμητος.

Τὸ σύνταγμά μας ἀπετελεῖτο ἀπὸ τρία σώματα. Τὸ δεύτερον διετάχθη νὰ περικυκλώσῃ τὸ ὀχύρωμα καὶ τὰ δύο ἄλλα νὰ τὸ προσβάλουν. Ἤμην εἰς τὸ τρίτον.

Ἐξερχόμενοι ἐκ τῆς ἀνωμαλίας τοῦ ἐδάφους ἡ ὁποία μᾶς προεφύλασσε, ἐγείναμεν δεκτοὶ διὰ τουφεκισμοῦ πυκνοῦ ὁ ὁποῖος ὅμως ὀλίγην βλάβην ἐπέφερε εἰς τὰς τάξεις μας. Ὁ συριγμὸς τῶν σφαιρῶν μὲ ἐξέπληξε. Πολλάκις ἔστρεφα τὴν κεφαλὴν προκαλῶν τοιουτοτρόπως ἀστειότητας τῶν συντρόφων μου οἱ ὁποῖοι ἦσαν περισσότερον ἐξοικειωμένοι μὲ αὐτὸν τὸν θόρυβον.

— Ὁπωσδήποτε, ἔλεγα, μία μάχη δὲν εἶνε δὰ καὶ τόσον φοβερὸν πρᾶγμα!

Ἐβαδίζαμεν μὲ κανονικὸν βῆμα. Αἴφνης οἱ Ρῶσσοι ἐφώνησαν τρία οὔρρά! τρία οὔρρὰ ἀδιάκριτα καὶ ἔπειτα ἔμειναν σιωπηλοὶ χωρὶς νὰ πυροβολήσουν.

— Δὲν μοῦ ἀρέσει αὐτὴ ἡ σιωπή, εἶπε ὁ λοχαγός μου. Δὲν μοῦ λέγει καλὰ πράγματα.

Μοῦ ἐφαίνετο, εἰς ἐμέ, ὅτι οἱ ἄνδρες μας ἦσαν πολὺ θορυβώδεις καὶ δὲν ἐδυνήθην νὰ τοὺς συγκρίνω μὲ τὸν ἐχθρὸν ὅστις τόσον ἐπιβλητικῶς ἐσιώπα.

Ἐφθάσαμεν ταχέως κάτωθεν τοῦ ὀχυρώματος. Τὰ ὀβούζιά μας εἶχον ἀνασκάψῃ τὴν γῆν καὶ καταστρέψῃ τὰ τείχη. Οἱ στρατιῶται ὥρμησαν εἰς τὰ ἐρείπια μὲ κραυγάς: «Ζήτω ὁ

αὐτοκράτωρ», κραυγὰς αἱ ὁποῖαι ἦσαν ζωηρότεραι ἀπὸ ὅσον ἐδύνατο κανεὶς νὰ περιμένῃ ἀπὸ ἀνθρώπους οἱ ὁποῖοι εἶχον τόσον ἤδη φωνάξῃ.

Ὕψωσα τοὺς ὀφθαλμοὺς καὶ δὲν θὰ λησμονήσω ποτὲ τὸ θέαμα ποῦ εἶδα. Διὰ μέσου κυανωποῦ ἀτμοῦ διέκρινέ τις ὄπισθεν τοῦ ἡμικατεστραμμένου τοιχώματος τοὺς Ρώσσους γρεναδιέρους μὲ τὰ ὅπλα ὑψηλὰ ἀκινήτους ὡς ἀγάλματα. Νομίζω ὅτι βλέπω ἀκόμη ἕνα ἕνα τοὺς στρατιώτας μὲ τὸ ἀριστερόν τους μάτι ἐπάνω μας προσηλωμένον καὶ τὸ δεξιὸν στὸ τουφέκι κρυμμένον. Εἰς μίαν καμπὴν ὀλίγα μέτρα μακρὰν ἕνας ἄνθρωπος κρατῶν θρυαλλίδα ἵστατο πλησίον τηλεβόλου.

Ἐφρικίασα καὶ ἐνόμισα ὅτι ἦλθε ἡ τελευταία μου ὥρα.

— Τόρα θὰ ἀρχίσῃ ὁ χρὸς ἀνέκραξε ὁ λοχαγός μου. Καληνύκτα.

Ἦσαν αἱ τελευταῖαι λέξεις ποῦ τὸν ἤκουσα νὰ λέγῃ.

Ἕνας κρότος τυμπάνου ἀντήχησε εἰς τὸ ὀχύρωμα. Εἶδα τὰ τουφέκια νὰ χαμηλώνουν, ἔκλεισα τοὺς ὀφθαλμοὺς καὶ ἤκουσα ἕνα κρότον φοβερὸν ἀκολουθούμενον ἀπὸ κραυγὰς καὶ γογγυσμούς. Ἤνοιξα τότε τοὺς ὀφθαλμοὺς ἐκπεπληγμένος ὅτι εὑρισκόμην ἀκόμη εἰς αὐτὸν τὸν κόσμον.

Τὸ ὀχύρωμα ἐκ νέου ἐκαλύπτετο ἀπὸ καπνόν. Τριγύρω μου νεκροὶ καὶ τραυματίαι. Ὁ λοχαγός μου κάτω στὰ πόδια μου. Τὸ κεφάλι του εἶχε γίνῃ θρύμματα ἀπὸ ἕνα κανόνι καὶ ἤμουν ὁλόκληρος βαμμένος ἀπὸ τὰ μυαλά του καὶ τὸ αἷμα του. Ἀπὸ τὸ σῶμα μας ὅλον ἓξ ἄνθρωποι καὶ ἐγὼ ἀπομέναμεν.

Μετὰ τὴν πανωλεθρίαν αὐτήν, στιγμὴ καταπλήξεως ἐπηκολούθησε. Ὁ συνταγματάρχης τοποθετῶν τὸν πίλον του ἐπὶ τῆς αἰχμῆς τοῦ ξίφους του ἐπήδησε πρῶτος τὸ περιτείχισμα ἀνακράζων.

— Ζήτω ὁ αὐτοκράτωρ.

Τὸν ἠκολούθησαν οἱ ἐπιζῶντες. Δὲν ἐνθυμοῦμαι ἀκριβῶς τί συνέβη κατόπιν. Εἰσήλθαμεν εἰς τὸ ὀχύρωμα δὲν ἠξεύρω καὶ ἐγὼ πῶς.

Σῶμα μὲ σῶμα ἐπαλαίσαμεν καὶ μὲ καπνὸν τόσον πυκνὸν ὥστε δὲν ἐδύνατο ὁ ἕνας τὸν ἄλλον νὰ ἴδῃ. Νομίζω ὅτι ἐκτυποῦσα καὶ ἐγὼ διότι τὸ ξίφος μου εὑρέθη ὅλον αἱματωμένον. Ἐπὶ τέλους ἤκουσα νὰ κράζουν: Ἐνικήσαμεν. Καὶ ἐπειδὴ ὁ καπνὸς ἠλλατοῦτο εἶδα νεκροὺς καὶ αἷμα μόνον, νὰ σκεπάζουν καὶ νὰ κρύπτουν τὸ χῶμα τοῦ ὀχυρώματος. Τὰ κανόνια προπάντων ἦσαν φορτωμένα ἀπὸ πτώματα. Διακόσιοι ἄνθρωποι ὄρθιοι μὲ γαλλικὰς στολὰς ἦσαν χωρὶς τάξιν συνηθροισμένοι ἀλλοῦ γεμίζοντες τὰ ὅπλα ἀλλοῦ σπογγίζοντες τὰ ξίφη... Μεταξύ των ἕνδεκα αἰχμάλωτοι Ρῶσσοι.

Ὁ συνταγματάαχης εὑρίσκετο ἐξηπλωμένος ὅλως αἱμόφυρτος ἐπὶ θραυσμένου τηλεβόλου πλησίον τῆς εἰσόδου. Ὀλίγοι στρατιῶται τὸν τριγυρίζουν. Ἐπλησίασα.

— Ποῦ εἶνε ὁ ἀρχαιότερος λοχαγός; ἠρώτησε ἕνα λοχίαν.

Ὁ λοχίας ὕψωσε τοὺς ὤμους μὲ ἀρκετὰ ἐκφραστικὸν ὕφος.

— Καὶ ὁ ἀρχαιότερος ἀνθυπολοχαγός;

— Ἰδού· ὁ κύριος ποῦ ἦλθε χθές, εἶπε μὲ πολλὴν γαλήνην ὁ λοχίας.

Ὁ συνταγματάρχης ἐμειδίασε πικρῶς

— Ἐμπρός, κύριε, μοῦ εἶπε· σεῖς εἶσθε ὁ ἀρχηγὸς πλέον. Ὀχυρώσατε ταχέως τὴν εἴσοδον τοῦ ὀχυρώματος μὲ τὰ ἁμάξια αὐτὰ διότι ὁ ἐχθρὸς εἶνε κοντά. Ἀλλὰ ὁ στρατηγὸς Κ θὰ ἔλθῃ ἀμέσως εἰς βοήθειάν μας.

— Εἶσθε σοβαρὰ πληγωμένος συνταγματάρχα.

— Τελειωμένος, φίλε μου, ἀλλὰ τὸ ἐπήραμε τὸ ὀχύρωμά!

ΠΡΟΣΠΕΡΟΣ ΜΕΡΙΜΕ

Μετάφρασις Ν. Ἐπ.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΠΑΝΟΥ ΑΝΑΓΝΩΣΤΟΠΟΥΛΟΥ

ΠΡΟΣ ΑΘΑΝΑΣΙΟΝ ΤΖΑΚΑΛΩΦ

Ἀποστέλλω ὑμῖν μίαν πολύτιμον ἐπιστολήν, ἧς σῴζεται τὸ αὐτόγραφον σχέδιον. Ὡς ἐξάγω ἐκ τοῦ χαρακτῆρος τῆς γραφῆς καὶ ἐκ τοῦ περιεχομένου, αὕτη ἐγράφη παρὰ τοῦ ἐκ τῶν κορυφαίων Φιλικῶν Πάνου Ἀναγνωστοπούλου, ἀπεστάλη δὲ πρὸς τὸν ἐκ τῶν ἱδρυτῶν τῆς Φιλικῆς Ἑταιρείας, τὸν ἀτυχῆ Ἀθανάσιον Τζακάλωφ.

Τὰ πρωτότυπα ταῦτα κατετάξαμεν ἐν τῷ ὑπ' ἀριθ. 2137 φακέλῳ τῶν χειρογράφων τῆς Ἐθνικῆς Βιβλιοθήκης ὑπ' αὔξοντα ἀριθμὸν 5490.

Δ. ΓΡ. ΚΑΜΠΟΥΡΟΓΛΟΥΣ

Φίλτατέ μοι ἀδελφὲ Τζακάλωφ,

Πάμπολλα ἔτη παρῆλθον ἀφότου ἀναχωρήσατε ἀπὸ τὴν Πατρίδα διὰ τὸν τόπον ὅπου ἤδη εὑρίσκεσθε. Ἡ αἰτία ἥτις σᾶς ἔκαμε νὰ μὴν κυττάξετε ὀπίσω σας καὶ ἴδετε τὸν τόπον ὑπὲρ τοῦ ὁποίου εἴσθε τόσον ἐνθουσιασμένος καὶ ἐμοχθήσατε τοσοῦτον, ἦτον αἰτία σημαντικὴ καὶ ἀξιοσημείωτος καὶ σᾶς δικαιόνει μεγάλως, διότι ἦτον ὁ θάνατος τοῦ ἀειμνήστου Κυβερνήτου. Κἀνείς, φίλε μου Ἀθανάσιε, ἔχων τὸν νοῦν του σύμφωνον μὲ τὴν καρδίαν του, δὲν μπορεῖ νὰ σᾶς μεμφθῇ, ζητοῦντα τὸν ἄρτον Σας, τὸν ὁποῖον σᾶς ἠρνήθη, ὡς μὴ ὤφειλεν, ἡ πατρίς, εἰς τὴν ἀλλοδαπήν. Ὦ πόσον ἡμάρτησα ἀποδώσας τὴν ἄρνησιν εἰς τὴν πατρίδα, ἐν ᾧ αὕτη ἡ τάλαινα πληρώνει ἁδρῶς διὰ νὰ ἀνταμείβωνται οἱ ὑπὲρ αὐτῆς ἀγωνισάμενοι.

Ἀλλ' εἰς ὑμᾶς μόνον ἠρνήθησαν οἱ κατὰ καιρὸν διέποντες τὰ πράγματα, ὄχι δὲ καὶ εἰς ἐμὲ καὶ πάντα ἄλλον καλῶς ἀγωνισάμενον; Τέλος ἡ συνείδησίς μας εἶναι ἐλευθέρα ἀπὸ πάντα ἔλεγχον, οὐδένα βλάψαντας καὶ τὴν πατρίδα μας καλῶς ὑπηρετήσαντας.

Εἴμεθα πτωχοί, ἐγὼ τοὐλάχιστον, ἀλλ' εἶμαι εὐχαριστημένος εἰς τὴν ἔντιμον πτωχείαν μου, ἐν ᾧ ἠδυνάμην καταχρώμενος ὡς καὶ πολλοὶ ἄλλοι νὰ ἔχω καὶ ἐγώ.

Ἀλλ' ἴσως πάντα ταῦτα εἶσι ματαιολογία καὶ καλὸν νὰ τὰ παρατρέξωμεν ἤδη.

Εἴπατέ με τί κάμνετε καὶ πῶς ἀπερνᾶτε; ἁμαρτία ἦτο νὰ ζῶμεν ἀποχωρισμένοι ἐν ᾧ ἠγωνίσθημεν μαζῆ. Ἐγὼ πάντοτε σᾶς ἐτίμων καὶ ἠγάπων, φίλε καὶ ἀδελφέ μου ἀγαθὲ Ἀθανάσιε, καὶ ἡ ἀνέκαθεν ἰδέα ἐκείνη μείνασα ζωηρὰ εἰς τὴν κεφαλὴν καὶ καρδίαν μου, μὲ κινεῖ ἀείποτε νὰ σᾶς ἐνθυμοῦμαι καὶ νὰ σᾶς γράφω, ὀψέποτε τυγχάνω εὐκαιρίαν. Καὶ ἄλλοτε σᾶς ἔγραψα, ἀλλ' ἀγνοῶ ἂν ἐλάβατε τὰ γράμματά μου καὶ ἐὰν ναί, διατί νὰ μὴ μ' ἀπαντήσετε; ἐνῷ ἄλλως εἶχον καὶ ἐγὼ δικαίωμα νὰ σᾶς παρατηρήσω τὸ διατὶ καὶ ὑμεῖς νὰ μὴ μὲ γράψετε; Σκοπὸν εἶχα νὰ σᾶς εἴπω τι καὶ περὶ τῶν πολιτικῶν μας καὶ τῆς ἐνεστώσης καταστάσεως τῶν πραγμάτων μας, ἀλλ' ἐστοχάσθην νὰ σᾶς γράψω πρῶτον τὴν παροῦσάν μου διὰ νὰ μ' ἀπαντήσετε καὶ βλέπων τότε ὅτι ὑπάρχετε εἰς τὴν ζωὴν καὶ ἔχετε διάθεσιν νὰ σᾶς γράψω ἢ ἂν θέλετε ἰδοὺ σᾶς προλαμβάνω καὶ ἐκ νέου.

Ὁ κ. Ξάνθος ἐξέδωκεν, ὡς ὁ ἴδιος τὸ ὠνόμασεν, ἱστορικὸν ὑπόμνημα τῆς Φιλικῆς ἑταιρίας λέγει δὲ ὅτι αὐτὸς κατὰ τὸ 1813 μεταβὰς ἀπὸ Κωνσταντινούπολιν εἰς Πρέβεζαν καὶ ἐκεῖθεν εἰς Ὀδησσὸν ὅπου εὑρὼν τὸν κ. Σκουφᾶν πρῶτον, τὸν ἐνέπνευσε καθὼς καὶ ὑμᾶς δεύτερον τὸν περὶ ἐλευθερίας σκοπὸν καὶ ὅτι καθὸ μασὼν (κτίστης) ἔκαμε τὸ σχέδιον τῆς ἑταιρίας. Συμφωνήσαντες δὲ καὶ ὑμεῖς μετ' αὐτοῦ ἐκάματε τὸ σύστημα αὐτῆς. Ἔπειτα ὑμεῖς οἱ δύο ἀναχωρήσατε διὰ Μόσχαν καὶ αὐτὸς διὰ Κωνσταντινούπολιν. Τοιαῦτα καὶ πολλὰ ἄλλα ἀναιδῆ ψεύδη ἐκήρυξεν, ἐνῷ ζῶσιν ἔτι ἅπαντα τὰ πρωτενεργὰ μέλη τὰ ὁποῖα γνωρίζουν ὅτι αὐτὸς κατηχήθη ἀπὸ τὸν μακαρ. Σκουφᾶν κατὰ τὸ 1818 ἐν Κωνσταντινουπόλει τὴν ἰδίαν ἡμέραν, καθ' ἣν ἐκατηχήθη καὶ ὁ Π. Σέκερης ἀπὸ ἐμέ. Δὲν μπορῶ πρὸς τὸ παρὸν νὰ ἐκτανθῶ. Εἴπατέ με τὰ περὶ τοῦ ἀνθρώπου τούτου ὅ,τι ἐγκρίνετε.

Τῇ 21 Δεκεμβρίου 1845.

Ἐν Ἀθήναις.

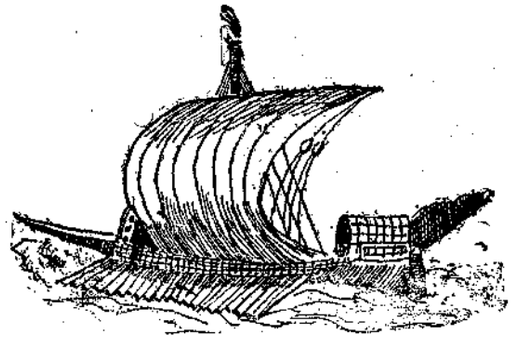

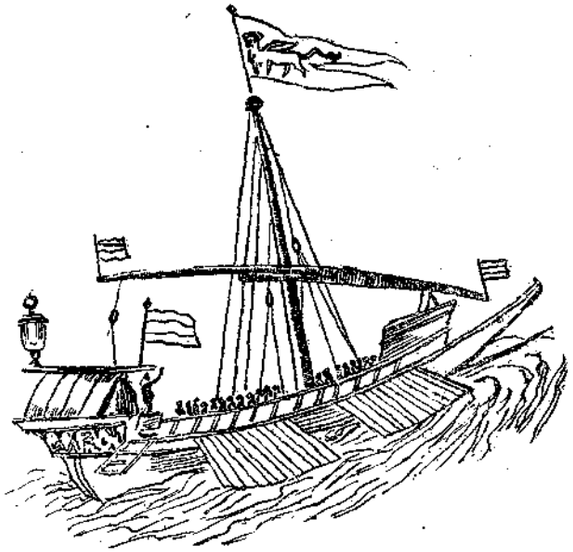

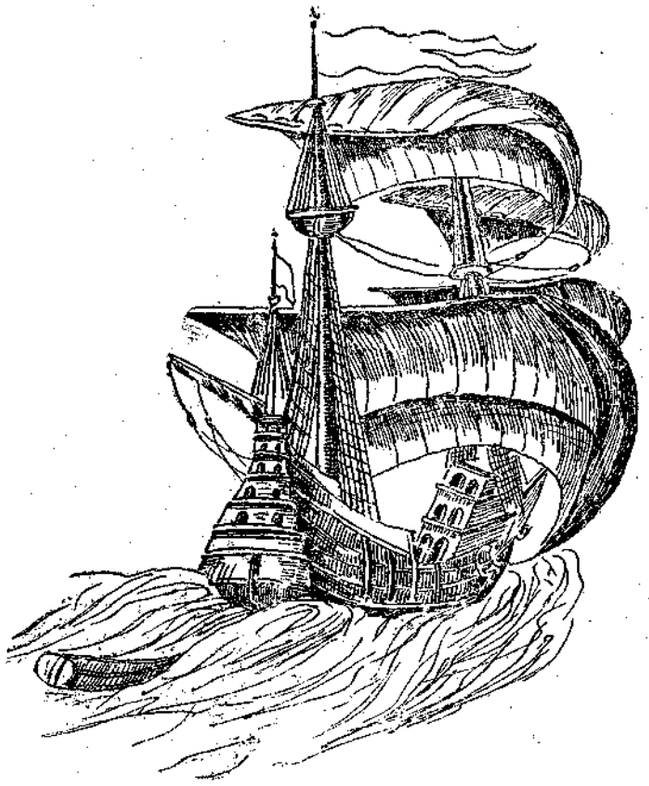

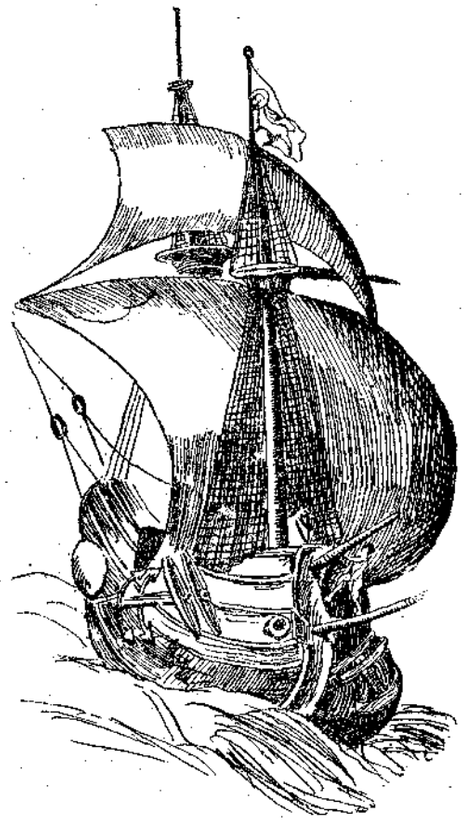

ΕΙΚΟΝΕΣ ΑΠΟ ΤΟΥΣ ΧΑΡΤΑΣ ΤΗΣ ΚΡΗΤΗΣ ΤΟΥΣ ΔΩΡΗΘΕΝΤΑΣ ΕΙΣ ΤΟΝ ΠΡΙΓΚΗΠΑ ΓΕΩΡΓΙΟΝ ΥΠΟ ΤΟΥ κ. Ε. ΓΛΥΜΕΝΟΠΟΥΛΟΥ

ΤΟ ΔΕΚΑΠΕΝΘΗΜΕΡΟΝ

ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΗ ΖΩΗ

Γεωργίου Δροσίνη*: ΓΑΛΗΝΗ — *Ἀθῆναι, ἔκδοσις τυπογραφείου Ἑστίας Μάϊσνερ καὶ Καργαδούρη — 1902.

Ὅταν πρὸ εἰκοσαετίας ὁ ποιητὴς κ. Γεώργιος Δροσίνης ἐξέδωκε τὰ πρῶτα του ποιήματα, τοὺς «Ἱστοὺς Ἀράχνης», εἶχε προτάξει ἓν εἴδει προλόγου εἰς τὴν μικράν, κομψὴν καὶ φιλάρεσκον ἐκείνην ἔκδοσιν ὀλίγους γαλλικοὺς στίχους. Οἱ στίχοι ἤρχιζαν ὡς ἑξῆς:

Je fais ces vers ainsi qu'on fait des cigarettes.

Ἡ ἀνόητος αὐτὴ ποιητικὴ συνταγὴ ἀνῆκεν εἰς τὸν Γάλλον ἀκαδημαϊκὸν Φρανσουὰ Κοππέ. Τὰ σιγαρέττα τοῦ κ. Δροσίνη, κατὰ τὴν γαλλικὴν συνταγήν, ἦσαν μὲν ἀπὸ ἀδύνατον καπνόν, ἔχοντα ὀλίγον τὴν γεῦσιν τοῦ ἀχύρου, ἀλλ' ἦσαν καλοκαμωμένα, καλοκολλημένα, κομψά, λεπτὰ καὶ εὐγενικά. Καὶ εἰς τὴν ἐποχὴν ἐκείνην, ὅπου πολὺ θὰ ἐδυσκολεύετο κανεὶς νὰ εὕρῃ τὴν κομψότητα καὶ τὴν χάριν τὴν ὁποίαν ἔδιδεν ὁ κ. Δροσίνης, μὲ τὴν γαλλικήν του συνταγήν, μίαν συνταγὴν ἀκαδημαϊκήν, τὰ σιγαρέττα του ἔγιναν περιζήητα καὶ ὁ κ. Δροσίνης ἔθεσε μὲ αὐτὰ τὰς πρώτας βάσεις τῆς ποιητικῆς του περιουσίας. Ἔκτοτε ὅλα τὰ πράγματα προώδευσαν. Σιγαρέττα ὅπως τὰ ἰδικά του εἰμποροῦσε νὰ εὕρῃ κανεὶς χωρὶς πολὺν κόπον εἰς τὰς Ἀθήνας. Καὶ ὁ κ. Δροσίνης, εἰς μίαν ἐξέλιξιν εὐχάριστον, ἐλησμόνησε τὴν σιγαροποιΐαν καὶ τὴν συνταγήν του, αἱ ὁποῖαι τοῦ ἐχάρισαν τὰ πρῶτα του κεφάλαια, καὶ μᾶς ἔδωκε τὰ «Εἰδύλλια». Ἐμπρὸς εἰς τὸν ποιητὴν ἐλησμονήσαμεν τότε τὸν σιγαροποιόν. Ὁ κ. Δροσίνης ἐκράτησεν ὡς ὁριστικόν του τίτλον, τὸν τίτλον τοῦ ποιητοῦ τῶν «Εἰδυλλίων». Ὕστερα ἀπὸ μερικὰ ἄλλα ἔργα, τὰ ὁποῖα δὲν ἐστάθησαν ἱκανὰ νὰ μετατρέψουν τὸν τίτλον αὐτὸν τοῦ ποιητοῦ, ὁ κ. Δροσίνης μᾶς ἔδωκε τὰς τελευταίας αὐτὰς ἡμέρας ἕνα νέον του τόμον, τὴν «Γαλήνην». Ὁ νέος αὐτὸς κομψὸς τόμος, μὲ τὴν περγαμηνὴν τοῦ ἐξωφύλλου, τὰ κομψὰ στοιχεῖα, τὴν ἄμεμπτον ἐκτύπωσιν καὶ τὰ κυανᾶ τετράγωνα μέσα εἰς τὰ ὁποῖα φαίνονται ὡς φυλακισμένοι καὶ πάσχοντες ἀπὸ ἔλλειψιν ἀέρος οἱ στίχοι — ἀντιαισθητικὰ τετράγωνα — ἐὰν προσθέτῃ μίαν περγαμηνὴν εἰς τοὺς ἐκδότας κ. κ. Μάϊσνερ καὶ Καργαδούρην, ὑποθέτω ὅτι ἀφίνει ἀκόμη, μέχρι νεωτέρας διαταγῆς, τὸν κ. Δροσίνην ποιητὴν τῶν «Εἰδυλλίων». Δὲν ἠξεύρω πῶς συμβαίνει τὸ πρᾶγμα, μολονότι ὁ κ. Δροσίνης δὲν εἶνε ὁ πρῶτος εἰς τὸν ὁποῖον παρατηρεῖται τὸ φαινόμενον αὐτό. Ὑποθέτω ὅμως ὅτι κ. Δροσίνης ἐνθυμήθη τὴν παλαιάν του γαλλικὴν συνταγὴν καὶ τὴν παλαιάν του τέχνην τῆς σιγαροποιΐας, χωρὶς νὰ λάβῃ ὑπὸ σημείωσιν ὅτι σήμερον ἀπὸ τὰ κομψὰ αὐτὰ σιγαρέττα, μὲ τὰ ὁποῖα ἔκαμε τὴν τύχην του, εὑρίσκει κανείς, μὲ δυνατώτερον καὶ εὐωδέστερον μάλιστα καπνόν, ἀπὸ ἐκεῖνον τοῦ 1885, παντοῦ, ὅπως π. χ. εἰς τοῦ κ. Περγιαλίτη, τοῦ κ. Ζωϊοπούλου καὶ ἄλλων ἀσημοτέρων. Καὶ ἑπομένως εἶνε πολὺ ἀμφίβολον ἂν εἰμπορῇ κανεὶς νὰ πλουτίσῃ εἰς τὰς ἡμέρας μας μὲ τὴν λεπτὴν αὐτὴν τέχνην, ἔστω καὶ ἂν ἔχῃ τὰς καλλιτέρας συνταγάς, ὅπως ἐκείνην τοῦ γάλλου ἀκαδημαϊκοῦ.

Ἕνας τίτλος δὲν ἔχει σπουδαίαν σημασίαν δι' ἕνα βιβλίον, ἐκτὸς τῆς σημασίας τῆς πρώτης ἐντυπώσεως. ἡ ὁποία κάποτε ἐξασφαλίζει καὶ τὴν πρώτην ἐπιτυχίαν, τὴν καθαρῶς ἐμπορικήν. Ὑπὸ τοὺς κ ιλλιτέρους τίτλους κρύπτονται κάποτε τὰ χειρότερα πράγματα καὶ ὑπὸ τοὺς χειροτέρους τὰ καλλίτερα. Ἂς μὴν ἀνησυχήσῃ ὁ κ. Δροσίνης, διότι δὲν θέλω νὰ εἴπω ὅτι ὁ τίτλος του εἶνε ὡραῖος. Ἐμέ τοὐλάχιστον δὲν μ' ἐνθουσιάζει καθόλου. Διατί; οὔτε ἐγὼ δὲν γνωρίζω. Καὶ ὅμως θὰ ὑπάρχῃ κάποιος λόγος. Πιθανὸν διότι καὶ διὰ νὰ αἰσθανθῇ κανεὶς καὶ διὰ νὰποδώσῃ τὸ αἴσθημα τῆς γαλήνης χρειάζεται κάποια ψυχικὴ τρικυμία. Γαλήνη μέσα εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ ποιητοῦ μοῦ φαίνεται ὅτι ἰσοδυναμεῖ μὲ ἄρνησιν τῆς ποιήσεως. Δὲν ἀρνοῦμαι ὅτι μία τέχνη ἠμπορεῖ νὰ δίδῃ τὴν ἐντύπωσιν τῆς γαλήνης. Ἀλλὰ τὸν χαρακτηρισμὸν αὐτὸν τὸν δίδομεν

ἡμεῖς οἱ ξένοι. Μοῦ φαίνεται δύσκολον νὰ τὴν δίδῃ ἐν συνειδήσει τοῦ ἔργου του ὁ ἴδιος ὁ τεχνίτης. Ἀλλὰ διατί νὰ χάνεται κανεὶς μὲ ἕνα τίτλον; Ἴσως δὲν ἀξίζει καὶ τὸν κόπον.

Ἂς ἀνοίξωμεν καλλίτερα τὸν ὡραῖον τόμον. Ὁ κ. Δροσίνης ἔχει τὴν εἰδικότητα τῶν κομψῶν ἐκδόσεων. Ἀπὸ τὸν καιρὸν τῶν «Ἱστῶν Ἀράχνης» κάποιος ἀστεῖος τῆς ἐποχῆς ὠνόμασεν αὐτὸν καὶ τὸν Νῖκον Καμπᾶν ποιητὰς τῆς... τυπογραφικῆς σχολῆς. Ἱ ξαίρεσιν ἔκαμε, κατὰ μοιραίαν σύμπτωσιν, ὁ κ. Δροσίνης εἰς τὰ «Εἰδύλλιά» του. Μὲ τὴν «Γαλήνην» του ἠθέλησε νὰ μᾶς δώσῃ τὸ maximum τῆς ἐκδοτικῆς κομψότητος, τόσον ὥστε ἐὰν δὲν διέκρινα κάτω ἀπὸ τὴν θαμβότητα τῆς περγαμηνῆς τὸ ὄνομά του, θὰ ἔλεγα ὅτι ὁ τόμος ἀνήκει εἰς τὸν φίλον μου κ Ἐπισκοπόπουλον. Ἀλλ' ἂς φορέσωμεν λευκὰ χειρόκτια καὶ ἂς ἀνοίξωμεν τὸν ὡραῖον τόμον. Μέσα εἰς τὰ τετράγωνα κυανᾶ πλαίσια οἱ ὡραῖοι στίχοι φαίνονται ὡς νὰ πάσχουν ἀπὸ δύσπνοιαν. Μοῦ ἔρχεται νὰ σπάσω τὰ τετράγωνα αὐτὰ καὶ νἀφίσω τὸν ἀέρα νὰ κυκλοφορήσῃ ἐλευθέρως μέσα εἰς τοὺς στίχους. Ἀλλὰ δὲν τὸ κατορθώνω. Πέρνω μίαν βαθυτάτην ἀνοπνοὴν καὶ εἰσέρχομαι εἰς τὰ τετράγωνα, μὲ τὴν ἐλπίδα ὅτι τὰ κομψὰ ποιήματα θὰ ἔχουν ἀρκετὸν ὀξυγόνον ἀπὸ τὸ βουνὸν καὶ ἀπὸ τὸ ἀκρογιάλι τῆς πατρίδος των διὰ νἀναπνεύσωμεν ἐγὼ καὶ ἐκεῖνα.

Χωρὶς νὰ ἐγγίσω τὸ ζήτημα τῶν ὁρίων τῆς ζωγραφικῆς καὶ τῆς ποιήσεως, τὸ ὁποῖον ἤγγισεν ὁ Λέσσιγκ — πολὺ σοβαρὰ πράγματα διὰ τὴν ὥραν — δὲν ἠξεύρω διατὶ ὁ κ. Δροσίνης μοῦ ἐνθυμίζει αὐτὴν τὴν στιγμὴν τὸν κ. Γιαλλινᾶν. Ὁ κ. Γιαλλινᾶς ἔχει τὰ προβατάκια του, τὶς ἀκρογιαλιές του, τὰ συννεφάκια του, τὰ δειλινά του καὶ μὲ αὐτὰ κάμνει πολὺ καλὰ τὴ δουλίτσα του. Ὁ κ. Δροσίνης ἔχει ἐπίσης τὰ προβατάκια του καὶ τὰ σπιτάκια του, τὶς στεριές του καὶ τὶς ἀλυγαριές του, τὰ ἐρημοκλήσια του καὶ τὶς βαρκοῦλες του καὶ, περισσότερον ἀπὸ τὸν κ. Γιαλλινᾶν, ἔχει κάποτε τοὺς δράκους καὶ τὶς μάγισσές του. Μὲ τὰ ὡραῖα αὐτὰ στοιχεῖα, μὲ τὰ ὡραῖα αὐτὰ χρώματα καὶ τοὺς ὡραίους αὐτοὺς ἤχους, τὰ ὁποῖα ἔχουν ἐξαιρετικὴν ἐπιτηδειότητα καὶ οἱ δύο νὰ τὰ εὑρίσκουν καὶ νὰ τὰ νέμωνται, κάμνουν εὐχαρίστους ὑδατογραφίας καὶ εὐχάριστα ποιήματα. Διότι μᾶς δίδουν τάχα τὴν ψυχὴν αὐτῶν τῶν πραγμάτων; Ὄχι πάντοτε ὑποθέτω. Ἀλλὰ διότι μᾶς τὰ ἐνθυμίζουν ὁπωσδήποτε. Καὶ ὑποθέτω εἰς ποίαν στενόχωρον θέσιν θὰ εὑρίσκοντο καὶ οἱ δύο ἐὰν ἕνας ἀστεῖος Ἀλῆ-Πασσᾶς ἔλεγεν εἰς τὸν κ. Γιαλλινᾶν:

— Κύριε Γιαλλινᾶ, κάμε ὅ,τι θέλεις. Ἀλλὰ δὲν ἔχει πλέον οὔτε προβατάκια, οὔτε δειλινά, οὔτε Ποντικονήσια. Νὰ ξεγράψῃς τὴν Κέρκυραν.

Καὶ εἰς τὸν κ. Δροσίνην:

— Ξέγραψε, φίλε μου, τὶς στεριὲς καὶ τὶς ἀλυγαριὲς καὶ τὰ προβατάκια σου καὶ τὰ σπιτάκια σου. Ζαγορὰ δὲν ὑπάρχει πλέον γιὰ σένα. Εἴδεμὴ σοῦ κόβω τὸ κεφάλι.

Δὲν λέγω ὅτι θὰ ἐχάνετο ὁ κ. Δροσίνης, ὁ ὁποῖος ἔγραψε τὰ «Εἰδύλλια». Ἴσως μάλιστα νὰ ἦτο καὶ διὰ τὸ καλόν του. Ὁπωσδήποτε ὅμως θὰ εὑρίσκετο εἰς δύσκολον θέσιν. Ἀλλ' αὐτὰ εἶνε ἀστειότητες... Θέλω νὰ εἰπῶ ὅτι ἂν τὸ ἔργον τῆς ζωγραφικῆς καὶ τῆς ποιήσεως ἦτο νὰ μᾶς ἐνθυμίζουν μόνον τὴν φύσιν καὶ νὰ μᾶς γενοῦν αἰσθήματα ἐξ ἀναμνήσεως, αἱ ὑδατογραφίαι τοῦ κ. Γιαλλινᾶ θὰ ἦσαν ἀπὸ τὰ καλλίτερα ἔργα τῆς ζωγραφικῆς καὶ ἡ «Γαλήνη» ἀπὸ τὰς καλλιτέρας ποιητικὰς συλλογάς Ἐγὼ τοὐλάχιστον θὰ ἤθελα μίαν ποίησιν κατάλληλον δι' ἐμὲ ἀκόμη καὶ εἰς περίστασιν ὅπου θὰ ἤμουν τυφλὸς ἐκ γενετῆς. Ἐὰν εἶχα τὴν ἀτυχίαν αὐτὴν τὰ περισσότερα ποιήματα τῆς «Γαλήνης» — ἂς ἀφίσωμεν τὸν κ. Γιαλλινᾶν εἰς τὴν ἡσυχίαν του — θὰ ἦσαν δι' ἐμὲ ἀνύπαρκτα.

Ὁ νέος τόμος τοῦ κ. Δροσίνη — αὐτὸ ποῦ εἶπα καὶ παραπάνω - μᾶς ἐξομολογεῖται ἕνα πρᾶγμα: Ὅτι ἡ γαλήνη τοῦ βουνοῦ καὶ ἡ γαλήνη τῆς ἀκρογιαλιᾶς εὑρῆκε τὰς περισσοτέρας φορὰς μίαν ἄλλην γαλήνην εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ ποιητοῦ. Καὶ γαλήνη + γαλήνη εἰμπορεῖ νὰ κάμῃ φιλοσοφίαν π. χ., ἢ ὅ,τι ἄλλο θέλετε, ἀλλ' ἀσφαλῶς δὲν κάμνει ποίησιν. Καὶ δὲν ἔκαμε ποίησιν ἑπομένως εἰς τὸ *Χωριό*, μίαν ἐντύπωσιν κοινοτάτην εἰς τὸν καθένα, καθημερινήν, ἀναμασσημένην, ἡ ὁποία δὲν ἤξιζε κἂν νἀποτελέσῃ ἕνα ποίημα, εἰς τὴ *Φωτιά*, ἕνα ποίημα ἐντελῶς ἀνόητον, εἰς τὸν *Κολασμένον*, ἕνα στιχούργημα κακοῦ *γούστου*, εἰς τὴν *Καταχνιά*, εἰς *Τῆς κοπέλλας τὸ νερό*, μίαν ψυχρὰν ἀντιγραφὴν παραδόσεως, εἰς τὸν *Ἑσπερινόν*, ἕνα ποίημα σαρλατανικῆς κατασκευῆς, ὅπου:

μιὰ χελιδονοφωλιὰ
ψηλὰ στὸν νάρθηκα χτισμένη
ψάλλει τὸ δόξα ἐν Ὑψίστοις...

διὰ τὸ ὁποῖον θὰ διαμαρτυρηθοῦν ὅλα τὰ χελιδόνια ἀκόμη καὶ ὅταν κατοικοῦν εἰς τοὺς νάρθηκας τῶν ἐκκλησιῶν, τὴ *Μάννα καὶ τὸ Γυιό*, μίαν ὠχρὰν ἀντιγραφὴν παραμυθιοῦ ἢ παραδόσεως, εἰς τὰ *Κοχύλια* ἕνα ποίημα ἐντελῶς ψεύτικο καὶ βεβιασμένον εἰς τὴν οὐσίαν του καὶ τὴν μορφήν του, ὅπου: τὰ ἐξωτικὰ (;) κοχύλια μοιάζουν μὲ μάτια καὶ μὲ χείλια καὶ σκορποῦν φεγγοβολιὰ τὰ μεσάνυχτα καὶ ἀντιλαλοῦν κάποια γνώριμη λαλιά. Ἀνάλογα εἶνε τὰ περισσότερα τῆς συλλογῆς, συνθέσεις βεβιασμένης προμελέτης ἢ ἀντιγραφαὶ ψυχραὶ τῆς φύσεως μὲ μίαν μονοτονίαν ῥυθμοῦ ἐνοχλητικῆν, ἢ ἀντιγραφαὶ ὠχραὶ παραδόσεων, ποιήματα σπεύδοντα χωρὶς χάριν καὶ ψυχὴν διὰ νὰ φθάσουν εἰς δύο τελευταίους εὐτυχεῖς ἢ εὐτυχοφανεῖς στίχους, εἰς μίαν ἀμφίβολον *κορώναν*, διὰ νὰ δανεισθῶμεν τὸν ὅρον ἀπὸ τὴν μουσικήν, εἰς μίαν τελευταίαν ἐντύπωσιν, πᾶν ὅ,τι δηλαδὴ εἰς τὴν τέχνην γνωρίζεται ὡς ψευδές, προσποιημένον, ἀνειλικρινὲς καὶ ἀποτελεῖ τὴν ἄρνησιν τῆς ποιήσεως. Φθάνει νἀναλύσῃ κανεὶς λεπτομερέστερον τὰ ποιήματα αὐτὰ διὰ νὰ εὕρῃ ὅλα τὰ συμπτώματα τὰ χαρακτηριστικὰ τῆς ψευδοῦς αὐτῆς διαθέσεως τοῦ ποιητοῦ καὶ τῆς ἀπουσίας τοῦ αὐθορμήτου. Ἡ ἐντύπωσις τοῦ συνόλου εἰς πολλὰς περιγραφὰς οὔτε ὑπῆρξεν εἰς τὸν ποιητὴν οὔτε μεταδίδεται εἰς τὸν ἀναγνώστην. Κοπιάζει κανεὶς νὰ καταρτίσῃ τὴν εἰκόνα, ὅπως ἐκοπίασεν ὁ ποιητὴς νὰ τὴν συνθέσῃ, παρουσιάζων εἰς ἡμᾶς ὄχι πλέον εἰκόνας τῆς φύσεως ἐμψύχους καὶ ζωντανάς, ἀλλὰ ποιητικὰς ἀπογραφάς καθ' ὃν τρόπον ἐνεργεῖ κανεὶς τὴν ἀπογραφὴν τῶν ἐπίπλων ἑνὸς δωματίου, ἡ ὁποία μὲ ὅλην της τὴν ἀκρίβειαν δὲν ἠμπορεῖ νὰ μᾶς δώσῃ τὴν εἰκόνα τὴν ὁποίαν θὰ μᾶς ἔδιδαν δύο γραμμαὶ αἰσθαντικῆς περιγραφῆς. Διὰ νὰ μὴν ἀναφέρω ἄλλα, ἀρκοῦμαι νὰ ὑπενθυμίσω *Τὸ Παραθύρι μας*, τὸ ὁποῖον εἰμπορεῖ νὰ χρησιμεύσῃ καὶ ὡς δεῖγμα τοῦ εἴδους αὐτοῦ τῆς ποιητικῆς ἀπογραφῆς εἰς τοὺς πρώτους του κυρίως στίχους, διότι τὸ ποίημα αὐτὸ ὅπως τὰ περισσότερα τοῦ κ. Δροσίνη, τελειώνει καλά. Τὰ συμπτώματα αὐτὰ τῆς ψευδοῦς ποιητικῆς διαθέσεως εἰμπορεῖ νἀνακαλύψῃ κανεὶς ἐκτὸς τῆς περιγραφῆς καὶ εἰς τὴν κυρίαν οὐσίαν τῆς τάξεως αὐτῆς τῶν ποιημάτων. Ἀνέφερα ἤδη τὰ *Κοχύλια*, στηριζόμενα ἐπάνω εἰς ἕνα ψεῦδος αἰσθητικόν, κατὰ τὴν ἀντίληψίν μου, καὶ τὸν *Ἑσπερινὸν* ἐπάνω εἰς μίαν βεβιασμένην παρομοίωσιν, ὀλίγον σαρλατανικήν, καὶ θὰ εἰμποροῦσα νἀναφέρω καὶ ἄλλα, εἴτε ποιήματα ὁλόκληρα εἴτε μέρη ποιημάτων. Οἱ νοικοκυράδες ὅταν ἔχουν τὴν ζύμην εἰς τὰ χέρια των πλάθουν κουλουράκια, πλάθουν καὶ κουκλίτσες, πλάθουν κάθε λογῆς σχήματα μὲ τὸ νὰ κολλοῦν ἐδῶ δύο χεράκια καὶ ἐκεῖ δύο οὐρίτσες. Ὁ κ. Δροσίνης εἶχε τὴν ὡραίαν ζύμην του καὶ ἠθέλησε πολλάκις, μὲ τὴν γαλήνην τῶν νοικοκυράδων, νὰ πλάσῃ μερικὰ ποιήματα, ὅπως πλάθουν ὄχι πλέον τὰ σιγαρέττα, ἀλλὰ τὰ κουλουράκια. Ἀλλὰ καὶ ἡ συνταγὴ αὐτὴ διὰ τὴν ποίησιν εἶνε δυστυχῶς τόσον ἀνόητος, ὅσον καὶ ἡ συνταγὴ τοῦ Γάλλου ἀκαδημαϊκοῦ.

Πρέπει νὰ ὁμολογήσω ὅμως ὅτι ὅλα τὰ ποιήματα τῆς συλλογῆς δὲν ἔχουν τὴν ἰδίαν ...γαλήνην. Ὑπάρχουν μέσα εἰς τὸν κομψὸν αὐτὸν τόμον ποιήματα εἰλικρινεστέρου αἰσθήματος καὶ ἀληθινωτέρας τέχνης. Τί διάβολο! Ἐὰν δὲν ὑπῆρχαν καὶ αὐτά, δὲν θὰ ἤξιζε νὰ γίνῃ καὶ τόσος λόγος διὰ τὰ χειρότερα. Ἡ εἰλικρίνεια εἶνε μία ἀρετή, ἀλλὰ μία ἀρετὴ ἡ ὁποία κἄποτε καταντᾷ περιττή. Εἶνε τὸ ἴδιον ὡς νὰ ἐξέλθετε εἰς τὸν δρόμον καὶ νὰ σταματᾶτε ὅλους τοὺς ραχιτικοὺς καὶ ὅλους τοὺς σακάτηδες καὶ νὰ τοὺς λέτε: «Κύριε εἶσαι σακάτης». Εἰμπορεῖτε ὅμως νὰ εἰπῆτε εἰς μίαν ἔμορφη γυναῖκα: «— Κυρία μου, εἶσθε ἀρκετὰ ἑλκυστική, χωρὶς τὸ ψιμμύθιον. Τί τὸ θέλετε καὶ τὸ βάζετε;» Αὐτὸ λέγω καὶ ἐγὼ εἰς τὸν ποιητὴν τῆς «Γαλήνης»: «Τί τὰ θέλετε, φίλε μου, τὰ *Κοχύλια* (ὅσον καὶ ἂν ἡ ῥίμα τὰ ἀδελφώνει μὲ τὰ χείλια), τί τὸν θέλετε τὸν *Ἑσπερινόν*, τί θέλετε καὶ φορτώνεσθε μ' ἕνα σωρὸν *μπρελὸκ* ἀπ' αὐτὰ ποῦ βρίσκει κανεὶς πέντε στὸν παρᾶ; Ἔχετε τόσα ἄλλα ἀληθινώτερα πράγματα νὰ στολισθῆτε.» Καὶ νομίζω ὅτι εἰς τὴν περίστασιν αὐτὴν ἀξίζει τὸν κόπον ἡ εἰλικρίνεια. Διότι μέσα εἰς τὴν συλλογὴν αὐτὴν τοῦ κ. Δροσίνη ὑπάρχουν ποιήματα ποῦ ζοῦν μίαν ἀληθινὴν ζωήν, ποιήματα ποῦ ἀναπνέουν, ποιήματα μέσα εἰς τὰ ὁποῖα κυκλοφορεῖ ἐλευθέρως τὸ φῶς καὶ ὁ ἀέρας. Τὸ *Καλύβι*, τὸ *Ἀποβρόχι*, τὰ *Ἄνθη τοῦ Γκρεμνοῦ*, ἡ *Στοιχειωμένη Μηλιά*, ἡ *Καλόγρηα τῆς Ἀγάπης*, ἡ *Τρελλὴ Μητέρα*, τὸ *Λευκὸ Μετάξι*, οἱ *Φωνὲς τῆς Νύχτας*, ὅσα ἐνθυμοῦμαι τοὐλάχιστον, εἶνε ποιήματα ποῦ μᾶς δίδουν μίαν συγκίνησιν, ποῦ μᾶς φέρουν πλησιέστερα πρὸς τὴν φύσιν καὶ πρὸς μίαν ψυχὴν ποιητικήν, ποῦ ὁμιλοῦν τέλος πάντων μὲ

τὴν μυστικὴν φωνὴν τοῦ βουνοῦ καὶ τῆς ἀκρογιαλιᾶς, τὴν φωνὴν τῆς ἔξοχῆς, τὴν ὁποίαν τόσον συχνὰ ἐνωτίζεται ὁ ποιητὴς καὶ τόσον συχνὰ τὴν πλαστογραφεῖ. Διότι ὁ κ. Δροσίνης εἶνε φίλος τῆς φύσεως, κανεὶς δὲν εἰμπορεῖ νὰ τοῦ τὸ ἀρνηθῇ. Ὑπάρχουν ὅμως κάποτε φίλοι διὰ τοὺς ὁποίους ἔβγῆκεν ἡ παροιμία: «ὅταν ἔχῃς τέτοιους φίλους, τί τοὺς θέλεις τοὺς ἐχθρούς;» Καὶ τέτοιος φίλος γίνεται κάποτε, χωρὶς νὰ τὸ θέλῃ καὶ χωρὶς νὰ τὸ ἐννοῇ ὁ κ. Δροσίνης. Ἡ φύσις εἶνε μίαν φορὰν ἡ ἀλήθεια καὶ ἡ τέχνη εἶνε ἄλλην μίαν φοράν. Τὸ ψεῦδος δὲν ἔχει καμμίαν θέσιν οὔτε εἰς τὴν μίαν οὔτε εἰς τὴν ἄλλην, διότι τὸ ψεῦδος ἐὰν εἰς τὴν κοινωνίαν εἶνε ἐλάττωμα καὶ κακία, εἰς τὴν τέχνην εἶνε ἡ ἀσχημία. Καὶ ἂν εἶνε δικαιολογημένος κανεὶς νὰ ψεύδεται εἰς τὸν κόσμον — ὑπάρχουν τόσαι ἱεραὶ προφάσεις — μόνον ἡ τέχνη δὲν εἰμπορεῖ νὰ γίνῃ πρόφασις τοῦ ψεύδους. Καὶ λέγει τόσον ἔμορφα κάποτε τὴν ἀλήθειαν ὁ κ. Δροσίνης, ὥστε νὰ μᾶς κάμνῃ νἀγανακτοῦμεν ὅταν δὲν τὴν λέγῃ πάντοτε. Τίς οἶδε! ἴσως πταίει ἀκόμη ἡ κατηραμένη ἐκείνη συνταγὴ τοῦ Γάλλου ἀκαδημαϊκοῦ, ἡ ὁποία κατὰ κακὴν τύχην τοῦ ἔλαχεν εἰς τὰ πρῶτα του βήματα.

Εἰς τὸν πρόλογον τῆς συλλογῆς του ὁ κ. Δροσίνης, — ἕνα εἶδος ἀφιερώσεως πρὸς μίαν ἰδανικὴν Ἀντιγόνην, ἡ ὁποία τὸν ὡδήγησεν εἰς τὴν μαγεμένην της πατρίδα, ὅπου, τυφλὸς εἶδε τὸ φῶς καινούριον κόσμου, — ψάλλει:

Μὲ τέτοιο φῶς εἶδα τὴν Πλάσι
Πρὶν χέρι ἀνθρώπου τὴν χαλάσῃ
Πάναγνη, ὁλόμορφη παρθένα.
Κ' ἔτσι τὴν Πλάσι θὰ ἱστορήσω
Ποῦ μ' ἔχει κάνει νὰ γνωρίσω
Τὸ φῶς ποῦ χάρισες σ' ἐμένα.

Πόσον ζηλεύω τὸν ποιητήν, τὸν ὁποῖον μία ποιητικὴ Ἀντιγόνη ἔφερε πρὸς τὴν μαγεμένην πατρίδα της! Ἀνάμεσα ἀπὸ τὰ κυανᾶ τετράγωνα, τὰ ὁποῖα φυλακίζουν τοὺς στίχους του, βλέπω τὰ ὑπερήφανα πλατάνια, ἐνωτίζομαι τοὺς μυστικοὺς ἤχους τοῦ δάσους καὶ τοῦ κύματος, ἀγροικῶ τὸ παράπονον τῆς φλογέρας καὶ τὸ νυκτερινὸν γαύγισμα τοῦ σκύλλου, ὁραματίζομαι τοὺς δράκους καὶ τὶς μάγισσες, ξεχωρίζω μέσα εἰς τὰ σκοτεινὰ νερὰ τὰ πυροφάνια τῶν ψαράδων, μυρίζομαι τὴν ἀόριστον ἀναπνοὴν τῆς ἀγράμπελης καὶ τῆς λυγαριᾶς. Ἀλλὰ δὲν αἰσθάνομαι πάντα τὴν ψυχὴν τοῦ ποιητοῦ. Βλέπω τὰς περισσοτέρας φορὰς μὲ τὰ δικά μου μάτια καὶ ἀκούω μὲ τὰ δικά μου αὐτιὰ καὶ δι' αὐτὸ βλέπω κάποτε διαφορετικὰ πράγματα ἀπὸ ἐκεῖνα ποῦ μοῦ δείχνει ὁ ποιητής. Ἡ τέχνη του δὲν μ' ἔχει σκλάβον της καὶ ἡ ψυχή του δὲν γίνεται πάντα δική μου. Ἴσως διότι ἡ τέχνη του δὲν εἶνε σκλάβα τῆς ἰδικῆς του ψυχῆς, ἴσως ἀκόμη διότι ἡ ψυχή του εἶνε σκλάβα τῆς τέχνης του. Καὶ ὅμως ὑπάρχει μία τέχνη, ἡ ὁποία μᾶς σέρνει σκλάβους ἐξοπίσω της. Ἡ τέχνη αὐτὴ δὲν εἶνε ἡ τέχνη τῆς «Γαλήνης». Λυποῦμαι νὰ τὸ εἰπῶ, ἀλλὰ ὁ ὡραῖος αὐτὸς τόμος, τόσον ὠχρός, τόσον ἀναιμικός, τόσον ἀνειλικρινὴς συχνὰ καὶ τόσον δροσερὸς κάποτε, μόλις μᾶς φέρνει ὀλίγην δρόσον καὶ ὀλίγας πτωχὰς εὐωδίας ἀπὸ τὴν μαγεμένην πατρίδα, εἰς τὴν ὁποίαν ὡδήγησε τὸν ποιητὴν μία ἰδανικὴ Ἀντιγόνη. Καὶ τώρα πείθομαι ὅτι ὁ ποιητὴς ὑπῆρξεν εἰλικρινὴς ὅταν ἐπέγραψε τὸ τετράδιόν του μὲ τὸ ὡραῖον καὶ μελωδικὸν ὄνομα: *Γαλήνη*. Ἴσως ἐὰν τὸ πνεῦμα τῆς γαλήνης, ἡ ὁποία ἐτριγύρισε τὸν ποιητὴν εἰς τὸν ὡραῖον παράδεισόν του, ἐρρυτίδωνε τὴν ψυχήν του, ὅσον ρυτιδώνει μὲ τὸ πτερόν του τἀκύμαντα νερὰ τὸ θαλασσοποῦλι εἰς τὸ πέρασμά του, ἴσως τὰ ποιήματα αὐτὰ θὰ ἦσαν πλέον ἔμψυχα καὶ πλέον εἰλικρινῆ. Ἀλλ' ἡ γαλήνη εὗρῆκε τὴν γαλήνην. Ὁ ποιητὴς τῶν «Εἰδυλλίων» ὑπῆρξεν εἰλικρινὴς εἰς τὸ βάπτισμα τοῦ τέκνου του. Ναί! *Γαλήνη*, παραπολλὴ γαλήνη...

ΠΑΥΛΟΣ ΝΙΡΒΑΝΑΣ

ΞΕΝΗ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑ ΚΑΙ ΤΕΧΝΗ

Κοκλέν.

ΤΙΠΟΤΕ κανονικώτερον ἀπὸ τὴν ζωὴν τοῦ Κωνστὰν Κοκλέν, τοῦ πρεσβυτέρου, ὅπως καλεῖται, πρὸς διάκρισιν τοῦ ἀδελφοῦ του, ὅστις ἐπίσης εἶνε ἠθοποιὸς καὶ ἑταῖρος τῆς Γαλλικῆς Κωμῳδίας. Ὁ βίος τοῦ Κοκλὲν εἶναι βίος πολύμοχθος ἀστοῦ — καὶ μεταχειριζόμεθα τὴν λέξιν ταύτην ἐπίτηδες, ἐπαινετικῶς, πρὸς ἀντίθεσιν τῆς παραλόγου ἰδέας, καθ' ἣν πάντες ἐν γένει οἱ ἠθοποιοὶ θεωροῦνται ὡς μία τάξις ἀνθρώπων ἀτάκτου καὶ πλάνητος βίου.

Ὁ Κοκλὲν ἐδημιούργησεν αὐτὸς ἑαυτόν. Υἱὸς ἁπλοῦ ἀρτοπώλου τῆς παραθαλασσίας Βουλώνης, τίποτε δὲν ὀφείλει εἰς τὴν καταγωγὴν ἢ τὴν ἐκπαίδευσίν του. Ἡ τέχνη του

ἐγεννήθη αὐτόματος, χωρὶς νὰ προϋπάρξῃ ἄλλος ἠθοποιὸς εἰς τὴν οἰκογένειάν του, ὅπως συμβαίνει εἰς κάποιας οἰκογενείας ἐν Γαλλίᾳ. Τὸ αἴσθημα αὐτὸ τὸν ἔφερεν εἰς τὸ Παρίσι, ὅπου εἰσῆλθεν εἰς τὸ Ὠδεῖον μὲ διδάσκαλον τὸν *Régnair*, πρὸς τὸν ὁποῖον ἔτρεφε πάντοτε βαθὺν σεβασμόν.

Μὲ ὅλα τὰ φυσικά του δῶρα, τὸ πρώτιστον τῶν ὁποίων εἶναι ἡ θαυμασία του φωνή, ὁ Κοκλὲν ἔτυχε τοῦ δευτέρου μόνον βραβείου εἰς τὴν κωμῳδίαν καὶ τοῦτο, δυνάμεθα νὰ παρατηρήσωμεν ἐν παρόδῳ, ἀποδεικνύει πόσον μέγα μέρος παίζει ἡ τύχη εἰς τοὺς διαγωνισμοὺς καὶ ποία ἀβεβαιότης ὑπάρχει εἰς αὐτούς.

Μόλις πέντε ἢ ἓξ ἔτη εἶχε παραμείνει ὁ Κοκλὲν εἰς τὴν Γαλλικὴν Κωμῳδίαν καὶ ἀμέσως ἐφάνη ὅτι τὸ τάλαντόν του ἔφθασεν εἰς πλήρη ὡριμότητα καὶ ὅτι ὁ καλλιτέχνης κατεῖχε πλέον τελείως τὴν τέχνην του. Εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο ἔφθασεν ἐξ ὁλοκλήρου σχεδὸν εἰς κλασσικὰ μέρη, ὅπως εἰς ὑπηρέτας καὶ ἄλλους κωμικοὺς χαρακτῆρας τοῦ Μολιέρου. Μία μεταβολὴ ἐν τούτοις συντελεῖται βραδέως εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ Κοκλέν, ἡ ὁποία γίνεται αἰσθητὴ κατὰ τὴν τελευταίαν περίοδον τοῦ σταδίου του.

Ρέπων ἐκ φύσεως πρὸς τὰ σοβαρά, ἐσκέφθη ὅτι τὸ νὰ γελᾷ ἢ νὰ προξενῇ τὸν γέλωτα δὲν εἶναι ὁ ὑψηλότερος προορισμὸς τοῦ ἀνθρώπου. Ἡ σφοδρὰ εὐπάθειά του πρὸς τὰς συγκινήσεις τὸν ἔφερεν εἰς πάλην μεταξὺ πάθους καὶ καθήκοντος — πάλην ἥτις ἀποτελεῖ τὴν ζωὴν ὁλόκληρον, καὶ τῆς ὁποίας τὸ θέατρον δίδει τὴν ἐντύπωσιν, τὴν ἐξ αὐτῆς δημιουργουμένην ὑπὸ τῆς τέχνης. Ἐπεθύμει νὰ παρουσιάσῃ ἐπὶ τῆς σκηνῆς ποικιλωτέραν σειρὰν αἰσθημάτων καὶ ἰδεῶν καὶ ν' ἀφιερωθῇ εἰς τὴν μελέτην χαρακτήρων περιπλοκωτέρων ἐκείνων, τοὺς ὁποίους μέχρι τοῦδε εἶχεν ὑποδυθῆ.

Εἶναι μεγάλη ὑπερβολὴ τὸ λεχθέν, ὅτι αἱ σκέψεις του ἐστράφησαν πρὸς τὴν τραγῳδίαν καὶ ὅτι οὕτω πράττων περιεφρόνησε τὴν φύσιν, ἡ ὁποία δὲν τὸν ἐπροίκισεμὲ τὸ χάρισμα ποῦ ἐπροίκισεν ἕνα Μουνὲ Σουλλύ. Ἀλλ' εἶνε ἀληθές, ὅτι πολὺ τυχαίως ἐφιλοδόξησε νὰ ὑποδυθῇ χαρακτῆρας ἐνέχοντας ποικίλα αἰσθήματα, ὅπου ἡ συγκίνησις καὶ τὰ δάκρυα συγχέονται μὲ τὴν εὐθυμίαν καὶ τὸ εὐτράπελον.

Ἐνόσῳ συντελεῖται μέσα του ἡ μεταβολὴ αὕτη, αἱ φιλολογικαὶ κλίσεις τοῦ Κοκλέν, αἱ ὁποῖαι εἶνε ἐκλεκτικαί, φέρονται πρὸς τὴν ὑψίστην τάξιν τῶν ρωμαντικῶν ποιητῶν, ποῦ τοῦ ἐνθυμίζουν οἱ μεγάλοι ἠθοποιοί, οἱ ὁποῖοι τοὺς διερμήνευσαν. Οὕτω διατελῶν ἀκόμη ἑταῖρος τῆς Γαλλικῆς Κωμῳδίας, καταλείπει τοὺς κλασσικοὺς ἢ καθαρῶς κωμικοὺς χαρακτῆρας καὶ παίζει ρόλα σύγχρονα κωμικο-ηρωϊκὰ τῶν μεγάλων κοινωνικῶν δραμάτων τοῦ Δουμᾶ. Τοιοῦτος εἶναι ὁ χαρακτὴρ τοῦ δουκὸς τοῦ Septmonts, ὁ ὁποῖος ἦτο διὰ τὸν Κοκλὲν μία καθαρῶς νέα δημιουργία. Καὶ ἡ ὑπ' αὐτοῦ διεύθυνσις τοῦ θεάτρου τῆς Πύλης τοῦ Ἁγίου Μαρτίνου ἀνοίγει ἐλεύθερον τὸ στάδιον πρὸς τὸ ὁποῖον ἀπὸ πολλοῦ ἀπέβλεπε. Ἠθέλησε νὰ γίνῃ, καὶ ἔγεινεν, ἠθοποιὸς ὅστις ἔμεινε καθαρῶς κωμικὸς εἰς μερικὰ μέρη, ὅπως π. χ. εἰς τὴν μύτην τοῦ Συρανὸ ἢ τὸ βαττάρισμα τοῦ Latustière εἰς τὸν Θερμιδόρ, ἀλλ' ὅστις εἰς ἁπλοῦς καὶ λαϊκοὺς χαρακτῆρας, ὅπως εἰς τὸν Jean Bart, Du Guesclin ἢ La Tulipe καὶ εἰς τὴν ἀπόδοσιν ἀφελείας ψυχικῆς ὅπως ἡ τοῦ Γιάννη Ἁγιάννη. προκαλεῖ τὴν συγκίνησιν καὶ τὰ δάκρυα διερμηνεύων τὸν ἡρωϊσμόν, τὴν τρυφερότητα καὶ τὴν καλωσύνην. Βεβαίως καὶ ἐκεῖνοι ἀκόμη οἱ ὁποῖοι, διὰ τῆς συνήθους λογικῆς, σκέπτονται ὅτι ὁ Κοκλὲν διὰ τῆς τελειότητός του εἰς ἓν εἶδος ὑποκρίσεως θὰ μείνῃ διαρκῶς περιωρισμένος εἰς αὐτό, δὲν ἠμποροῦν ν' ἀρνηθοῦν ὅτι κατέχει ἐξ ἴσου τὴν δύναμιν νὰ συγκινῇ καὶ τὸ χάρισμα νὰ προκαλῇ τὴν εὐθυμίαν.

Ν. Χ. Γ.

Ἐξ ἄρθρου τοῦ Henry Fouquier.

ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑ

Αἱ συνεδριάσεις τῆς Γερμανικῆς Ἀρχαιολ. Σχολῆς.

Κατ' ἀρχαῖον ἔθιμον τῶν Γερμανῶν ἀρχαιολόγων, ἤρξαντο καὶ πάλιν αἱ συνεδρίαι τῆς Γερμαν. Ἀρχαιολογικῆς Σχολῆς τὴν ἐπέτειον τῆς γεννήσεως τοῦ Βίγκελμαν.

Κατὰ τὴν πρώτην συνεδρίαν, ἣν ἐτίμησαν διὰ τῆς παρουσίας των αἱ Α. Β. Υ. ὁ Διάδοχος μετὰ τῆς ἡγεμονίδος Σοφίας, ὡμίλησε πρῶτος ὁ κ. Dörpfeld ἐκθέσας διὰ βραχέων τὰς κατὰ τὸ λῆξαν ἔτος ἀρχαιολογικὰς ἐργασίας ἐν Ἑλλάδι καὶ ἀλλαχοῦ. Μετ' αὐτὸν ὁ καθηγητὴς κ. Herzog ὡμίλησεν ἐκτενῶς περὶ τῆς ἀπὸ ἐτῶν ἀρξαμένης καὶ νῦν αἰσίως περατωθείσης ἐπιστημονικῆς καὶ ἰδίως ἀρχαιολογικῆς συστηματικῆς ἐξερευνήσεως καὶ περιγραφῆς τῆς νήσου Κῶ. Ἰδίως δὲ ὡμίλησε περὶ

τῆς τελευταίας καὶ καλλίστης αὐτοῦ ἐπιτυχίας, ἤτοι τῆς ἀνακαλύψεως τοῦ μέχρι τοῦδε ματαίως ζητουμένου περιφήμου Ἀσκληπιείου τῆς νήσου ταύτης, περὶ οὗ ὁ Στράβων λέγει, ὅτι ἔκειτο «*ἐν τῷ προαστείῳ, σφόδρα ἔνδοξον καὶ πολλῶν ἀναθημάτων μεστόν*». Ἤδη ἀπεδείχθη, ὅτι διὰ τοῦ προσδιορισμοῦ «ἐν τῷ προαστείῳ» ὁ γεωγράφος ἐνόει οὐχὶ τὰ πρόθυρα τῆς πόλεως ἀλλὰ τὴν περὶ τὴν πόλιν ἐξοχήν, διότι ὁ ναὸς ἀνεκαλύφθη εἰς ἀρκετὴν ἀπὸ τῆς πόλεως ἀπόστασιν, τῆς ταυτότητος αὐτοῦ βεβαιωθείσης διὰ τῆς ἀνακαλύψεως πολλῶν ἐπιγραφῶν. Τὸ μέχρι τοῦδε ἀνασκαφὲν μέρος τοῦ Ἀσκληπιείου τούτου παρουσιάζει, ἐπὶ δύο διαφόρου ὕψους ἐπιπέδων, τρεῖς ναούς, διαφόρων ἐποχῶν, ἱδρυμένους πέριξ ἑνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ παναρχαίου βωμοῦ, πρὸς ὃν εἶναι ἐστραμμένος ὁ ἄξων καὶ τὸ μέτωπον καὶ τῶν τριῶν ναῶν. Ὁ ἀρχαιότερος αὐτῶν κεῖται εἰς τὸ κάτω ἐπίπεδον, δεξιᾷ τοῦ βωμοῦ, ὡς πρὸς τὸν ἐκ βορρᾶ προσερχόμενον. Ἀπέναντι αὐτοῦ καὶ ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ ἐπιπέδου ἔχει ἕτερον, ἐπίσης μικρόν, ναὸν περὶ οὗ δὲν εἶναι βέβαιον ἂν εἶναι ὁ ἀρχαιότατος ναὸς τοῦ Ἀσκληπιοῦ, μετασκευασθεὶς εἰς ναὸν αὐτοκράτορός τινος Ρωμαίου κατὰ τοὺς χρόνους τῆς καταπτώσεως τοῦ ἑλληνισμοῦ. Παρὰ τὸν ναὸν τοῦτον ἀνεκαλύφθη καὶ μεγάλη ἐξέδρα.

Ἀπὸ τοῦ κάτω ἐπιπέδου, ἐφ' οὗ κεῖνται τὰ μνημονευθέντα οἰκοδομήματα, ἄγει μεγάλη καὶ εὐρεῖα κλῖμαξ πρὸς ὑψηλότερον εὐρὺ ἐπίπεδον, ἐν ᾧ ἀνεκαλύφθη ὁ νεώτερος καὶ δὴ μεγαλείτερος τῶν ναῶν τοῦ Ἀσκληπιοῦ, πρὸς βορρᾶν ἐστραμμένος, ἤτοι καὶ πάλιν πρὸς τόν, ὡς φαίνεται, πανάρχαιον βωμὸν τοῦ κάτω ἐπιπέδου. Ἀνήκει δ' ὁ ναὸς οὗτος μόλις εἰς τὸν Β' πρὸ Χ. αἰῶνα καὶ προφανῶς ᾠκοδομήθη ὅτε πλέον δὲν ἐπήρκει εἰς τὰς ἀνάγκας τῆς λατρείας ὁ ἀρχαιότερος ναὸς τοῦ κάτω ἐπιπέδου.

Ἐκ τῶν περὶ τῶν ἐν τῷ Ἀσκληπιείῳ εὑρημάτων ἀνακοινωθέντων ὑπὸ τοῦ κ. Herzog μεγάλην ἐπιστημονικὴν σπουδαιότητα ἔχουσιν ὅσα ὁ ῥήτωρ ἀνέφερε περὶ τῶν ἀνακαλυφθεισῶν ἐπιγραφῶν, ἰδίως ἐν σχέσει πρὸς τὸ σπουδαῖον ἀρχαιολογικὸν ζήτημα περὶ τῆς ἐξασκήσεως ἢ μὴ τῆς ἰατρικῆς ἐπιστήμης ἐν τοῖς Ἀσκληπιείοις, ζήτημα περὶ οὗ πολὺς ἐγένετο λόγος ἐσχάτως ἐν τῇ πόλει ἡμῶν, ὅπερ, φαίνεται, ἠγνόει ὁ Herzog. Τούτου ἕνεκα σημειοῦμεν ἐνταῦθα λεπτομερέστερόν πως τὰ περὶ τοῦ ζητήματος τούτου.

Ἐξ ἀφορμῆς τῆς ἀνακαλύψεως τῶν ἰαματικῶν στηλῶν τῆς Ἐπιδαύρου, ὁ γενικὸς ἔφορος κ. Καββαδίας ἔγραψε πολλάκις, καὶ πλειστάκις ὡμίλησεν εἰς διάφορα μέρη, ὡς καὶ εἰς αὐτὸ τὸ τελευταῖον Πανελλήνιον ἰατρικὸν συνέδριον τῆς πόλεώς μας, ὑποστηρίζων στερεοτύπως καὶ κατὰ κόρον μίαν καὶ τὴν αὐτήν, ἀρκετὰ παράδοξον καὶ ἐκ τῶν προτέρων ὅλως ἀπίθανον γνώμην, ὅτι δηλαδὴ ἐν τοῖς ἀρχαίοις Ἀσκληπιείοις δὲν ἠσκεῖτο ἡ ἰατρικὴ ἐπιστήμη, ἀλλὰ μόνον ὁ τσαρλατανισμός! Τὴν περὶ τοῦ ἀντιθέτου πεποίθησιν τῶν μέχρι τοῦδε περὶ τῆς ἱστορίας τῆς ἰατρικῆς ἀσχοληθέντων νεωτέρων ἰατρῶν καὶ ἀρχαιολόγων ἐκήρυσσεν ὁ κ. Καββαδίας ἐσφαλμένην, ψευδῆ δ' ἐθεώρει, μετὰ πρωτακούστου τόλμης, καὶ τὴν *ῥητὴν* μαρτυρίαν τοῦ Στράβωνος καὶ τοῦ Πλινίου, ὅτι ὁ Ἱπποκράτης εἰς τὰς ἐργασίας του πρὸς ἀνάπτυξιν τῆς ἰατρικῆς ἐπιστήμης ἔλαβεν ὑπ' ὄψει τὰς θεραπείας, αἵτινες ἐγένοντο εἰς τὸ Ἀσκληπιεῖον τῆς Κῶ, καὶ μάλιστα ὅτι ἀντέγραψε τὰς συνταγάς, αἵτινες ἦσαν γεγραμμέναι εἰς τὰς ἐπιγραφὰς τοῦ Ἀσκληπιείου τούτου (ἰδὲ πλὴν ἄλλων τὰ Πρακτικὰ τοῦ Πανελληνίου Ἰατρικοῦ Συνεδρίου τοῦ 1901, τόμ. Α΄ σελ. 765 κ. ἑξ.). Κατὰ τῆς ἀσυστάτου ταύτης θεωρίας, τῆς ἐπὶ πληρεστάτης παρανοήσεως τῶν ἐπιγραφῶν τῆς Ἐπιδαύρου στηριζομένης, ὡμίλησε πολλάκις ἐν τῷ συλλόγῳ *Παρνασσῷ* πέρυσιν ὁ ἰατρὸς κ. Ἀραβαντινός, ἔγραψε δὲ δριμέως ἐν τῷ περιοδικῷ «Ἁρμονία» (1901 σελ. 293) ὁ κ. Σβορῶνος, ὅστις ὑποστηρίζων, συμφώνως πρὸς τὰς ἀρχαίας πηγάς, τὰς πλείστας πραγματικὰς θεραπείας βεβαιούσας, ὅτι ἡ ἰατρικὴ ἐπιστήμη ἠσκεῖτο ἐξόχως καὶ ἐν αὐτῇ τῇ Ἐπιδαύρῳ, ἔγραφεν ὅτι αἱ περίφημοι ἐπιγραφαὶ τῆς Ἐπιδαύρου ἀναγράφουσι θαύματα ἀντὶ πραγματικῶν ἰατρικῶν μέσων, μόνον ἕνεκα τῆς πονηρίας τῶν ἱερέων τῆς Ἐπιδαύρου, οἵτινες ἐφρόντιζον νὰ μεγαλοποιῶσι πάντοτε τὰ προτερήματα τοῦ ἄρτι εἰς θεὸν προβιβασθέντος ἥρωος Ἀσκληπιοῦ, ἵνα οὕτω πλείονας λατρευτὰς προσελκύσωσι καὶ ἐκμεταλλεύωνται. Ἀληθῶς, ὡς ἐκ τῶν πλείστων ἀσθενῶν πραγματικῶν θεραπειῶν καταφαίνεται, ὧν ἄνευ ἀδύνατον ἦτο νὰ διαφημισθῇ καὶ ἐπὶ αἰῶνας νὰ συχνάζεται τελεσφόρως τὸ Ἱερόν, οἱ ἱερεῖς τῆς Ἐπιδαύρου ἦσαν ἔξοχοι ἰατροί. ἀπέκρυπτον δὲ τὰ πραγματικὰ φάρμακα δι' ὧν ἐθεράπευον τοὺς ἀσθενεῖς καὶ ἀντ' αὐτῶν ἀνέγραφον ἐν ταῖς περιφήμαις στήλαις θαύματα ἱκανὰ νὰ καταπλήσσωσι καὶ προσελκύωσι τὸ κοινόν. Εἶναι ἄλλως εὐνόητον καὶ

εἰς τὴν ἁπλουστέραν διάνοιαν, ὅτι, ἂν οἱ ἱερεῖς τῆς Ἐπιδαύρου ἐφανέρωνον τὸ κατ' ἀνάγκην γινόμενον, ἤτοι ὅτι ἤσκουν ἐπιστημονικὴν ἰατρικήν, αὐτοὶ καὶ οὐχὶ ὁ Θεὸς θεραπεύοντες τοὺς ἀσθενεῖς, οὐδεὶς θὰ ἤρχετο ἐκ περάτων γῆς πρὸς τὸν Θεόν, ἀλλὰ θὰ ἠρκεῖτο καταφεύγων ἁπλούστατα εἰς τὸν πλησιέστερον ἰατρόν.

Ὁπωσδήποτε ἵνα τολμήσῃ τις, ὡς ὁ κ. Καββαδίας, νὰ διαψεύσῃ ρητὰς μαρτυρίας ἀρχαίων, οἷος π. χ. ὁ ἀξιοπιστότατος Στράβων, ἔδει νὰ στηρίζεται ἐπὶ ἐπιχειρημάτων κάπως εὐφυεστέρων τοὐλάχιστον. Ἤδη δὲ αἱ ἀνασκαφαὶ τῆς Κῶ κατέρριψαν ἐντελῶς τὰς αὐθαιρέτους θεωρίας τοῦ κ. Καββαδία, διότι, ὡς αὐτὸς ὁ Herzog ἀνέφερεν, ἀνεκαλύφθησαν ἐπιγραφαὶ πληρέστατα ἐπιβεβαιοῦσαι τὰς μαρτυρίας τοῦ Στράβωνος καὶ τῶν λοιπῶν ἀρχαίων. Ἀνεκαλύφθη π. χ. νῦν ἐν Κῷ, ἐν ἐπιγραφῇ ἀναγεγραμμένη, ἐπιστολὴ τῶν Κνωσίων τῆς Κρήτης, εὐχαριστούντων τὸ Ἀσκληπιεῖον τῆς Κῶ ἐπὶ τῇ ἀποστολῇ *ἰατροῦ* θεραπεύσαντος τὸ πλῆθος τῶν ἐν πολέμῳ τραυματισθέντων Κνωσίων καὶ Γορτυνίων καὶ ἀπολυμάναντος τὰς πόλεις αὐτῶν.

Οὕτω τὰ ἀρχαῖα Ἀσκληπιεῖα, αἱ σεμναὶ αὐταὶ ἑστίαι τῆς ἰατρικῆς ἐπιστήμης ἀπηλλάγησαν εὐτυχῶς καὶ ὁριστικῶς τοῦ ὀνείδους, ὅπερ ἠθέλησε νὰ τοῖς ἐπιρρίψῃ ὁ κ. Παναγιώτης.

Μετὰ τὸν κ. Herzog, ὡμίλησεν ὁ κ. Καββαδίας περὶ τῶν ὑπὸ τὴν ἐπίμοχθον ἐπιστασίαν τοῦ ἐπιστήμονος ἐφόρου κ. Κουρουνιώτου (ὃν ἐλησμόνησε κατὰ τὸ σύνηθες νὰ ἀναφέρῃ), τελουμένων ἐν Φιγαλείᾳ ἐργασιῶν πρὸς ἀναστήλωσιν τοῦ περιφήμου ναοῦ τοῦ Ἐπικουρίου Ἀπόλλωνος, ναοῦ οὗ σῴζονται πάντα τὰ ἀρχιτεκτονικὰ μέλη.

Ὁ ῥήτωρ διὰ μακρῶν ἐδίδαξε τοὺς παριστάμενους ἀρχιτέκτονας, ἀρχαιολόγους καὶ λοιποὺς κυρίους καὶ κυρίας, πῶς ἀνοικοδομοῦνται οἱ ἀρχαῖοι ναοί, ὧν σῴζονται πάντα τὰ μέλη, ἰδίως δὲ περὶ τοῦ τίνα λίθον πρέπει τις νὰ θέσῃ κάτω καὶ τίνα ἐπάνω. Κατέστησεν ἰδίως σαφέστατον ὅτι ποτὲ δὲν πρέπει νὰ θέσῃ τις εἰς κάτω σειρὰν λίθον, τὸν ὁποῖον σαφῶς ἀναγνωρίζει ὅτι ἀνήκει εἰς τὴν ἐπάνω! Τὸ πρᾶγμα ἦτο λίαν δυσνόητον, ἀλλὰ χάρις εἰς τὰς ἐπανειλημμένας ἐπαναλήψεις τοῦ σοφοῦ ῥήτορος ἠδυνήθησαν νὰ τὸ ἐννοήσωσι καὶ οἱ πτωχότεροι τὸ πνεῦμα.

Κατόπιν ὁ κ. Καββαδίας προέβη εἰς τὴν *ἐπιστημονικὴν* ἐξήγησιν τῶν ἰδιαιτέρων χαρακτηριστικῶν, ἅτινα παρουσιάζει ὁ ναὸς οὗτος, ἤτοι διατὶ εἶναι ἐστραμμένος πρὸς βορρᾶν καὶ οὐχὶ πρὸς ἀνατολάς, διατὶ κατέχει στενὸν καὶ σχεδὸν πανταχόθεν ἀφανῆ χῶρον καὶ διατὶ παρουσιάζει πύλην εἰς τὰ πλάγια τοῦ σηκοῦ.

Πάντα ταῦτα ἐξήγησεν «ἁπλούστατα καὶ εὐφυέστατα» ὁ κ. Καββαδίας δι' ἑνὸς *θαύματος*,— ὄχι τῶν ἰατρῶν τῆς Ἐπιδαύρου, ἀλλὰ τοῦ Ἁγίου Ἀπόλλωνος. — Αὐτὸς δηλαδὴ ὁ *Ἐπικούριος* Ἀπόλλων, δὲν εἶναι, ὅπως νομίζουσιν οἱ ἀρχαιολόγοι καὶ μυθολόγοι, ὁ ἐπικουρῶν εἰς τοὺς ἀσθενεῖς Ἀπόλλων, ὁ προκάτοχος τοῦ Ἀσκληπιοῦ, ἀλλὰ θεὸς πολεμικὸς ἐπικουρῶν ἐν πολέμῳ. Λοιπόν, κατὰ τὴν ἀνθηρὰν φαντασίαν τοῦ κ. Καββαδία, κάποτε οἱ Φιγαλεῖς πολεμούμενοι καὶ καταδιωκόμενοι ὑπὸ ἐχθρῶν των θὰ κατέφυγον καὶ ἐκρύβησαν εἰς τὴν πτυχὴν τοῦ ὄρους ἐκεῖνον, ἔνθα νῦν ὁ ναός. Ἐκεῖ λοιπὸν θὰ ἔκαμεν ἔξαφνα ὁ Ἀπόλλων κάποιον θαῦμά του καὶ θὰ ἔσωσε τοὺς καϋμένους τοὺς Φιγαλεῖς, οἵτινες εὐγνωμονοῦντες θὰ τῷ ἀνήγειραν ἐπὶ τόπου μικρὸν ναόν, πρὸς ἀνατολὰς φυσικὰ ἐστραμμένον. Κατόπιν δὲ ὅτε ἀπεφάσισαν νὰ κτίσωσι μεγαλείτερον ναὸν διὰ τοῦ περιφήμου Ἰκτίνου, ἵνα μὴ τύχῃ καὶ χαθῇ ἡ μνεία τοῦ θαύματος ἐκείνου, θὰ διέταξαν τὸν περίφημον ἀρχιτέκτονα νὰ μὴ πειράξῃ τὸ *θαῦμα*, δηλαδὴ τὸν ναΐσκον, ἀλλὰ νὰ περιβάλῃ αὐτὸν μάλιστα πρὸς βορρᾶν, ἔνθα μόνον ὑπῆρχε χῶρος, διὰ ναομόρφου οἰκοδομήματος, τὸ ὁποῖον, ὡς πρὸς βορρᾶν ἐστραμμένον, κάθε ἄλλο - λέγει ὁ κ. Καββαδίας – δύναται νὰ εἶναι ἢ ναός! Οὕτως ὁ κ. Καββαδίας ἔκαμε τὴν νέαν φοβερὰν ἀρχαιολογικὴν ἀνακάλυψιν ὅτι ὁ ὑπὸ τοῦ Ἰκτίνου ἀνεγερθεὶς ναὸς τῆς Φιγαλείας *δὲν εἶναι ναός, ἀλλὰ... γαλερία* πρὸς περίπατον κτλ. . . . Τὸ πρᾶγμα εἶναι λυπηρόν, ἀλλὰ θὰ ὑποκύψωμεν, ἀφοῦ ἡ Ἑλληνικὴ ἀρχαιολογικὴ ἐπιστήμη ἀποδεικνύει ὅτι εἷς ναὸς ὀλιγώτερον ἐν Ἑλλάδι καὶ μία στοὰ περιπάτου περισσότερον.

Ἐν τέλει οἱ πιστεύοντες εἰς τὰ θαύματα, ὄχι μόνον ἐθαύμασαν τὰς ἐξηγήσεις τοῦ κ Καββαδία, ἀλλ' ἐλυπήθησαν μεγάλως ὅτι ἔτυχεν ὁ κ. Herzog νὰ ὁμιλήσῃ πρὸ τοῦ Ἕλληνος ἀρχαιολόγου. Ἀληθῶς ἂν ὁ Γερμανὸς οὗτος ἤκουε πρὸ τῆς ἀνακοινώσεώς του τὴν τοῦ κ. Καββαδία, ὤ! τότε βεβαίως θὰ ἐνόει ὅτι ὁ ἐν Κῷ μέγας ναὸς τοῦ Ἀσκληπιείου, ὅστις καὶ αὐτὸς εἶναι οὐχὶ πρὸς ἀνατολὰς ἐστραμμένος, ἀλλ' ὡς ὁ ἐν Φιγαλείᾳ πρὸς βορρᾶν, δὲν εἶναι ναός, ἀλλὰ βεβαίως ἄλλο τι, πιθανῶς ἰατρεῖον φρενῶν, ὀφεῖλον καὶ αὐτὸ

τὴν ἵδρυσίν του εἰς θαῦμα, ἐστραμμένον δὲ πρὸς βορρᾶν ἵνα ἴσως δέχωνται ψυχρότερον τὸν ἄνεμον οἱ ἐν αὐτῷ ἐνδιαιτώμενοι ἀσθενεῖς, ὅπερ μεγάλως θὰ ἐβοήθει πρὸς θεραπείαν των.

Εἰς τὰς δύο ἀκολούθους συνεδρίας τῆς Γερμανικῆς Σχολῆς, ὧν ἐν τῇ πρώτῃ παρίστατο καὶ ἡ Α.Μ. ὁ Βασιλεύς, ὡμίλησαν ὁ Dörpfeld, περὶ τῶν τελευταίων ἀνασκαφῶν τῆς Περγάμου, ὁ κ. von Prott περὶ Διονύσου καθηγεμόνος, ὁ κ. Wiihelm περί τινων ἐπιγραφῶν καὶ ὁ κ. Thiersch περὶ θαυμαστοῦ ὑπογείου τάφου ἀνακαλυφθέντος ὑπ' αὐτοῦ ἐν Ἰδουμαίᾳ τῆς Παλαιστίνης. Περὶ τούτων ἴσως γράψωμεν εἰς προσεχὲς φύλλον.

ΑΚΡΟΑΤΗΣ

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΕΚ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ

Η ΠΑΡΑΛΙΑ τοῦ Φαναρίου μὲ τὰς ἀκαλαισθήτους ξυλίνας οἰκοδομάς, σκιαζομένας ἀπὸ καταπρασίνους κήπους, τῶν ὁποίων τὸ κιγκλιδωτὸν φιλεῖ τοῦ Κερατίου τὸ κῦμα, ἡ παραλία αὐτὴ μὲ φέρει εἰς τὸ παρελθὸν πάντοτε.

Αἱ ξύλιναι οἰκοδομαί, παρουσιάζουσιν ἐκ τῆς ἄλλης προσόψεως, ὅψιν ἄλλην· κατηφεῖς, αὐστηραί, λιθόκτιστοι, μὲ μικρὰ παράθυρα κιγκλιδόφρακτα, ὡς παράθυρα φυλακῆς, μὲ αἰθούσας θολωτὰς καὶ μὲ κίονας καὶ μὲ κρύπτας, ὑπενθυμίζουσι τὴν παλαιὰν φαναριωτικὴν οἰκογένειαν, μὲ τὸν διπλοῦν της βίον.

Εἰς τὰς οἰκίας αὐτὰς ἡ ἁβρὰ Φαναριώτισσα ἤκουε μὲ προσοχήν, ἐνῷ αἱ ἐργατικαὶ χεῖρες της ἐκέντων μὲ μαργαρίτας καὶ ρουβίνια, ἐπιταφίους καὶ ἱερὰ ἄμφια, τοὺς παρὰ τὸν Βόσπορον ποιητάς, νὰ ψάλλουν καὶ νὰ ὑμνοῦν τῆς ἐποχῆς τὰ εὐγενῆ ἰδανικά, ἢ καὶ τὴν ἰδανικὴν καλλονήν της.

Αἱ χρησταὶ δέσποιναι, ἰταλομαθεῖς ὅλαι κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχήν, ὅτε ἡ ἰταλικὴ ἀντήχει εἰς τὰς αἰθούσας καὶ ἐχρησίμευεν ὡς μέσον συνεννοήσεως μὲ τοὺς ξένους, ἀνέτρεφον τοὺς ἄνδρας, οἱ ὁποῖοι ἔδειξαν τόσην πολιτικὴν περίνοιαν καὶ τόσῳ ἡρωϊκὸν θάρρος.

Ἀριάδναι αὐταί, ἔδωκαν μὲ τὴν ἀνατροφὴν καὶ μὲ τὸ γάλα, τῆς ἐπιτυχίας τὸν μῖτον.

Εἰς τὰ ἀπέναντι πτηρίδια ὀλίγοι λησμονημένοι τάφοι, μὲ ἡμίσβεστα γράμματα, σημειώνουν τἀλησμόνητα ὀνόματά των.

Αὐτὰ μ' ἐνθυμίζει ἡ παραλία, ἡ ὁποία ἤλλαξε κατοίκους τώρα καὶ ἡ ὁποία φέρει εἰς τὸν τράχηλόν της τὸν εὐγενῆ, ἕνα βουλγαρικὸν ναόν.

Ἠρημώθησαν ἢ ἤλλαξαν κυρίους καὶ τὰ θερινὰ τῶν Φαναριωτῶν μέγαρα, εἰς Θεραπειὰ ἢ μέγα ρεῦμα τοῦ Βοσπόρου. Ἄλλοτε τὰ προάστεια ἔλαμπον καὶ ἐπρόκοπτον καὶ ἡ ἀποκέντρωσις ἐξήπλωνε τὰ καλὰ καὶ τἀγαθὰ τοῦ πολιτισμοῦ.

Τώρα κέντρον εἶναι τὸ Πέρα, μὲ τὰ βαρέα μέγαρά του, μὲ τὴν μεγάλην ἀρτηρίαν του τὴν μεγάλην ὁδόν, εὐγενὴς ἀκρόπολις, δεξιόθεν ἀτενίζουσα πρὸς τὴν Προποντίδα καὶ τὸν Βόσπορον μὲ τοὺς πρασίνους λόφους του καὶ ἀριστερόθεν πρὸς τὸν Κεράτιον. Ὁ εἷς αὐτὸς λόφος τοῦ Πέρα, ἀτενίζει πρὸς τοὺς ἑπτὰ ἀπέναντι λόφους, τοὺς ὁποίους στεφανώνει ὡς μεταίχμιον οὐρανοῦ καὶ γῆς, εἷς ναὸς καὶ εἷς ὑπερύψηλος Μιναρές.

Τὴν ζωὴν τοῦ Πέρα ὑπὸ τὰς ποικίλας της μορφάς, θὰ τὴν παρακολουθήσωμεν. Θὰ ἀνέλθωμεν εἰς τὰς χρυσᾶς αἰθούσας, τῶν ὁποίων χρυσαῖ προΐστανται Ἀφροδίται· δὲν θὰ θίξωμεν τὸ ζήτημα τῶν περγαμηνῶν, ἀλλὰ θὰ μελετήσωμεν τὴν ἀριστοκρατίαν καὶ θὰ εἰσέλθωμεν εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ ἀστοῦ καὶ εἰς τὴν καλύβην τοῦ ἀποκλήρου.

Πρὸς τὸ παρὸν ἀφίνομεν τὰς εὐγενεῖς δεσποίνας, νὰ παρασκευάζουν τὴν ἀρωματώδη βασιλόπηταν, νὰ κρύπτουν εἰς τὴν ζύμην τὸ φλωρίον μὲ μίαν μυστικὴν εὐχήν, νὰ ἑτοιμάζουν τὰ δῶρα, ἐργόχειρα τὰ πλεῖστα τῶν μαγικῶν δακτύλων των, καὶ νὰ ὁμιλοῦν μὲ ἀνυπόκριτον ἐνθουσιασμὸν διὰ τὴν *Νέαν Σκηνήν*.

— Μάγος ὁ κ. Χρηστομάνος! λέγει γνωστὴ μάγισσα.

Καὶ τὸ ἄτομον καὶ τὸ ἔργον τοῦ ποιητοῦ, εἰς τὸν εὐγενῆ τοῦ Πέρα λόφον, τὸ περιφέρει ἡ φήμη ταχύπτερος.

Καὶ μία ἄλλη εὐεργετικὴ νύμφη, ἐξεμυστηρεύθη· ὅτι θὰ ζητήσῃ ἀπὸ τὸν σύζυγόν της, τὴν *Δόξαν* τοῦ Γύζη μας. Ἂς ἔλθῃ ἡ φωτεινὴ εἰκών, νὰ δοξάσῃ τὸν λόφον μας. Εὐγενὴς νύμφη, τὸ δῶρον αὐτὸ δὲν τὸ ζητεῖς διὰ τὸν ἑαυτόν σου, ὅλοι θὰ ἤμεθα εὐγνώμονες, νὰ τὴν αἰσθανώμεθα πλησίον μας, τὴν ἔνδοξόν του ταύτην Δόξαν.

Ἐκπνέει τὸ ἔτος· τὰ τελευταῖα του δύο μαραμένα φύλλα σιγοτρέμουν, καὶ προβάλλει τὸ μυστηριῶδες μειδίαμα ἔτους νέου, τὸ ὁποῖον εὔχομαι εἰς τοὺς ἀγαπητοὺς ἀναγνώστας, Ἀμαλθείας κέρας καὶ πηγὴν ἀθανάτου νεροῦ.

Πέρα Κων)πόλεως.

ΑΝΑΤΟΛΙΤΙΣΣΑ

ΛΟΓΟΙ ΚΑΙ ΑΝΤΙΛΟΓΟΙ

Ἄραμης.

Ἔχει πολὺ τὸ προφητικόν, τὸ μοιραῖον καὶ τὸ φυσικὸν ὁ τρόπος κατὰ τὸν ὁποῖον ὁ Ἄκαμης ἤρχισε διὰ πρώτην φορὰν τὸ ἔργον του. Εἰς τὸ γεῦμα ἑνὸς πλουσίου οἴκου τοῦ Λίβερπουλ, μὲ τὸ ποτῆρι εἰς τὸ χέρι, ἐσκέπτετο τί νὰ τραγουδήσῃ, ὅταν αἰφνιδίως ἐξε-

Ἄραμης.

τυλίχθη εἰς τὴν ἐνθύμησίν του ὁ «Ἀϊτὸς» τὸν ὁποῖον εἶχεν ἀκούσει ἀπὸ πελώριον βοσκὸν εἰς ἕνα ρέμμα τῆς Ἠπείρου, ὅταν ἦτο παιδί, κάτω ἀπὸ γέρον πλάτανον. Ἡ Ἤπειρος, ἡ φυλή, τοῦ ἐξαπέστειλαν διὰ μίαν στιγμὴν τὸ δημοτικὸν τραγοῦδι τὸ ὁποῖον ἤνθισεν ἐπάνω εἰς τὸν ἀφρὸν τῆς σαμπάνιας. Καὶ ὁ ἐνθουσιασμὸς τῆς συναθροίσεως ἐκείνης τῶν ξένων, πρὸ τῶν ὁποίων ἕνα τραγοῦδι ἀπεκάλυπτε τὰ βάθη μιᾶς φυλῆς τὸν ὤθησεν εἰς τὸ ἀποστολικὸν ἔργον τὸ ὁποῖον ἀφοῦ ἔκαμε τοὺς ἀναζητητικοὺς κύκλους του δι' ὅλης τῆς Εὐρώπης κατέληξε προχθὲς εἰς τὴν αἴθουσαν τοῦ «Παρνασσοῦ». Ὅπως ὅλοι λοιπὸν οἱ ἀπόστολοι, εἶχε καὶ ὁ Ἄραμης τὴν Ἀποκάλυψίν του ἡ ὁποία τὸν διέταξε νὰ γυρίσῃ τὸν κόσμον καὶ νὰ κηρύξῃ. Δι' ὅλων αὐτῶν τῶν ταξειδίων, τῶν κριτικῶν ἀπασχολήσεων ποῦ διήγειρε, τῶν μελετῶν εἰς τὰς ὁποίας ἔδωσεν ἀφορμήν, τῶν ἐναρμονίσεων ποῦ ἐπέρασαν κάτωθέν του ἑρμηνεύουσαι καὶ ἀναστηλοῦσαι τοὺς ἤχους τῶν βουνῶν μας εἰς τὸ πεντάγραμμον, τὸ δημοτικὸν τραγοῦδι τῆς Ἑλλάδος ἐπανῆλθε προχθὲς εἰς τὰς Ἀθήνας ἐπὶ τῶν χειλέων τοῦ τραγουδιστοῦ ὅπως ἦτο τὴν στιγμὴν ποῦ ἀνέβλυσεν ἀπὸ τὸ αἷμα του καὶ ἐρρίφθη εἰς τὸν ἀφρὸν τῆς σαμπάνιας διὰ νὰ λάβῃ τὸ βάπτισμα τοῦ κοσμοπολιτισμοῦ. Ἔξω εἰς τὴν Εὐρώπην ἐγειτόνευσε μὲ τὴν κλασικὴν μουσικήν. Εἰς τὰ προγράμματα τῶν συναυλιῶν, κάτωθεν τῶν μεγάλων ἠχοκρατορικῶν ὀνομάτων τῶν Γερμανῶν μουσουργῶν, ἐγράφετο ἁπλῶς ἡ λέξις «δημοτικὸν τραγοῦδι τῆς Ἑλλάδος». Μέσα εἰς τὴν αὐστηρὰν παράταξιν τῶν κατακτητῶν τῆς μελῳδίας ἦτο ἐκεῖ ἀφανὴς ὑπὸ τὸ ψευδώνυμον αὐτὸ καὶ ἡ πρώτη ποιητικὴ ἢ μουσικὴ πηγὴ τοῦ τραγουδιοῦ, ἡ ρεμματιὰ ποῦ τὸ ἀντελάλησεν, ἡ φλογέρα ποῦ τὸ ἐπῆρε μέσα εἰς τὰς ὀπάς της καὶ τὸ παρέδωκεν εἰς ἄλλην, ἡ ἑλληνικὴ παράδοσις.

Τὸ δημοτικὸν τραγοῦδι τῆς Ἑλλάδος ἐγειτόνευεν εἰς τὰ προγράμματα τῶν ξένων συναυλιῶν μὲ τὸν Λίστ, καὶ τὸν Σοπέν, καὶ τὸν Γκρίγ, φιλικώτατα καὶ φυσικώτατα. Εἶχε τὴν θέσιν του κάτωθεν τῆς θυέλλης τῶν οὐγγρικῶν ραψωδιῶν. Εἶχε τὴν θέσιν του κάτωθεν τῶν Πολωνικῶν παραπόνων καὶ τῶν Κρακοβιανῶν χορῶν τοῦ Σοπέν. Εἶχεν ἐξαιρετικῶς τὴν θέσιν του κάτω ἀπὸ τὴν ψυχὴν τῆς ἀγροτικῆς Νορβηγίας, ἡ ὁποία μὲ τὴν ἀλήθειάν της ἔκαμεν ἀνυπέρβλητον τὸ ἔργον τοῦ γόητος τεχνίτου τοῦ «Πὲρ - Γκύντ».

Ὑπὸ τὴν μορφὴν αὐτήν, ὡς δημιουργικὸν καὶ ἀναπλαστικόν, ὡς ἕνα κόκκον σίτου ὁ ὁποῖος ἠμπορεῖ νὰ καλύψῃ μὲ ἑλληνικὴν πρασινάδαν τοὺς ἀγρούς, τὸ φέρει ὁ Ἄραμης εἰς τὴν Ἑλλάδα. Δὲν ἠξεύρω πῶς μοῦ φαίνεται ὅτι αὐτὴ ἡ περιπλάνησις ἦτο ἀπαραίτητος. Ὁ Ἄραμης δὲν εἶνε βέβαια ὁ πρῶτος ποῦ μᾶς εἰδοποιεῖ περὶ τῆς τεχνικῆς ὑποστάσεως τῶν δημοτικῶν τραγουδιῶν. Οὔτε ὁ Ντυγκουντραί, ὁ ὁποῖος διῆλθεν ἀπὸ τὴν μικρὰν Ἀσίαν καὶ μόλις ἤγγισε τὰς Ἀθήνας, ἔκαμε τὴν μεγάλην ἐργασίαν ποῦ ἠδύνατο νὰ γίνῃ. Μυστικῶς καὶ μοιραίως τὸ πρῶτον ὑλικὸν ἐμαζεύετο ἐδῶ εἰς τὰς πόλεις τῆς Ἑλλάδος ἀπὸ τὰ βουνά.

Ἄνθρωποι ποῦ γράφουν ἁπλῶς μουσικήν, ἔστω καὶ βυζαντινήν, τὸ διέσωζον, ὅταν δὲν προσεπάθουν νὰ τὸ καταστρέψουν. Κάμποσοι ποῦ ἐγεννήθησαν εἰς βουνὰ καὶ σήμερον εἶνε *μπλαζὲ* εἰς τὰς Ἀθήνας, τὰ τραγουδοῦν μὲ τὴν πλατυστομίαν καὶ τὴν ἀφέλειαν βοσκοῦ. Οἱ κληρωτοὶ τῶν εὐζωνικῶν ταγμάτων, τὰ ἐμπιστεύονται συνήθως εἰς τὸν ἀέρα τῶν Ἀμπελοκήπων, καὶ ὑπάρχει ἡ ἀκοὴ ἡ ὁποία κάπου τὰ ἀποθέτει. Ἀπὸ τὸ ρεῦμα αὐτὸ τοῦ μικτοῦ Ἀθηναϊκοῦ πληθυσμοῦ, ἀπὸ τὸ ὁποῖον περνᾶ ὅλη ἡ Ἑλλάς, αἱ δημοτικαὶ μελῳδίαι οὕτως ἢ ἄλλως βγαίνουν σιγὰ σιγὰ εἰς τὴν ἐπιφάνειαν χωρὶς νὰ καταδύωνται πάλιν. Πρὸ δύο ἐτῶν ὁ κ. Λαυράγκας παρουσίαζε μίαν ἀπρόοπτον συνθετικὴν ἐργασίαν, καθὼς ἐκείνη ποῦ ὀνειρευόμεθα σήμερον διὰ τὸ μέλλον, μὲ τοὺς «Δύο Ἀδελφοὺς» ἀπὸ τὴν ἐναρμονιστικὴν τέχνην τῶν ὁποίων ἀνέβλυζεν εἰς πολλὰ μέρη τὸ γνήσιον δημοτικὸν μοτίβον. Καὶ μελέται ἐγράφησαν καὶ ἔρευναι εὐρύτεραι ἤρχισαν νὰ γίνωνται, τὰς ὁποίας ἔκοψεν εἰς τὴν ὡραίαν των προσπάθειαν ἡ αἰωνία ἀθλιότης τῆς ἐλλείψεως μέσων. Ὁ Ἄραμης λοιπόν, ἐνῷ δὲν μᾶς φέρει τίποτε νέον εἰς τὸ ζήτημα τῆς βαθυτέρας τεχνικῆς ἀξίας αὐτῶν τῶν τραγουδιῶν, ἐξακολουθεῖ ὅμως νὰ ἦνε ἀπαραίτητος, νὰ ἦνε ἐξυψωτὴς τοῦ ἔργου, νὰ ἦνε ἀπόστολος καὶ δι' ἡμᾶς τοὺς ἰδίους. Διότι ἐνῷ ἔμεινε τόσον φανατικῶς πιστὸς εἰς τὴν δημοτικὴν μελῳδίαν, ἐνῷ ἐδείχθη ὑπὲρ τὰς ἐλπίδας μας ἀληθινός, ἔθεσεν ἐν τούτοις εἰς αὐτὰ μίαν λεπτὴν σφραγῖδα ἰδικήν του. Παρουσίασε κάτι τὸ ὁποῖον δὲν εἶνε διασκευή, ἀλλὰ μᾶλλον λεπτὴ ἐπιμέλεια τεχνίτου, ὁ ὁποῖος πρὶν τὰ ἐννοήσῃ μουσικῶς αὐτὰ τὰ τραγούδια τὰ εἶχεν εἰς τὴν ψυχήν. Ὅσα ἐτραγούδησεν εἰς τὸν «Παρνασσὸν» δὲν ἦσαν ἐντελῶς τὰ τραγούδια ποῦ ψάλλει ὁ λαὸς μὲ τοὺς ἰδίους στίχους. Ἦσαν συναρμογαὶ ἑλληνικῶν μελῳδιῶν διαφόρων, γνωστοτάτων ὅμως, εἰς ἕνα. Μία ἁπλῆ μετατόπισις, διόλου καταστρεπτική, ἀλλὰ δημιουργικὴ ἀπ' ἐναντίας. Διότι ποῖος ἠμπορεῖ νὰ ἰσχυρισθῇ ὅτι μία μελῳδία ἦτο ἀπ' ἀρχῆς ἐπάνω εἰς τοὺς στίχους εἰς τοὺς ὁποίους τὴν τραγουδεῖ ὁ λαὸς σήμερον, καὶ ὅτι δὲν ἦτο ἀλλοῦ, ἀπουσπασθεῖσα ἀπὸ ἑνὸς ἡρωϊκοῦ τραγουδιοῦ διὰ νὰ προσκολληθῇ εἰς μίαν ἐρωτικὴν ἐπωδόν; Ἡ ἐπωδὸς τοῦ «Ἀϊτοῦ»

χάνεται στὸν κάμπο
ἡ καταχνιὰ ἡ πολλὴ

ὅπως τὴν ἐτραγούδησεν ὁ Ἄραμης, ἦτο ἀπρόοπτος. Διότι ἡ μελῳδία αὐτῆς τῆς ἐπωδοῦ εἶνε ἐφηρμοσμένη σήμερον εἰς ἕνα ἐρωτικὸν τραγοῦδι τῶν πόλεων, εἰς ἕνα τετράστιχον, ἔχον κάποιαν ὁμοιότητα θέματος μὲ τὴν «Φαρμακωμένην» τοῦ Σολωμοῦ, ἕνα τετράστιχον ἀπὸ τὰ αἰωρούμενα ἐκεῖνα καὶ τὰ πλανώμενα, χωρὶς ἀρχὴν καὶ χωρὶς τέλος, θραῦσμα κάποιον τραγουδιοῦ, ἀναμφιβόλως δὲ κλεῖον μέσα του ἐρωτικὴν τραγῳδίαν. Καὶ εἶνε πολὺ δύσκολον νὰ ἀποφανθῇ κανεὶς ποῦ ἔχει τὴν θέσιν της καλλίτερον αὐτὴ ἡ μελῳδία. Εἰς τοὺς κλέφτες ποῦ χάνονται μέσα εἰς τὴν καταχνιάν, ἢ εἰς τὴν κόρην ποῦ ἡμάρτησε μὲ τὸν ἔρωτα; Ἀκριβῶς διότι γεννᾷ αὐτὰ τὰ ζητήματα τὸ ραψωδιακὸν ἐκεῖνο ἔργον τοῦ Ἄραμη, τοῦ ὁποίου τὴν ἀξίαν δεικνύουν οἱ «Σπαχίδες», εἶνε ἄξιον περισσοτέρας προσοχῆς. Ἕνας τεχνίτης τόσον λεπτὸς καὶ τόσον εὐσυνείδητος, ὡς ὁ Ἄραμης, ἠμπορεῖ νὰ εἰπῇ κανεὶς ὅτι θέτει τὸ εὐρύτερον ζήτημα τῶν δημοτικῶν μας τραγουδιῶν εἰς τὴν Ἑλλάδα. Τὸ ὑποκινεῖ τοὐλάχιστον καὶ γίνεται ἡ ἀρχή του. Δὲν πιστεύω νὰ ἐζήλευε καλλιτέραν ἱκανοποίησιν ὅταν ἤρχετο εἰς τὴν Ἑλλάδα.

Μὲ τὴν πρώτην του συναυλίαν εἰς τὸν «Παρνασσὸν» παρουσίασε τὸ ζήτημα καθ' ὅλον του τὸ πλάτος. Ἠκούσαμεν τὸ δημοτικὸν τραγοῦδι ὡς μελῳδίαν καὶ ὡς ἐναρμόνισιν. Ἀκριβῶς δὲ καὶ ἡ ἀντίρρησις ἡ ἀκουσθεῖσα κάπου ὅσον ἀφορᾷ τὴν ἐναρμόνισιν τῶν «Σπαχίδων» τὴν δραματικὴν ἀλλὰ καὶ διπλᾶσίως ἀναδειχθεῖσαν ἀπὸ τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ κ. Καμηλιέρη, εἶνε μία ἀπόδειξις ὅτι τὸ ζήτημα ἐτέθη ἀπὸ τὸν Ἄραμην ἐδῶ μὲ ὅλην του τὴν εὐρύτητα. Εἶνε τὸ ζήτημα τὸ γνωστὸν καὶ εἰς τοὺς τελευταίους ἀκροατὰς τοῦ Ἄραμη. Πῶς θὰ δημιουργηθῇ γύρω εἰς τὰς δημοτικὰς μελῳδίας μία μουσική, ὅπως ἡ ποίησις τοῦ Κρυστάλλη, ὅπως γενικῶς ἡ νεοελληνικὴ ποίησις ποῦ ὁμιλεῖ μὲ τὴν φωνὴν τῶν δημοτικῶν τραγουδιῶν, ποῦ ὑφαίνεται γύρω εἰς τοὺς ρυθμούς των, ποῦ ἀναχωρεῖ ἀπὸ αὐτὰ καὶ ἐπανέρχεται εἰς αὐτά;

Βεβαίως *οὐδέποτε* χωρὶς ἐργασίαν εἰς τὴν ὁποίαν νὰ ἑνωθοῦν μεγάλαι πνευματικαὶ καὶ ὑλικαὶ δυνάμεις, βεβαίως *οὐδέποτε* χωρὶς ἑλληνικὸν μελόδραμα.

Διὰ τοῦτο φοβοῦμαι ὅτι τὸ λεπτότατον ἔργον τοῦ Ἄραμη μᾶς ἐξετύλιξε τὴν κλωστὴν ἑνὸς ὀνείρου, τοῦ ὁποίου ἡ ἄκρη χάνεται εἰς τὰ βάθη τοῦ ἀγνώστου ἑλληνικοῦ μέλλοντος.

ΧΑΡΗΣ ΗΜΕΡΙΝΟΣ

ΓΡΑΜΜΑΤΑ ΤΕΧΝΗ ΕΠΙΣΤΗΜΗ

ΦΙΛΟΛΟΓΙΑ

Η «ΔΙΕΘΝΗΣ ΚΡΙΤΙΚΗ» τῶν Παρισίων ἐπιθυμοῦσα νὰ κάμῃ γνωστοὺς εἰς τὸ γαλλικὸν κοινὸν τοὺς ξένους ποιητὰς καὶ συγγραφεῖς τῶν ὁποίων τὰ ἔργα εἶναι ἄξια νὰ μεταφρασθοῦν, ἀποτείνεται πρὸς τοὺς κριτικοὺς καὶ τοὺς διευθυντὰς τῶν καλλιτέρων περιοδικῶν ἑκάστης χώρας διὰ νὰ ὑποδείξουν τοὺς καλλιτέρους συγγραφεῖς των. Ἕκαστος ὀφείλει νὰ ὑποδείξῃ ὄχι πλέον τῶν τεσσαράκοντα συγγραφέων οἱ ὁποῖοι ἔγραψαν ἔργα φιλολογικὰ κατὰ τὰ τελευταῖα εἴκοσι ἔτη. Διὰ τὴν Ἑλλάδα ἡ ὁποία βεβαίως δὲν ἀξιοῖ νὰ τεθῇ εἰς τὴν μοῖραν τῶν μεγάλων ἐθνῶν, ὁ ἀνώτερος ἀριθμὸς τῶν ὑποδειχθησομένων συγγραφέων ὡρίσθη εἰς εἴκοσι.

Ἐκ τῶν ἀποτελεσμάτων τῆς ἐν λόγῳ ἐρεύνης θὰ ἐκδοθῇ ὑπὸ τῆς «Διεθνοῦς ἐκδοτικῆς βιβλιοθήκης» «Ἡ Σύγχρονος φιλολογικὴ Εὐρώπη εἰς τὴν ὁποίαν θὰ περιληφθοῦν ἡ Ἰταλία, ἡ Γερμανία, ἡ Αὐστρία, ἡ Ἀγγλία, ἡ Ἱσπανία, ἡ Πορτογαλλία, ἡ Σουηδία καὶ ἡ Νορβηγία, ἡ Δανία, ἡ Ρωσσία, ἡ Ἑλλάς, ἡ Ρουμανία, ἡ Τουρκία, ἡ Ὁλλανδία, τὸ Βέλγιον, ἡ πολωνικὴ φιλολογία, ἡ οὐγγρική, ἡ τσεχική, ἡ ἀρμενικὴ φιλολογία.

Ἕκαστον ἔθνος θ' ἀντιπροσωπευθῇ δι' ἑνὸς τεύχους, τὸ ὁποῖον θὰ περιλαμβάνῃ:

α'. Μελέτην τῆς φιλολογικῆς ζωῆς ἑκάστης χώρας ἢ ἑκάστης φιλολογίας τῶν εἴκοσι τελευταίων ἐτῶν.

β'. Σημειώσεις βιο-βιβλιογραφικὰς τῶν κυριωτέρων συγχρόνων συγγραφέων ἑκάστης φιλολογίας.

γ'. Κατάλογον τῶν κυριωτέρων φιλολογικῶν περιοδικῶν μὲ τὸ πρόγραμμα τῆς ἐνεργείας των καὶ τῶν τάσεών των.

δ. Βιβλιογραφίαν τῶν κυριωτέρων ἔργων καὶ μελετῶν αἱ ὁποῖαι ἐδημοσιεύθησαν ἀπὸ εἴκοσιν ἐτῶν ἐπὶ τῆς κινήσεως ἢ ἐπὶ τῶν σπουδαίων μορφῶν ἑκάστης φιλολογίας.

Τὰ 18 αὐτὰ τεύχη θὰ συμπληρωθοῦν κατόπιν δι' ἰδιαιτέρων τευχῶν τὰ ὁποῖα θὰ περιλάβουν τὴν φιλολογικὴν ζωὴν τῆς Γαλλίας.

Ἐπὶ τῆς ἐρεύνης ταύτης τῆς «Διεθνοῦς Κριτικῆς» θὰ κρατήσωμεν ἐνημέρους τοὺς ἀναγνώστας τῶν «Παναθηναίων». Τὸ ζήτημα εἶναι γενικωτάτου ἐνδιαφέροντος ὡς διεθνὲς καὶ θὰ χρησιμεύσῃ ὡς ὁδηγὸς καὶ εἰς τὸν Ἕλληνα τὸν θέλοντα νὰ παρακολουθήσῃ τὴν φιλολογικὴν ζωὴν τῶν ξένων ἐθνῶν.

ΤΟ ΝΕΟΝ βιβλίον τοῦ Ρώσσου μυθιστοριογράφου Μαξὶμ Γόρκυ «Βάρεγκα Ὀλέσσοβα» εἶναι ὡραία σελὶς δύο ὑπάρξεων, τῆς μιᾶς γεμάτης ἀπὸ σθένος καὶ ζωήν, τῆς ἄλλης μὲ τὴν φθίνουσαν ζωὴν τῶν πόλεων καὶ τοῦ ἐργάτου τοῦ πνεύματος Ὁ Ἱππόλυτος Σέργιεβιτς Πολτάνοβ πηγαίνει νὰ κατοικήσῃ μὲ τὴν χηρεύσασαν ἀδελφήν του εἰς ἕνα μακρυνὸν κτῆμα ἐπὶ τοῦ Βόλγα. Ἐκεῖ γνωρίζει τὴν νέαν κόρην Βάρεγκαν Ὀλέσσοβα. Ἡ Βάρεγκα εἶναι ὡραία καὶ ἀγέρωχος. Πνευματικῶς ὀλίγον ἀνεπτυγμένη Ὁ Πολτάνοβ ἐπιχειρεῖ νὰ διαπλάσῃ συμφώνως μὲ τὰς θεωρίας ἀνθρώπου προηγμένου τὴν πρωτογενῆ φύσιν τῆς κόρης. Καὶ ἡ σχέσις αὐτὴ ἡ καθημερινὴ γεννᾷ εἰς τὴν καρδίαν του μίαν ἀδυναμίαν πρὸς τὴν Βάρεγκαν, ἡ ὁποία ἀποβαίνει οὕτω νικήτρια τοῦ ἀνωτέρου μὲν αὐτῆς ὑπὸ μίαν ἔποψιν Πολτάνοβ φυσικῶς ὅμως πολὺ ὑποδεεστέρου Γάμος μὲ κόρην ὅπως ἡ Ὀλέσσοβα δὲν εἶναι δυνατός. Ἀλλ' ὑφίσταται ὁ Πολτάνοβ καθ' ἡμέραν περισσότερον τὴν φυσικὴν ὑπεροχὴν τῆς κόρης, ἡ ὁποία γίνεται δι' αὐτὸν ἀντικείμενον διαρκοῦς πόθου. Ἡ Βάρεγκα ἀποβλέπει πρὸς αὐτὸν περιφρονητικῶς. Ὁ συγγραφεὺς μὲ μίαν ὡραιοτάτην εἰκόνα μᾶς φέρει εἰς τὴν λύσιν. Ἡ Βάρεγκα ἕνα πρωῒ καταβαίνει εἰς τὸν πλησίον τοῦ κτήματος ποταμὸν νὰ λουσθῇ. Ὁ Ἱππόλυτος περιπατῶν ἐκείνην τὴν στιγμὴν εἰς τὴν ὄχθην τοῦ ποταμοῦ, τὴν βλέπει ἔξαφνα γυμνὴν κατὰ τὸ ἥμισυ μέσα εἰς τὸ νερό. καὶ γεμάτος ἔρωτα καὶ ἐπιθυμίαν τὴν κυττάζει. Ἡ Βάρεγκα βυθίζεται ὁλόκληρος εἰς τὸν ποταμὸν καὶ διατάσσει τὸν Ἱππόλυτον νὰ φύγῃ. Καὶ ἐν ᾧ ἐκεῖνος προφέρει τρέμων μισὰς λέξεις, χωρὶς νὰ ἠμπορῇ τίποτε νὰ εἰπῇ, ἡ Βάρεγκα μανιώδης ἐξέρχεται τοῦ ὕδατος. Ὁ Ἱππόλυτος θέλει νὰ τὴν ἀγκαλιάσῃ. Καὶ ἡ κόρη τοῦ δάσους τὸν κτυπᾷ κατὰ πρόσωπον, τὸν ὑβρίζει καὶ μὲ ἓν τελευταῖον κτύπημα εἰς τὸ στῆθος τὸν ἀνατρέπει καὶ φεύγει μέσα εἰς τὰ δένδρα.

«Ἡ Βάρεγκα ἡ ὁποία φεύγει τὴν ἐκλελυμένην φύσιν τοῦ νέου σοφοῦ ἀπὸ μῖσος πρὸς ὅ,τι εἶναι ὑλικῶς ἀσθενὲς καὶ πνευματικῶς διεφθαρμένον», λέγει ὁ κριτικὸς τῆς «Διεθνοῦς Κριτικῆς» «μᾶς ἐνθυμίζει τὴν σκληρὰν πάλην τῆς πρωτογενοῦς Ρωσσίας κατὰ τῆς παραμορφωνούσης τυραννίας τοῦ πολιτισμοῦ».

ΜΕΤΑΞΥ τῶν φιλολογικῶν ἔργων τῆς Γερμανίας, ἰδιαιτέρας προσοχῆς ἔτυχε τὸ μυθιστόρημα τῆς Κλάρας Βίμπιχ «Wacht am Rhein» Τὸ ἔργον αὐτὸς εἰς τὸ ὁποῖον οἱ χαρακτῆρες διαγράφονται θαυμασίως ὡς ὁ τοῦ ἐπιλοχίου Ρίνκε. τοῦ ἐκπροσωποῦντος τὴν αὐστηρὰν πρωσσικὴν πειθαρχίαν καὶ ἰδίως ὁ τῆς Ἰωσηφίνης. τῆς ἡρωΐδος τοῦ μυθιστορήματος, ζωγραφίζει τὴν Γερμανίαν τὴν παλαιοτέραν, τὴν προσκολλημένην εἰς τὰς ἰδέας τῆς ἐποχῆς της, καὶ τὴν Γερμανίαν τὴν σημερινήν, ἐλευθεριάζουσαν, καὶ ἀναπνέουσαν μέσα εἰς ὁρίζοντα εὐρύτερον.

Η ΥΠΕΡΟΧΗ ΤΟΥ ΓΕΡΜΑΝΙΚΟΥ ΠΝΕΥΜΑΤΟΣ. Ἰδοὺ τινὲς τῶν τελευταίων ἀπαντήσεων εἰς τὴν ἔρευναν τὴν ὁποίαν διεκόψαμεν εἰς τὸ τεῦχος τῆς 30 Νοεμβρίου.

***Ἀνατὸλ Λερουὰ - Μπολιέ*:**

Δὲν πιστεύω εἰς τὴν ὑπεροχὴν ταύτην, ὄχι διότι τὸ γερμανικὸν πνεῦμα καὶ ἡ γερμανικὴ ἐπιστήμη εὑρίσκονται εἰς κατάπτωσιν, ἀλλ' ἁπλούστατα διότι κανένας λαὸς σήμερον δὲν ἠμπορεῖ νὰ διεκδικήσῃ τὴν πνευματικὴν ἡγεμονίαν.

Καμμία παίδευσις δὲν κυριαρχεῖ οὔτε ἐπιβάλλεται εἰς μίμησιν ὑπὸ τῶν ἄλλων λαῶν. Κάμνουν ἀναχρονισμὸν οἱ Γερμανοὶ οἱ ὁποῖοι δὲν τὸ ἐννοοῦν. Παρασύρονται ὑπὸ τῆς ἐθνικῆς φιλαυτίας καὶ εἶναι παίγνια ματαίων θεωριῶν ἐπὶ τῶν διαφόρων φυλῶν.

Ἡ ἐπιστήμη καὶ ὁ πολιτισμὸς τῆς σήμερον, ἔχουν διαφόρους ἑστίας. Βεβαίως ἡ Γερμανία εἶναι μία τῶν λαμπροτέρων καὶ μεγίστων. Θὰ ἦτο ταπεινὸν ἐκ μέρους μας νὰ μὴ τὸ ἀναγνωρίσωμεν.

***Α. Μπαρτολομέ*:**

Ἀναγγέλλων ὁ Γουλιέλμος ἐπισήμως εἰς τὸν κόσμον τὴν γερμανικὴν ἐπιρροὴν εἰς ὅλους τοὺς κλάδους τῆς διανοίας, ἐπιτελεῖ τὸ καθῆκον του ὡς αὐτοκράτωρ· παίζει τὸν ρόλον του. Δὲν πρέπει νὰ ἐκπληττώμεθα.

Ἐποχὴ ἡ ὁποία ἔσχε ἄνδρας τὸν Ἔγγρ, τὸν Δελακρουά, τὸν Κορό, τὸν Μιλλέ, τὸν Rude, Καρπώ, Barye εἶναι ἐποχὴ μεγάλη. Ὁ αἰὼν αὐτὸς τῆς Γαλλίας δὲν ἔχει εἰς κανὲν ἔθνος τὸν ἀντίστοιχον καὶ ὅλα τὰ ἔθνη ὠφελήθησαν μεγάλως. Εἶναι παιδαριῶδες νὰ παραγνωρίζεται καὶ νομίζω ὅτι ὁ αὐτοκράτωρ τῆς Γερμανίας εἶναι ὁ μόνος ξένος ποῦ δὲν τὸ ἠννόησε.

Πέτρος δὲ Μπρεβίλ:

Νομίζω ἀναμφισβήτητον ὅτι ἡ γερμανικὴ ἐπίδρασις ἐξεδηλώθη κατὰ τὸ τελευταῖον τέταρτον τοῦ αἰῶνος, καὶ ἐκυριάρχησεν ἐν Γαλλίᾳ· μόνον ἡ προκατάληψις ἠμπορεῖ νὰ τὴν περιορίσῃ εἰς τὴν ἀποθέωσιν τοῦ ζύθου τοῦ Μονάχου, εἰς τὸ ὅτι τὸ Ζυθοπωλεῖον ἐπεκράτησε τοῦ Καφενείου.

Ὑπὸ ἔποψιν μουσικὴν ἡ γερμανικὴ ἐπίδρασις ἠμπορεῖ νὰ συνοψισθῇ εἰς ἕνα ὄνομα, τὸ ὁποῖον ἐγέμισε τὸν κόσμον, τὸ ὄνομα τοῦ Ριχάρδου Βάγνερ.

Καὶ ἐν τούτοις ἁρμόζει νὰ γίνεται λόγος περὶ γερμανικῆς ἐπιδράσεως προκειμένου περὶ τοῦ συνθέτου τοῦ Τριστὰν ἐπιδρῶντος ἐπὶ τῶν γάλλων μουσικῶν; Δὲν θὰ ἦτο δικαιότερον νὰ λεχθῇ: ἐπίδρασις ἑνὸς Γερμανοῦ;

Ποῖος θὰ ἐσκέπτετο νὰ ἀνακηρύξῃ τὴν *ἀγγλικὴν ἐπίδρασιν* τοῦ Σαίξπηρ;

Δὲν ἀγνοοῦμεν ὅτι τὸ ἔργον τοῦ Βάγνερ ἐνέχει, ἐν *μέρει, τὴν σφραγῖδα γερμανικοῦ* πνεύματος, ἀντικειμένου πρὸς τὸ γαλλικὸν πνεῦμα, ἀλλ' ἀνευρίσκομεν εἰς αὐτὸν στοιχεῖα δραματικὰ καὶ μέσα μουσικά, τὰ ὁποῖα ἠμποροῦν νὰ προσαρμοσθοῦν εἰς κάθε φυλὴν καὶ εἰς κάθε ἰδιοσυγκρασίαν. Ὅλοι, ἢ σχεδὸν ὅλοι, καὶ ἐκεῖνοι ἀκόμη οἱ ὁποῖοι δὲν παραδέχονται ὅτι ἔχουν τὴν ἐλαχίστην σχέσιν πρὸς τὴν τέχνην τοῦ Βάγνερ, ἐδανείσθησαν ἀπὸ τὸν Βάγνερ τὰ στοιχεῖα αὐτὰ νομίμως. Μὲ τοῦτο δὲν ἔχασαν τὴν ἀτομικότητα τὴν ὁποίαν τοὺς ἔδωκεν ἡ φύσις. Δὲν λέγεται ὅτι μιμεῖται τις τὸν Μοντεβέρδε ὅταν μεταχειρίζεται τὴν *δεσπόζουσαν ἑβδόμην* τὴν ὁποίαν πρῶτος αὐτὸς ἐφήρμοσε.

Ἀλλὰ τώρα πλέον ὅ,τι ἐλήφθη ἀπὸ τὸν Βάγνερ ἀφωμοιώθη, ἔγεινε «κτῆμα» τῶν δανεισθέντων καὶ ἠμποροῦν τὰς δυνάμεις αὐτὰς νὰ διαθέτουν ἐλευθέρως.

Ἡ ἡρωϊκὴ βαγνερικὴ ἐποχὴ λοιπὸν ἐτελείωσε, καὶ μαζῆ της καὶ ἡ γερμανικὴ μουσικὴ ἐπίδρασις.

Εἷς τὸ αἰώνιον βιβλίον τῆς τέχνης ἔγραψεν ὁ διδάσκαλος τὴν ἔνδοξον σελίδα του, ἀλλά, ὅπως ἕνας κριτικὸς εἶπεν ἀκριβῶς περὶ τῆς τελευταίας ἐκτελέσεως τοῦ «Λυκόφωτος τῶν θεῶν» σήμερον ἐστρέψαμεν ἄλλην σελίδα.

W. L. Courtney — ***Λονδῖνον:***

Ἡ γερμανικὴ ἐπίδρασις ἐπὶ τῆς Ἀγγλίας δὲν εἶναι ἴσως ὅπως πρὸ εἰκοσιπέντε ἐτῶν ἀλλ' εἶναι ἰσχυρὰ καὶ πιθανῶς μεγαλειτέρα τῆς ἐπιδράσεως κάθε ἄλλης ξένης χώρας. Πνευματικῶς ἡ γερμανικὴ ἐπίδρασις κυριαρχεῖ εἰς τὴν φιλοσοφίαν καὶ ὀλιγώτερον εἰς τὴν αἰσθητικὴν καὶ τὴν πολιτικήν. Ἰδίως κατὰ μέγα μέρος, εἰς τὴν ἱστορίαν. Ἄλλο ζήτημα ἂν ἡ ἐπιρροὴ αὐτὴ θὰ διαρκέσῃ· ἀλλ' ὁ θαυμάσιος ὀργανισμὸς τῆς ἀνωτέρας παιδεύσεως ἐν Γερμανίᾳ θὰ ἐξασφαλίσῃ ἐπὶ μακρὸν ἀκόμη ἐδῶ τὴν κυριαρχίαν τοῦ γερμανικοῦ πνεύματος.

Ἐρρῖκος Δ. Δαβραί:

Τὸ σύγχρονον ἀγγλικὸν πνεῦμα δὲν ἔχει καμμίαν σχέσιν πρὸς τὸ γερμανικόν.

Ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ὅπου ὁ Καρλάϊλ ἦτο πλέον Τεύτων παρ' ὅσον εἶναι Γερμανὸς ὁ Κάϊζερ, εὑρίσκονται εἰς τὴν ἀγγλικὴν φιλολογίαν ἀσήμαντα πλέον ἴχνη γερμανικῆς ἐπιδράσεως. Ἡ γερμανικὴ ἐκπαίδευσις δὲν φαίνεται παρασύρουσα τὴν ἀγγλικὴν νεολαίαν ἐκτὸς ὀλίγων μεμονωμένων περιπτώσεων. Καὶ περὶ Νίτσε: γίνεται ἤδη ἡ ἔκδοσις ὅλων τῶν ἔργων του χωρὶς ἐν τούτοις οἱ ἐκδοθέντες τόμοι νὰ διεγείρουν πολὺ πολὺ τὴν περιέργειαν.

Γίλβερτ Πάρκερ, βουλευτὴς — Λονδῖνον:

Νομίζω ὅτι ἡ ἐπιρροὴ αὐτὴ δὲν ἔχει πλέον τὴν ἄλλοτε ἰσχύν της. Δὲν θεωρῶ ἐν τούτοις τοῦτο ὡς ἔλλειψιν ἐκτιμήσεως πρὸς τὸ γερμανικὸν πνεῦμα ἐν Ἀγγλίᾳ. Μοῦ φαίνεται μᾶλλον ὅτι ἡ ὥθησις τῶν ἐπιστημῶν εἰς τὴν πνευματικὴν ζωὴν τῆς Γερμανίας ἀντικατέστησε ἐν μέρει τὴν κυριαρχοῦσαν θέσιν τὴν ὁποίαν κατεῖχον ἡ μεταφυσικὴ καὶ ἡ φιλοσοφία πρὸ σαράντα ἐτῶν.

Οὐγκὼ Παῦλος Τὴμ — Ἀμερική:

Εἶναι πολὺ πιθανὸν ὅτι ἡ γερμανικὴ ἐπιρροὴ ἐν Ἀμερικῇ ἐξωγκώθη κάπως ἕνεκα τοῦ μεγάλου ρεύματος τῶν ἀμερικανῶν σπουδαστῶν πρὸς τὰ γερμανικὰ πανεπιστήμια τῶν ὁποίων αἱ πύλαι ἦσαν πάντοτε ἀνοικταὶ δι' ὅλους. Αἱ στατιστικαὶ δεικνύουν ὅτι ἡ περίοδος αὕτη παρῆλθε καὶ ὅτι ἡ πνευματικὴ ἰσχὺς τῆς Γαλλίας εἶναι ἀκμαία ὅσον καὶ εἰς κάθε ἄλλην ἐποχήν. Ὑπῆρξε σταθερά, διαρκής, ἔσχε βαθεῖαν ἐπίδρασιν καὶ δὲν ὑπάρχει λόγος νὰ εἶναι τώρα ἐν παρακμῇ.

Ὁ προκαλέσας τὴν ἔρευναν ταύτην Ἰάκωβος *Μορλὰν λέγει ἐν τέλει* τοῦ ἄρθρου του ὅτι θὰ ἦτο ὡραῖον νὰ θελήσῃ τις νὰ ἐξαγάγῃ συμπεράσματα ὡρισμένα ἐκ γνωμῶν αἱ ὁποῖαι τόσον συχνὰ ἀλληλοαναιροῦνται.

ΘΕΑΤΡΟΝ

ΕΙΣ ΤΟ ΘΕΑΤΡΟΝ τῆς «Πύλης τοῦ ἁγίου Μαρτίνου» εἰς τὸ Παρίσι, ἐδόθησαν κατὰ σειρὰν ἓξ παραστάσεις τῆς Μόνα-Βάννας τοῦ Μέτερλιγκ, τὴν ὁποίαν ὁλόκληρον ἐδημοσιεύσαμεν εἰς τὰ «Παναθήναια». Πύλη ἁγίου Μαρτίνου σημαίνει ἁπλούστατα κοινὸν λαϊκόν. Ἡ δευτέρα πρᾶξις, ὁ ἀμίμητος ἐκεῖνος διάλογος μεταξὺ Πριγκηβάλλη καὶ Μόνα-Βάννας, φυσικὰ δὲν ἐνθουσίασε τὸ πλῆθος, τὸ ὁποῖον ἐν τούτοις ἀνευφήμησε τὸ δρᾶμα τοῦ Μέτερλιγκ κατὰ τὴν πρώτην καὶ τὴν τελευταίαν πρᾶξιν.

ΓΕΓΟΝΟΣ καλλιτεχνικὸν ἀπετέλεσεν εἰς τὰς Βρυξέλλας τὸ νέον μελόδραμα «Ἡ μνηστὴ τῆς θαλάσσης» στίχοι τοῦ Νέστορος δὲ Τιὲρ καὶ μουσικὴ τοῦ Ι. Μπλόξ. Ἡ ὑπόθεσις ἐλήφθη ἀπὸ ἕνα θρῦλον κοινὸν εἰς ὅλους σχεδὸν τοὺς θαλασσινοὺς λαούς. Χάνεται ὁ ἀραβωνιαστικὸς τῆς νέας κόρης εἰς ἕνα ταξεῖδι καὶ ἡ μνηστή του πνίγεται εἰς τὴν θάλασσαν. Ἡ Κέρλιν ἔμαθε τὸν θάνατον τοῦ Ἄρρυ καὶ ζῇ πλέον μὲ τὴν ἀνάμνησίν του. Ὁ Φρὲ Κέρδε, φίλος του καὶ σύντροφός του εἰς τὸ τελευταῖον αὐτὸ ταξεῖδι ποὺ ἀγαποῦσε ἐπίσης τὴν Κέρλιν, ἠθέλησε νὰ καταλάβῃ τὴν θέσιν τοῦ συντρόφου του στὴν καρδιά της. Ἕνας ἄλλος ἔρως, ἀτυχὴς ἐπίσης, ὁ ἔρως τῆς Τζοβίτας πρὸς τὸν Φρὲ Κέρδε, ἐπιταχύνει τὸ μοιραῖον τέλος τῆς Κέρλιν. Ἡ Τζοβίτα προσπαθεῖ νὰ προσελκύσῃ τὸν Φρὲ Κίρδε καὶ τὸν κακολογεῖ πρὸς τὴν Κέρλιν, ἡ ὁποία μὴ ἐλπίζουσα πλέον νὰ ξαναεύρῃ τὴν ἀγάπην τοῦ πρώτου μνηστῆρος της ρίχνεται εἰς τὰ κύματα, τὴν ἡμέραν ποὺ γίνεται ὁ ἁγιασμὸς τῶν ὑδάτων.

Ἡ «Μνηστὴ τῆς θαλάσσης» καὶ ἀπὸ τῆς ἀπόψεως τοῦ δράματος καὶ ἀπὸ τῆς ἀπόψεως τῆς μουσικῆς ἐπροκάλεσεν ἀμέριστον τὴν ἐκτίμησιν τοῦ κόσμου καὶ τῆς κριτικῆς. Αἱ σκηναὶ ποὺ ἐξελίσσονται γύρω εἰς τὸν μύθον εἶναι γεμᾶται αἴσθημα καὶ τοπικὸν χρῶμα, καὶ οἱ τρυφεροὶ καὶ μυστικοπαθεῖς τόνοι ἐναλλάσσονται ἐπιτυχέστατα μὲ τὴν ὁρμὴν καὶ τὸ πάθος.

ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΑ

ΕΙΣ τὰς Βρυξέλλας ἔγεινε τελευταίως ἔκθεσις τῶν ἔργων τοῦ Κωνσταντίνου Μενιέ. Εἰς τὰ «Παναθήναια» ἐδημοσιεύσαμεν ἤδη τὸν «Μεταλλωρύχον» τοῦ Βέλγου γλύπτου, τοῦ ὁποίου τὸ ὄνομα τιμᾷ τὴν πατρίδα του.

Ὁ Μενιὲ εἶναι ἕνας ἀπὸ τοὺς μεγαλειτέρους γλύπτας τῆς ἐποχῆς μας. Τὰ ἔργα του ἀποτελοῦν ἕνα σύνολον μιᾶς εἰκόνος, ἑνὸς κόσμου, γύρω εἰς τὸν ὁποῖον ἔχει χαράξει ὁ γλύπτης ὅριο, στενὰ ἴσως ὑπὸ μίαν ἔποψιν, τῆς σκέψεως, εὐρυνόμενα ὅμως εἰς τὴν αἰσθητικήν των, εἰς τὴν τεχνικὴν ἀντίληψιν, εἰς τὴν πλήρη δυνάμεως ἀπόδοσιν τῶν γραμμῶν, τῶν σωμάτων, τῆς ζωῆς ποῦ ἐγκλείουν. Εἶναι ὁ ποιητὴς τοῦ ἐργατικοῦ κόσμου, τοῦ βίου τῶν θυμάτων τῆς βιοπάλης, ἡ ὁποία ἀνελίσσεται καθ' ἡμέραν ὑπὸ τὰ ὄμματά του, καὶ ἡ ὁποία δὲν ἠμποροῦσε παρὰ νὰ τὸν συγκινήσῃ. Καὶ ὡς μνημεῖον μεγαλοπρεπὲς τοῦ ἔργου του αὐτοῦ τοῦ λαϊκοῦ, ἑτοιμάζει τώρα τὴν «Ἐργασίαν» τοῦ ὁποίου τὸ ἀρχιτεκτονικὸν μέρος εἶναι ἀκόμη ἐν σχεδίῳ καὶ τοῦ ὁποίου τὰς τέσσαρας πλευρὰς θὰ κοσμήσουν ἀνάγλυφα μὲ παραστάσεις εἰλημμένας ἀπὸ τὴν ζωὴν τῶν μεταλλείων καὶ ναυπηγείων.

Τὸ ἔργον τοῦ Μενιὲ — ἓν τῶν μεγαλοπρεπῶν ἔργων τοῦ αἰῶνος τούτου —, γράφει ὁ κριτικὸς *Eekhoud* εἰς τὸν «Ἑρμῆν τῆς Γαλλίας», ἐξυμνεῖ τὴν ἐργασίαν τῶν ταπεινῶν, τῶν πτωχῶν ἀλλὰ καὶ τῶν μόνον ὡραίων καὶ πλαστικῶν σωμάτων τῆς ἐποχῆς μας, τὰς γραμμάς, τὰς κινήσεις καὶ τὰς ἕξεις τῶν ἐργατῶν τῆς θαλάσσης, τῶν ἀνθρακωρυχείων, τῶν ἐργοστασίων. Οἱ Ἕλληνες ἀπεθέωναν τοὺς πολεμιστὰς καὶ τοὺς ἀθλητάς των, στρατηγοὺς ἢ δισκοβόλους· οἱ ἥρωες τῶν μηδικῶν πολέμων ἢ οἱ Ὀλυμπιονίκαι ἐχρησίμευσαν ὡς πρότυπα εἰς τοὺς ὑπερόχους γλύπτας τῆς Ἑλλάδος. Ὁ Μενιὲ μᾶς δείχνει ὅτι τὸ ὡραῖον ὑπάρχει ἐπίσης εἰς τὰ σώματα αὐτὰ τὰ ἰσχυρὰ μὲν ἀλλὰ στρεβλωμένα ἀπὸ τὰς χειρωνακτικὰς ἐργασίας, εἰς τὰ εὐτραφῆ καὶ ἐνίοτε στρεβλωμένα μέλη των, εἰς τοὺς κορμοὺς αὐτοὺς τοὺς πολλάκις κακοπελεκημένους, εἰς τὰ νῶτα των τὰ πλησιάζοντα πρὸς τὰ τοῦ ζώου, εἰς τὰς φυσιογνωμίας αὐτάς ποῦ ἔχουν μίαν ἄρρητον ἔκφρασιν πόνου, εἰς τὸ τραγικὸν αὐτὸ μίγμα ὑποταγῆς ἢ ἠθικῆς στασιμότητος καὶ κινήσεως, ζωῆς τῶν μυώνων, ποῦ χαρακτηρίζει τοὺς *σημερινοὺς* ἀξίους λύπης εἴλωτάς μας. Ἀπὸ τὰ ἤρεμα καὶ ἀξιολάτρευτα αὐτὰ ὄντα, τὰ μὴ ἔχοντα συνείδησιν τῆς καταστάσεώς των, τὰ ἀλληλοδιαγκωνιζόμενα καθ' ἡμέραν εἰς τοὺς δρόμους καὶ εἰς τὰ ναυπηγεῖα, εἰς τὰς ἀποβάθρας ἢ εἰς τὰ μεταλλωρυχεῖα, ὁ Μενιὲ ἐξήγαγεν ἀπίστευτον λαμπρότητα, τέχνην συγκινοῦσαν καὶ ἐξαισίαν, μὲ χαρακτῆρα, μὲ ρυθμόν, μὲ πάθος, τὰ ὁποῖα θὰ κινήσουν, εἶμαι πεπεισμένος, τὸν θαυμασμὸν τῶν αἰώνων».

ΠΙΝΑΚΙΔΕΣ

ΕΝΑ φημισμένον ἑλληνικὸν ὄνομα, ἀγαπητὸν εἰς τοὺς ξένους ἐγέμισεν αὐτὰς τὰς ἡμέρας τὴν ἀθηναϊκὴν ἀτμοσφαῖραν. Ἔρχεται ἀπὸ μακράν, ἀπὸ τὰς *παγωμένας χώρας*, ὅπου ἐνθουσίασε τοὺς ξένους μὲ τὰ δημοτικὰ τραγούδια μας, νὰ συγκινήσῃ καὶ τοὺς Ἕλληνας. Τὰ ἠκούσαμεν καὶ ἄλλοτε αὐτὰ τὰ τραγούδια ἀπὸ τὴν συλλογὴν τοῦ Γάλλου Ducondray. Ἀλλ' ἡ τέχνη τοῦ Ἄραμη μᾶς ἦτο ἄγνωστος, ἡ φωνή του ποὺ τόσον παθητικὰ χαδεύει τὸς λέξεις τοὺς δίδει κάτι πλέον ἀπὸ ζωήν, τοὺς δίδει τὸ πάθος. Ἠκούσαμεν τὸν Ἕλληνα τραγουδιστὴν καὶ ἐστρέψαμεν μαζῆ του μίαν ὥραίαν ἑσπέραν τὰς ποιητικωτάτας σελίδας μιᾶς ὡραίας ἐποχῆς τῆς ἱστορίας μας. Δὲν λησμονοῦμεν τὸν «Μαγεμένον»:

Καὶ σεῖς πουλιὰ τοῦ κάμπου
Καὶ τῆς Ρούμελης
Αὐτοῦ ψηλὰ ποὺ πᾶτε
Χαμηλώστε!

Γράμμα 'χω νὰ σᾶς δώκω
Γράμμα καὶ γραφὴ
Νὰ 'πῆτε τῆς καλῆς μου
τῆς ἀγαπητικῆς μου
πῶς παντρεύτηκα!

Καὶ πῆρα γιὰ γυναῖκα
Μάγισσας γενιά.
Μαγεύει τὰ καράβια
καὶ δὲν ἀρμενοῦν.

Μὲ μάγεψε καὶ μένα
καὶ δὲν ἔρχομαι.
Ὅταν κινήσω ν' ἄρθω
χιόνια καὶ βροχή.

Κι' ὅταν γυρίζω πίσω,
ἥλιος, ξαστεριά.
Σελώνω τ' ἄλογό μου
ξεσελώνεται.

Ζώνω τ' ἄρματά μου
καὶ ξεζώνουνται.
Ὄντας τὰ μάθ' ἡ μαύρη
θὰ με λυπηθῇ.

ΕΦΗΜΕΡΙΔΕΣ

«ΑΓΩΝ». Ἐκ σειρᾶς «*περὶ ἑλληνικῶν κοινοτήτων ἐν Τουρκίᾳ*».

Ἰκόνιον. — Πρωτεύουσα τοῦ ὁμωνύμου νομοῦ καὶ τῆς ὁμωνύμου μητροπόλεως οἱ κάτοικοι αὐτῆς ἀνέρχονται σήμερον εἰς πεντήκοντα δύο χιλιάδας, ἐν ᾧ ἐπὶ τῶν Βυζαντινῶν αὐτοκρατόρων κατὰ τὰς ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων χρονογράφων παρεχομένας πληροφορίας εἰκάζεται, ὅτι θὰ ὑπερέβαινον τὰς ἑκατὸν τοὐλάχιστον χιλιάδας. Διότι μεταξὺ τῶν πολυανθρωποτάτων πόλεων τάσσεται ἐν αὐτοῖς καὶ τῶν πλουσιωτάτων. Ἀλλ' ὁ χριστιανικὸς αὐτῆς πληθυσμὸς ἕνεκα τῶν ἐπανειλημμένων ἁλώσεων αὐτῆς ὑπὸ τῶν Τούρκων καὶ ἀνακτήσεων ὑπὸ τῶν Βυζαντινῶν, τῶν ἑκάστοτε ἀκολουθουσῶν λεηλασιῶν καὶ σφαγῶν καὶ τῶν ἀθρόων ἐξισλαμισμῶν ἐξηλείφθη σχεδὸν τελείως, σήμερον δὲ ἡ πόλις εἶναι καθαρῶς τουρκική, διότι ἐκ τοῦ πληθυσμοῦ τούτου αἱ 46,900 εἶναι Ὀθωμανοί, 3000 περίπου Ἕλληνες ὀρθόδοξοι, 2500 Ἀρμένιοι καὶ οἱ λοιποὶ εἰς διάφορα ἔθνη καὶ θρησκεύματα ἀνήκοντες.

Ἐκ τῶν τρισχιλίων τούτων Ἑλλήνων 1750 εἶναι μονίμως ἐγκατεστημένοι ἐν τῇ πόλει ταύτῃ, οἱ δὲ λοιποὶ παρεπιδημοῦσιν αὐτόθι ὡς ἐπαγγελματίαι φερέοικοι ἄνευ οἰκογενειῶν. Ἀπὸ τοιούτων παρεπιδήμων ἐσχηματίσθη ὁ πυρὴν οὗτος τῆς ἑλληνικῆς κοινότητος καὶ ἀπ' αὐτῶν τρέφεται καὶ αὐξάνεται.

Ἡ ἑλληνικὴ κοινότης Ἰκονίου στερουμένη πόρων καὶ ὀλιγάνθρωπος οὖσα ὑπόκειται ἀξιομίμητον παράδειγμα φιλομαθείας καὶ ὁρμῆς πρὸς τὴν πρόοδον. Διότι καὶ τοιαύτη οὖσα συντηρεῖ ἀστικὴν σχολὴν ἀρρένων, ἐν ᾗ διδάσκουσιν ἓξ διδάσκαλοι, καὶ παρθεναγωγεῖον, ἐν ᾗ δύο διδασκάλισσαι παιδεύουσιν 160 μαθητρίας. Οἱ ἄρρενες μαθηταὶ ἀνέρχονται εἰς 320 περίπου. Ἡ δαπάνη τῆς συντηρήσεως ἀμφοτέρων τῶν σχολείων ἀνέρχεται ἐτησίως εἰς 300 λίρας Τουρκίας ἢ 7000 περίπου χρυσᾶς δραχμάς, ταύτην δὲ ἐκπορίζονται οἱ ἀγνοούμενοι ἐκεῖνοι Ἕλληνες διὰ τοῦ δίσκου τῆς Ἐκκλησίας!

Κυριαρχοῦσα γλῶσσα τῆς πόλεως εἶναι ἡ τουρκική, ἀλλὰ διὰ τῶν σχολείων ἤρχισε καὶ ἡ μητρικὴ ἐπανακτῶσα τὸ ἀπὸ πολλοῦ ἀπολεσθὲν ἔδαφος.

Αἱ « ΑΘΗΝΑΙ » δημοσιεύουν ἐκ χειρογράφου τοῦ γραμματέως τῆς Ἐπικρατείας Νικολάου Σπηλιάδου, ἀφήγησιν τῶν γεγονότων τῆς ἡμέρας τοῦ φόνου τοῦ Καποδίστρια μὲ τὰς λεπτομερείας τῆς συλλήψεως τῶν φονέων, τῆς καταστάσεως τῶν πνευμάτων καὶ τῆς ἀποσοβήσεως τῆς στάσεως κατὰ τὴν ἱστορικὴν ἡμέραν.

ΟΛΙΓΟΣΤΙΧΑ

Κατὰ τὴν ἐπίσημον κατάστασιν τῆς περιουσίας τοῦ Ἐθνικοῦ στόλου μέχρι τῆς 31 Δεκεμβρίου 1902, ἀνέρχεται αὕτη εἰς 5.600.000 δραχμῶν.

Ἡ « Γενικὴ Ἀνταπόκρισις » τῆς Βιέννης βεβαιώνει ἐξ ἀσφαλοῦς διπλωματικῆς πηγῆς ὅτι ἡ ἕνωσις τῆς Κρήτης μετὰ τῆς Ἑλλάδος θὰ γίνῃ κατὰ τὴν προσεχῆ ἄνοιξιν καὶ ὅτι τὴν πρωτοβουλίαν τῆς προτάσεως ταύτης πρὸς τὰς Δυνάμεις ἀνέλαβεν ἡ Ρωσσία.

Ὁ κ. Ἔβανς, ὁ ἐνεργήσας τὰς ἐν Κνωσσῷ ἀνασκαφάς, ἤρχισε περὶ αὐτῶν σειρὰν διαλέξεων εἰς τὸ βασιλικὸν Ἰνστιτοῦτον τοῦ Λονδίνου. Εἰς τὴν πρώτην διάλεξιν εἶπεν ὅτι κατέχει τεκμήρια τῆς ὑπάρξεως τῶν γραμμάτων τοῦ ἀλφαβήτου χίλια ἔτη πρὸ τῶν χρόνων τῶν Φοινίκων.

Ὁ Δ' Ἀννούντσιο ἱδρύει θέατρον πλησίον τῆς Ρώμης εἰς τὸ ὁποῖον ἡ Δοῦζε καὶ ἄλλοι μεγάλοι ἠθοποιοὶ θὰ παίζουν μόνον ἔργα ποιητικῆς ἀξίας. Τὸ θέατρον θὰ λειτουργῇ ὀλίγας μόνον ἑβδομάδας κατ' ἔτος. Τὰ ἐγκαίνια θὰ γίνουν τὸ ἔαρ τοῦ 1904 διὰ τοῦ νέου δράματος τοῦ Δ' Ἀννούντσιο « ὁ βασιλεὺς Νουμᾶς ».

Ὁ Μάξ Νορδάου, ὁ πολὺς Γερμανὸς συγγραφεύς, εἰς ἄρθρον του περὶ Μακεδονίας δημοσιευθὲν εἰς τὸν « Νέον Ἐλεύθερον Τύπον » χαρακτηρίζει τὰς ἀξιώσεις τῶν Βουλγάρων ὡς θρασείας καὶ ἀναιδεῖς καὶ τάσσει τοὺς Ἕλληνας εἰς τὴν πρώτην γραμμὴν, φορεῖς τοῦ ἐν Μακεδονίᾳ πολιτισμοῦ

Ἀπέθανεν εἰς τὸ Παρίσι ὁ διαπρεπὴς Ἕλλην ὀφθαλμολόγος Πανᾶς.

Τὸν Φεβρουάριον θὰ ἀκούσουν αἱ Ἀθῆναι τὸν διάσημον Γάλλον ἠθοποιὸν Κοκλέν, ὁ ὁποῖος ἤρχισεν ἤδη τὴν καλλιτεχνικὴν περιοδείαν του ἀπὸ τὸ Ἀμστερδαμ.

Κατὰ τὴν ἑβδομηκοστὴν ἐπετηρίδα τοῦ Μπγέρνσον, ἡ ὁποία ἑωρτάσθη τελευταίως, ὁ Νορβηγὸς ποιητὴς ἔλαβε καὶ τὰ ἀφελῆ συγχαρητήρια τῆς τροφοῦ του μαζῆ μὲ τὴν φωτογραφίαν της: « Σοῦ στέλλω τὶς εὐχές μου γιὰ τὴν ἑορτή σου. Εὐτυχισμένα νὰ ἦναι τὰ γεράματά σου. Ἀπὸ μέρος τῆς Κατερίνης Kjolmöen ποῦ σὲ βάστηξε παιδὶ στὰ χέρια της ».

Ἐπαναλαμβάνονται τὸν Μάρτιον αἱ διακοπεῖσαι ἕνεκα τοῦ χειμῶνος ἀρχαιολογικαὶ ἐν Ἐφέσῳ ἀνασκαφαί.

Ὁ ἐν Αἰγύπτῳ κ. Ε. Γλυμενόπουλος ἐδώρησεν εἰς τὸν πρίγκηπα Γεώργιον χάριν τοῦ Κεντρικοῦ Μουσείου τῆς Κρήτης, εἴκοσι χάρτας χειρογράφους ἐνετοῦ εὐπατρίδου, τοῦ 1646, ἐκ μεμβράνης, ὅλων τῶν πόλεων τῆς Κρήτης, τῶν λιμένων της, τῶν φρουρίων, τῶν ἐξοχῶν, τῶν κυριωτέρων στρατηγικῶν θέσεων καὶ τῶν τειχῶν διὰ τῶν ὁποίων περιεβάλλοντο τὴν ἐποχὴν ἐκείνην αἱ ὀνομαστότεραι πόλεις τῆς Κρήτης. Εἰς ἕκαστον χάρτην ὑπάρχουν καὶ εἰκόνες τῶν διαφόρων πλοίων τῆς ἐποχῆς, ἀντιγραμμέναι ἐπίσης ὑπὸ τοῦ Ἐνετοῦ εὐπατρίδου.

Ἐξεδόθη τελευταίως ἀγγλιστὶ φυλλάδιον « Περὶ τοῦ Κυπριακοῦ ζητήματος » ὑπὸ τοῦ κ. Νικ. Κλ. Λανίτου, εἰς τὸ ὁποῖον εὐγλώττως καὶ πατριωτικώτατα ἐπικαλεῖται ὁ συγγραφεὺς τὴν ἕνωσιν τῆς Κύπρου μετὰ τῆς Ἑλλάδος.

Εἰς ἓν βιβλίον τοῦ Παύλου Μπαστιὲ ἐπιγραφόμενον « Ἡ μητέρα τοῦ Γκαῖτε » εὑρίσκομεν ὡραίαν μελέτην περὶ τῆς μητρὸς τοῦ Γκαῖτε καὶ ἐνδιαφερούσας σελίδας τῆς οἰκογενειακῆς ζωῆς τοῦ ποιητοῦ.

Ὁ κ. Ἀλέξανδρος Καζαντζῆς δωρίσθη μεταξὺ τῶν διδασκόντων εἰς τὴν Μουσικὴν Ἀκαδημίαν τῶν Βρυξελλῶν, ἀντικαθιστῶν κατὰ τὰς ἀπουσίας του τὸν περίφημον βιολιστὴν Τόμσον

Εἰς τὴν Βιβλιοθήκην Μαρασλῆ ἐκδίδονται κατ' αὐτὰς « Τὰ Νομίσματα τῶν Πτολεμαίων » τοῦ κ. Ἰ. Σβορώνου μέγας τόμος μὲ 64 φωτοτυπικοὺς πίνακας περιέχων πλήρη περιγραφὴν ὅλων τῶν ἐν τοῖς Μουσείοις ἀποκειμένων νομισμάτων τῆς δυναστείας τῶν Λαγιδῶν.

Τοῦ αὐτοῦ συγγραφέως ἐκδίδουν προσεχῶς γαλλιστὶ καὶ ἑλληνιστὶ οἱ κ. Μπὲκ καὶ Μπάρτ « Τὸ Ἐθνικὸν ἀρχαιολογικὸν Μουσεῖον Ἀθηνῶν » περιγραφὴν καὶ ἀπεικόνισιν ὅλων τῶν ἐν τῷ Μουσείῳ Ἀθηνῶν ἀρχαιοτήτων. μὲ λεπτομερεστάτην βιβλιογραφίαν καὶ περιληπτικὴν μνείαν παντὸς ὅ,τι περὶ αὐτῶν ἐγράφη. Πρῶτον τεῦχος τῆς σειρᾶς αὐτῆς δημοσιεύεται « Αἱ ἐξ Ἀντικυθήρων ἀρχαιότητες ».

Εἰς Μόναχον κατὰ τὸν ἐτήσιον διαγωνισμὸν διέπρεψεν ἐφέτος ἐν τῇ Ἀκαδημίᾳ ὁ Ἕλλην ζωγράφος κ. Σπυρ. Βικᾶτος λοβὸν καὶ βραβεῖον ἐξ 100 μάρκων.

Ὁ περίφημος Γερμανὸς ζωγράφος Fr. Lenbach εἶνε βαρέως ἀσθενής.

ΝΕΑ ΒΙΒΛΙΑ

ΦΥΣΙΟΛΟΓΙΑ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ ὑπὸ Ρήγα Νικολαΐδου. Τόμος πρῶτος μετὰ 172 εἰκόνων ἐν τῷ κειμένῳ. Ἐν Ἀθήναις Π. Δ. Σακελλαρίου 1903.

ΜΑΘΗΜΑΤΑ ΙΑΤΡΟΔΙΚΑΣΤΙΚΗΣ διδαχθέντα ἐν τῷ Ἐθνικῷ Πανεπιστημίῳ ὑπὸ Γεωργίου Χ. Βάφα. Τόμος δεύτερος. Ζητήματα ἀναφερόμενα εἰς τὴν λειτουργίαν τῆς γενέσεως. Ἐν Ἀθήναις ἐκ τοῦ τυπογραφείου Π. Δ. Σακελλαρίου 1903.

ΑΘΗΝΑ περιοδικὸν σύγγραμμα τῆς ἐν Ἀθήναις ἐπιστημονικῆς ἑταιρείας. Τόμος δέκατος τέταρτος, τεῦχος τέταρτον. Ἐν Ἀθήναις, τύποις Π. Δ. Σακελλαρίου 1903.

ΠΟΙΟΣ ΤΙΣ ΕΚΑΤΕΡΟΣ ὑπὸ Γ. Ν. Χατζιδάκι. Ἐν Ἀθήναις, τύποις Π. Δ. Σακελλαρίου 1903.

ΜΟΝΟΠΡΟΣΩΠΑ ΚΑΙ ΟΛΙΓΟΜΕΛΗ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΑ ὑπὸ Γεωργίου Ν. Φιλαρέτου. (Ἀθῆναι 1902 τυπογραφεῖον « Νομικῆς » Λ. Χ. Βεργιανίτου).

ΣΥΜΠΛΗΡΩΜΑ ΤΟΥ ΕΓΚΥΚΛΟΠΑΙΔΙΚΟΥ ΛΕΞΙΚΟΥ. Τεῦχος 8ον, περιέχον διπλοῦν πίνακα τῆς Ὀλυμπίας καὶ ἄρθρα ἀπὸ τοῦ « Δημητρακόπουλος » μέχρι τοῦ « Ἐγκεφαλοσύφιλις », ἐξ ὧν ἀναφέρομεν τὰ διαμαγνητισμὸς Διαστάσεις, Δραγούμης, Ἐγκεφαλικὰ κέντρα, ὄγκοι κτλ. (Ἕκαστον τεῦχος τιμᾶται λ. 80. Ἐκδόται Μπὲκ καὶ Μπάρτ, πλατεῖα Συντάγματος).

LE FANTESIE — G. Agénore Magno, 1903, Trani coi tipi dell' editore V. Vecchi.

Ἀγγέλλονται

ΠΡΟ ΤΟΥ ΕΣΤΑΥΡΩΜΕΝΟΥ ὑπὸ Χρήστου Α. Ἠλιοπούλου.